

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Thesavrvs Sacrorvm Ritvvm, Sev Commentaria In Rvbricas Missalis Et Breviarii Romani

In quibus origo cuiusque Ritus, Causæ historicæ, vel mysticæ, ex maiorum ingenio, Theoria, Praxis, Obligatio, & exquisitus Vsus, additis opportunè Decretis omnibus S. Rituum Congregationis, quàm breuißimiè explicantur

Gavanti, Bartolommeo

Antverpiæ, 1634

Secunda pars continet ritum seruandum in celebratione Missæ, & titulos decem & septem.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40262

81
COMMENTARIA
IN RVBRICAS
MISSALIS ROMANI.

PARS SECVNDA.

Ritus seruandus in celebratione Missæ.

ALTEA pars Rubricarum generalium in duo capita diuiditur, quorum alterum ea complectitur, quæ ad integram & accuratam Missæ celebrationem spectant,

nempe Ritus, & Cærimonias: alterum ea continet quæ scitu sunt necessaria, ne malè celebratio fiat, videlicet Defectus occurrentes; quibus & adhibentur remedia. Sufficiens ergo huius Partis est diuisio, vt ritè semper & malè numquam celebretur.

De præparatione Sacerdotis celebraturi. I.

¹ **A**cerdos celebraturus Missam, præuia Confessione sacramentali, quando opus est, & saltem ^b Matutino cū Laudibus absoluto, orationi aliquantulum vacet, & ^c Orationes inferius positas pro temporis opportunitate dicat. Deinde accedit ad locum in Sacristia, vel alibi præparatum, ubi paramenta, aliq̃, ad celebrationem necessaria habentur: ^d accipit Missale, perquirat Missam, perlegit, & signacula ordinat ad ea quæ dicturus est. Postea ^e lauat manus, dicens Orationem inferius positam. Deinde ^f præparat Calicem (qui debet esse vel aureus, vel argenteus, aut saltem habere cuppam argenteam intus inauratam, & simul ^g cum Patena itidem inaurata, ^h ab Episcopo consecratus: super eius os ⁱ ponit Purificatorium mundum, & super illud Patenam ^l cum Hostia integra, quam leuiter extergit, si opus est, à fragmentis, & eam tegit ^m parua Palla linea, ⁿ tum Velo serico: super velo ponit ^o Bursam coloris paramentorum, intus habentem ^p Corporale plicatum, quod ex lino tantum esse debet, nec serico vel auro in medio intextum, sed totum album, & ab Episcopo, vel alio habente facultatem, ^q simul cum Palla benedictum.

L a Sacer-

a *Sacerdos.*] Ita dictus est quasi sacra dans, vel sacra dos, id est, ipsamet sanctitas, vel sacer dux, vel sacra docens: nam docere debet verbo, ducere exemplo, sanctus esse, & sacra alijs dare, vt sancti fiant.

De confessione Sacramentali dicemus infra, cum de defectibus animæ. Hoc loco monebo tantum, ne Sacerdos indutus Sacerdotalibus indumentis confiteatur, sed antequam ea vestiat: hoc enim magis decet, quod & notauit *Didacus Murilius in Scala spiritali p. 1. lib. 3. cap. 13.*

b *Matutino cum Laudibus.*] Missam ante Matutinum ne præsumamus dicere, apertè his ipsis verbis vetuit *Innocen. IV. ad Episc. Tuscul. can. 11.* Recenset *Barbosa de Potest. Episc. p. 2. alleg. 24. num. 15.* auctores viginti, quos ipse sequitur, negantes, esse peccatum mortale, celebrare Missam ante Matutinum; & ibidem numerat alios decem & nouem, quibus addi debet *Francol. de Tempore Hor. Canon. cap. 42.* affirmantes esse peccatum mortale; inter quos duo Sancti numerantur, S. Antoninus, & S. Raymundus. excusat autem iusta causa, *Silu. v. Missa 1. quest. 6.* Quid facies, pie Lector, in re tam dubia, in qua totidem sunt hinc inde auctores, pro affirmatiua sanctiores; præterea verò duo summi Pontifices, *Innocentius IV.* & *Pius V.* qui collocauit hunc inter defectus grauiores *tit. 10. de Defectibus num. 1.* inter eos defectus, qui de communi Doctorum sententia non accidunt sine culpa mortali de suo genere? Ego certè tutiorem, quæ in Rubrica est, sequor libentiùs sententiam.

c *Orationes inferius positas.*] Scilicet Antiphonam, *Ne reminiscaris;* quæ in Duplicibus duplicatur; & pariter

ante eas Missas quæ ritu Duplici celebrantur, hoc est, cum vnica Oratione, siue sit Votiuua pro re graui, siue pro Defunctis (quamquam pro Defunctis omitti possunt Antiphona & Psalmi, vt dicemus infra) & tempore Paschali additur *Alleluia.* Psalmos quinque habes cum Orationibus, *Quam dilecta tabernacula,* &c. de quibus mentio est apud *Microlog. cap. 1. & 23.* vt interius, inquit, & exterius Sacerdos summo Sacerdoti placere valeat. Addit *Innocen. III. lib. 1. cap. 47.* vt quidquid immundum quinque sensuum transgressione commisit Sacerdos, quinque Psalmorum oratione detergat: quædam enim continentur in ipsis, quæ rectè conueniunt celebraturis Missam, vt legenti patet. eisdem hoc loco instituit *Cælestinus I. ex Duran. lib. 4. cap. 2.* *Microlog.* vnã tantum Orationem pro peccatis nouit, *Innocentius III.* plures, quæ, inquit, manifestè pertinent ad impetrandam cordis & corporis munditiam, & munimen. ex quo conijcio, de iisdem Orationibus eum loqui, quæ apud nos sunt in vsu. Numero sunt septem, iuxta numerum petitionum Orationis Dominicæ, ad septiformem gratiam Spiritus sancti obtinendam. Has ego legi in *Missali M. S. Vaticano ante 300. annos scripto, volum. 4743.* Oratio, *Conscientias,* est Ambrosiana, ex *Pamelio, in Sabbato Domin. 5. Aduen. Ambrosiano more.* Septem autem versus præcedentes respondent iisdem septem Orationibus. Cum autem habeatur in titulo & Rubrica, *Pro temporis opportunitate,* inde patet, nullum esse peccatum, si celebraturus eas omittat: & communiùs omittantur ij Psalmi à Sacerdotibus.

d *Accipit Missale.*] Nec sicut librorum
Missæ.

Missæ celebranda est; aliàs grauius peccatur, *Nauar. cap. 25. num. 85. Azor. lib. 10. cap. 29. quest. 4.* Neque aliud Missale, nisi Pij Quinti, adhiberi potest à Romanis, ex eiusdem Pij Bulla. Conuestitur Missale ab accuratioribus proprio integumento coloris Missæ conuenientis, tum ad decorem, tum ad reuerentiam in eo contentorum. Quod autem hoc loco iubetur, vt perlegatur Missa, siue prælegatur, eo sine dicitur, vt, si mutanda sit Oratio, maxime secreta, quæ sit eadem cum alia, puta commemoratio- nis & Festi, opportunè mutationi sit prouisum; & præterea ne accidat error in prolatione verborum, cum scandalo auditorum.

e. *Lauat manus.*] Vt spiritualiter mundet actus, *Innocent. III. lib. 1. cap. 49.* & propter reuerentiam tanti Sacramenti, *Duran. supra cap. 3.*

f. *Preparat Calicem.*] Calix à voce Græca *καλίξ*, ex *Macrob. lib. 5. Saturn. cap. 2.* ab aqua calida dictus, vt aiunt *Varro lib. 4. Latin. lin. & Festus lib. 3.* quam vino mixtam habebant veteres in deliciis, vt *Perfius docet.* Vel ab alia voce Græca *χαλιδόν*, quæ lignum significat, *Isid. lib. 20. Orig. cap. 5.* nam ex ligno, aut, fiebant calices. Porrò in Calice argenteo consecrassè dicitur Christus à *Baronio, ex Beda, anno 34. nu. 63.* Vereor tamen, ne Calix hic, in quo, vt narrat idem *Beda*, seruat^r spongia potus aceti ministra, & habet duas an- las hinc inde, adhibitus fuerit potius ad potandum Christum felle & aceto, quam ad vltimam cœnam. Valen- tiæ venerantur Calicem lapideum alium pretiosum ex Agatha, quam vocant, quo dicunt usum fuisse Christum in vltima Cœna. *Lege Carthagenam de Euchar. Homil. 26. Αχαθὸν* Latine

bonum: & quid bonum eius, nisi vi- num huius Calicis germinans Virgi- nis? *Zachar. 9.* inde mos inoleuit, quòd non in alio vase quàm in Cali- ce Sanguis consecrètur, ex *Pascha- sio de Sanguine & Corpore Domini cap. 20.* Vasculum dixerè Patres *Con- cil. Tribur. cap. 18.* Vas mysticum, *Synesius Constit. 2.* Poculum, *Cle- mens lib. 8. Constit. cap. 15.* Poculum sanctum, *Nazian. Orat. 25.*

Ligneos autem adhibuere Calices Apostoli, *Honor. in Gemma lib. 1. c. 89.* deinde vitrei decreti sunt à Zephyri- no, apud *Damasum in eius Vita:* & Cali- cem vitreum fractum à sancto Do- nato Aretino restitutum habes in *lib. 1. Dial. S. Greg. cap. 7.* Sed & tunc tem- poris argentei erant in vsu apud ali- quos, vt notat *Baron. in Notis Mar- tyrol. 7. Augusti, ex August. Epist. 165.* Urbanus argenteos & aureos instituit, *de Consecr. Dist. 1. cap. Vasa. ex Concil. Triburienfi cap. 18.* non ex ære neque auricalcho fiant, ne ærugo generetur, neque vomitus prouocetur; potius ex stanno, *ead. Dist. cap. Vt Calix. ex Conc. Rhemensis cap. 6.*

Octo angulis formabantur, ex *Pru- dentio apud Bulengerum lib. 2. cap. 20.* imaginibus etiam decorabantur, quos effigiatos historia pastoris & ouis do- cet, *Tertull. de Pudicit. cap. 7. & 10.* & Imaginatos Calices ideò appellat *S. Remigius* in suo testamento, quid? idem interripit in Calice proprium nomen citra vanitatem, apud *Surium Tom. 1.* Calicem verò gemmatum mi- sit *Epiphanius Constantinopolim* ad *Hormisdam.* vnde etiam in *Ord. Rom.* paratoria dantur, id est, capsæ ad Cali- ces recondendos. Solebat (quod do- leo) dicere *S. Bonifacius Martyr*, & *Episcopus Ultraiectensis: Quondam*

aurei Sacerdotes utebantur ligneis Calicibus, nunc lignei Sacerdotes aureis Calicibus, *VValafr. Strabo cap. 24.*
& in cap. Vasa.

g *Cum Patena.*] Patena, seu patina; vox tamen prima est frequentior. Discus in *Liturgia S. Iacobi* appellatur. A patendo est dicta, *Amal. lib. 3. cap. 27.* vel quia patula est, *VValaf. cap. 24.* vel quia dispersis patentibusque oris sit, *Isidor. lib. 20. Orig. cap. 4.* Patenæ verò eiusdem fuere materiæ cum Calicibus. Forma earumdem nunc multò minor quàm antiquarum: nam erant apud *Damasum in Vita S. Siluest.* ponderis quindecim vel triginta librarum, cum multi in Missa communicarent. Patena adhibita tunc temporis pro Pixide.

h *Ab Episcopo consecratus.*] Habetur consecratio hæc in *Ordine Romano*; & durat consecratio, donec frangatur, vel intus de nouo auro liniatur, *Suar. disp. 81. sec. 7.* idcirco Calix & Patena vocantur vasa sacra à *Sixto de Consec. Dist. 1. cap. In Sancta.* & vngi Calicem expressè iussit *Siluester, ex Innoc. III. in Epist. decret.* Hinc fit, quòd non omnibus licet hæc vasa tangere. non licuit Subdiaconis ante Concilium Laodicenum, vbi *cap. 21.* iisdem interdicitur eorum contactus. fuit concessus in *Braccar. 1. cap. 28.* inferioribus autem alijs negatus in *Conc. Rom. II. cap. 9.* nisi mappula adhibita, *iuxta Ordinem Rom.* An verò sub mortali? negat *Bonac. disp. 4. quæst. vlt. pun. 9. num. 20.*

i *Ponit Purificatorium.*] Neque nomen Purificatorij, neque rem apud antiquos de ritibus Scriptores inueni. *Duran. lib. 4. cap. 55.* perfusionem digitorum appellat purificationem; & inde Purificatorium ad extergen-

dum digitos perfusos, & Calicem, dictum esse patet. *Burchard.* vocat Purificatorium.

Quærent, An sit benedicendum; negat *Suarez 3. p. disput. 81. sec. 8. Quarto.* nec in Ritualibus inuenitur benedictio propria, sicuti neque Veli, neque *Bursæ Corporalis*, de quibus statim dicemus. Ratio esse potest, quia sine his videbatur Sacrificium non incommodè fieri posse. utebantur enim paruis mantilibus à Manipulo diuersis, ad tergendas manus, & mappulis quibusdam, *ex Beda in Collect. de Septem Ordinibus*, quas & tenebant manibus, *ex Duran. lib. 3. cap. 6.* sed decentius fit, proprium adhibendo Purificatorium; quod vt ab alijs lineis pannis ad tergendas manus dignoscatur, conuenit, vt in medio illius pingatur Crux, vt in *Concilio Prouinciali III. Mediol. in Instrucl. supell. lib. 2. fuit decretum.*

l *Cum Hostia.*] De hac plenius & commodius infra *tit. 7. num. 1.*

m *Parua Palla lineæ.*] Ad differentiam Corporalis, quod & Palla dicebatur, *can. Sacratas. Dist. 23. ex Soter.* nam erat Corporale magna Palla; Palla verò à palliando, *Duran. lib. 4. c. 29.* vestimentique genus est, *ex Basilio de Re vestiaria c. 13.* Ceterùm *Innoc. III. lib. 2. cap. 56.* eam distinguit à Corporali, quatenus Calicem tegit. antiquitus enim Corporale quoque tegebatur Calicem altera sui parte, *ibidem.* S. Anselmus antiquior in *libro de Diuers. Sacram.* putat tutius, quòd Calix operiatur, ne aliquid indecens in illum cadat. Ergo eo tempore Palla fuit in vsu apud aliquos; quia non præcipit, sed suadet Anselmus, quod est tutius, geritque vicem Corporalis, sed diuisi. Quare & eiusdem materiæ debet esse, cuius est Corporale, de quo paulò post

pòst dicemus. Cur autem vulgò Anima vocatur? Auctor Græcus, in *Liturgia quadam cit. à Vicecomite lib. 7. cap. 5.* eam vocat Pſychian; & pſychi ſignificat animam: vel quia intra Corporale plicatum aſſeruat, quaſi anima intra corpus.

Qui duplicem adhibent Pallam, alteram pro Calice, alteram pro Hoſtia, approbante, vt aiunt, Summo Pontifice, non ſunt reprehendendi: non tamen imitandi ſunt ab alijs ſine Pontificia facultate. Eſſet enim additio ritus, quæ eſt à Pio V. prohibita.

n *Tum Velo ſerico.*] De hoc antiqui, *Clem. can. 72.* vbi quia lauari iubetur, è lino conijcitur fuiſſe. Pepli ſudarij, vel aëris, quo operiuntur ſancta, meminit *Chryſoſt. in Liturgia.* vocat *S. Germanus in Theoria Velamen, & Velamentum;* & ſignificare docet aërem tenebroſum noctis paſſionis Domini, ſeu lapidem monumenti. Sericea Vela donata fuerunt Hormiſdæ ab Epiphania cum Calice gemmato, de quo ſuprà, vt in *Epift. 1. Hormiſdæ:* & benedicti ſolita cum alijs veſtibus puto, quia in *can. cit. 72.* ſanctificata dicuntur. Docet *Amalar. Præfat. 2. ad lib. de Eccleſ. Offic.* apud Romanos Calicem inuolutum ſudario ad Altare porrigi: Velumque inde dicitur, quia velando Calicem, eiufdem etiam velata eſſe myſteria ſignat. *Victorinus Premoſus in Memor. Cleric. p. 3. cap. 7.* numerat Velum hoc inter alia neceſſaria ſub mortali, nullo Auctore, nulla ratione allata, quod non placet, ex dictis ſuprà, cum de Purificatorio ageremus.

o *Burſam.*] Peram vocat *Chronicum Moguntin.* ſed Burſam *Burchard.* conueniuntque vt Crucem in medio habeat, vt mos eſt. Non videtur in vſu

fuiſſe ante Concilium Rhemenſe, in quo *cap. 5.* iubetur, recondi Corporale ſimul cum libro, ſeu cum Calice: quæ verò pars eius aperta eſt, in hoc caſu celebrantem reſpiciat, velo anteriori ſuper eam reuoluto, vt Calix commodiùs deferri queat à Sacerdote ad Altare. Intra quam Burſam (aliàs ſuperflua Burſa eſt) omnino recludatur Corporale (neque gratis diſtinguas, vtrum plures, an pauciores in Eccleſia dicantur Miſſæ) vt cautiùs & decentiùs Corporale deferatur. Pius V. diſpenſauit cum Hiſpanis, vt extra Burſam Corporale portari queat, ex *Hier. Cantono in ſuo Ordinario Diuin. Offic.* Vereor ergo, ne pigeat aliquos educere Corporale de Burſa: & quid, ſi in via in terram cadat?

p *Corporale plicatum.*] Palla dicitur à *Clem. Epift. 2. ad Iacobum.* Sindon ab *Iſid. Peluſ. lib. 1. cap. 123.* Palla Corporalis in *Ord. Roman. tit. de Pallio.* Corporale verò dicitur, quia in eo ponitur Corpus Chriſti, *Alcuin. c. 2. de Celebrat. Miſſ.* cuiusque auctor eſt Eufebius Papa ante Silueſtram, quem communiter auctorem dicunt. *lege Burchard. lib. 3. Decr. cap. 99.* Sixtum auctorem facit *Polyd. Virg. lib. 6. c. 12.*

Ex lino debet eſſe, *cap. Conſulto. de Conſecrat. Diſtinct. 1. ex Epift. Eufeb. & Silu.* quia ſindonem Chriſti repræſentat, *ibidem.* Ex cannabe fieri poſſe, concedit *Azor. lib. 10. cap. 28. quaſt. 8.* neque debet miſceri alia materia etiam pretioſiore, ex *Concil. Rhemen. cap. 3.* ſed hoc intellige in interiori parte ſam Corporalis quàm Pallæ parua: nam in illius extima & Pallæ ſuperiori parte potèſt ſericum & aurum addi, vt ait *Suarez 3. par. diſput. 81. ſect. 6.* nunc, Ara breuiori facta, breuius etiam eſt Corporale quàm apud antiquos.

Quod attinet ad plicaturam Corporalis, docet *Alcuin. loco citat.* ita plicandum esse, ut nec initium nec finis appareat, quod & hodie obseruatur ab accuratioribus in Ecclesiastica disciplina: quia, *inquit*, Corporale significat linteamina, & fudarium, præsertim capitis Christi. Cùm autem caput Christi sit Deus, qui nec initium habet nec finem; eadem, ut in Corporali sacra palla pallientur, & abscondantur, quàm maximè decet.

¶ *Simul cum Palla benedictum.*] *Cap. Consulto. de Consecr. Dist. 1.* neque benedicitur Palla separatim; quia est vnum quid & veluti pars Corporalis; nec in Pontificali datur distincta benedictio, vnde & eodem cultu ve-

neranda sunt, & adeò, ut non modò non tangenda sint à laicis, nec à sacerdotibus feminis, *can. Sacratas. Dist. 23. ex Sotero, ut Damascus ait, non ex Sixto, ut ait Platina*, sed neque lauanda ea sint in communi vase, ut statuit sanctus Clemens, & in *Ordine Romano* habetur eiusdem Decretum. Possunt quidem Corporalia tangi post eorundem benedictionem & lotionem, sed non post vsum: neque post lotionem iterùm debet benedici, *Silu. ver. Corporalia*. Si verò immunda adhibeantur notabiliter, peccatum mortale est, *Emman. Sà ver. Sacra. num. 5. & est communis*. De eorundem verò vitio contactu, an sit peccatum mortale, dic vt suprà de Calice.

2 Quibus ita dispositis, accedit ad paramenta, quæ ^r non debent esse lacera aut scissa, sed integra, ^s & decenter munda ac pulchra, & ^t ab Episcopo item, ^u vel alio facultatem habente benedicta: ^x calceatus pedibus, & ^y indutus vestibus sibi conuenientibus, quarum exterior ^y saltem talum pedis attingat; induit se, si sit Prælati secularis, supra ^z Rocchettum; si sit Prælati regularis, vel alius Sacerdos secularis, supra ^a superpelliceum, si commodè haberi possit, alioquin sine eo supra vestes communes, dicens ad singula ^b singulas Orationes inferiùs positas.

Paramenta non debent poni in Altari, in quo Missa est facienda, nisi pro solis Episcopis & Cardinalibus, vt decreuit S. Rituum Congregatio die 7. Iuly 1612. Deficiente verò Sacrificiâ, aut mensa separata, si in casu necessitatis ponantur in Altari, innumquam tamen in medio, sed in cornu Euangelij collocentur.

Birretum deponens Sacerdos, vt paramenta induat, ne illud super Missale deponat, neque super Calicem. Scopus item se purget, & mundet à puluere.

¶ *Non debent esse lacera.*] Si figura paramenti destruitur, vel inepta sit ad vsum sacrum, amittitur quoque benedictio, *arg. c. Quod in dubys. de Consecrat. Eccles. vel Alt. ex Suarez 3. par. disp. 82. sect. 2.* Cingulum ergo nondum ruptum potest nodo reparari: quòd si rumpatur, altera quidem parte poteris vti, non autem toto per nodum refarcitò sine noua benedictione, quia forma amissa est. Et nota, quòd ligamina, quibus verè te cingis, sunt magis de forma Cinguli, quam illæ eiusdem partes, quæ pendent versus terram;

ram; vt feias ferre iudicium de eodem iterum benedicendo.

f *Et decenter munda.*] Lethale peccatum admitti docet *Siluest. ver. Missa 1. quest. 2. §. 3.* si enormiter quis cum immundis celebret paramentis. lauanda verò sunt in proprio vase, *ex Conc. Ilerden. can. 4. de Consecr. d. 4. cap. Omnis.*

r *Ab Episcopo benedieta.*] Sacra vocat, hoc est, benedieta indumenta, ante alios primus *S. Anacletus Papa Epist. 2. tum Soterus Epist. 2.* deinde Sacrata dicta sunt, *cap. Vestimenta. de Conf. Dist. 1. ex Stephano.* quod autem docet *Nauar. in Man. c. 25. num. 84.* de vestibus, intelligitur etiam de Cingulo, contra *Scotum 4. d. 13. q. 2.* An verò benedictio vestium præcipitur sub mortali? affirmat *Nau.* & habentur in *Ord. Romano* etiam Cingulorum benedictiones omnium vestium Sacerdotalium.

Quod autem ab Episcopo sint benedicenda, docet expressè *Innoc. III. lib. 1. Myst. Missa cap. 9.* & addunt Doctores, benedictionem hanc esse ordinis Episcopalis, non iurisdictionis, quam idcirco Episcopus alijs delegare non potest sine facultate Papæ.

u *Vel alio facultatem habente.*] Hac de re dicemus infra in proprio loco circa finem Missalis; vbi de paramentorum benedictionibus.

x *Calceatus pedibus.*] Præceptum volunt esse *Silu. ver. Missa. & Sotus 4. dist. 13. quest. 2.* sed non nisi ad maiorem honestatem & decentiam hoc præscribi notat *Suarez 3. p. dist. 82. sect. 3.* Ordo Rom. *de Parasceue:* Non licet, inquit, Presbyterum, Diaconum, vel Acolythum ad Altare ministrare per nudos pedes. Et *Exod. 13.* cum calceamentis edebatur Agnus, quo signi-

ficatur asperitas vitæ, *ex Nazianz. Orat. 42.* & promptitudo ad omnia, *ex Esaiæ Abb. Tract. 22.* Laudandi verò sunt Clerici Regulares nostri, qui in Sacristia deponunt etiam communes crepidas, seu calceos, & alias ibidem ad id paratas crepidas induunt, ad maiorem nitorem & sacri ministerij splendorem.

y *Saltem talum pedis.*] Vestis Clericorum erat antiquitus etiam talaris; vnde & vocabatur Caracalla, *Beda testante de Gestis Angl. lib. 1. cap. 7.* & eum exponente *Baronio anno 303.* In clericis peregrinis & rusticis tolerandæ videntur breuiiores vestes, non tamen supra medium crus, *Homob. Tract. 4. quest. 145.*

Vestis autem & tonsura sunt sibi inuicem correlatiua, de qua *Dion. Eccles. Hierar. p. 2. cap. 3.* & *Baronius anno 58. num. 13.* Extrat Bulla Sixti V. contra non ferentes habitum & tonsuram, grauissimis impositis pœnis. Significat tonsura abiectionem terrenarum cogitationum, *Augustin. lib. de Contemptu saculi;* tum vitiorum resecationem, *Steph. Eduen. in Prol. lib. de Sacram. Altaris;* tum regiam Sacerdotis dignitatem, *Isid. lib. 2. de Offic. cap. 4.* tum coronam Christi spineam, quam peccatores denotant, portandam à Sacerdote, *S. German. in Theoria.* De hac *Ezech. 16. vt legit Hier.* Coronam grauiarum suscipiet vertex tuus. Concilium autem Palentinum sub Urbano VI. definiuit, coronam Sacerdotis esse debere ad mensuram maioris Hostiæ; Toletanum IV. coronam clerici ad mensuram minoris Hostiæ, ergo Diaconorum & Subdiaconorum erit formæ mediæ.

z *Rocchettum.*] Dicebatur Linea, quia ex lino, in *Ordine Romano;* & quidem

dem hoc ordine numerantur ibi vestes Pontificis, Linea, Amictus, Linea Dalmatica (quā *ibidem* vocat Albam) Cingulum, Dalmatica, Orarium, Stola, & Planeta. ergo Linea Pontificis ante Amictum Rocchettum erat. Remanfit in Linea S. Cyprianus prope martyrium, ex Pontio, hoc est, in Rocchetto, ait *Baron. anno 261.* alij explicant in Alba; sed assentior Baronio. quod si verum est, adhuc habes antiquiorem Lineæ seu Rocchetti vsum apud Adonem in *Martyrolog. 26. Nouemb.* vbi S. Alexander Episcopus & martyr sub Antonino dicitur suscepisse gladium stans in Linea; quo ferè loquendi modo vtitur Pontius in S. Cypriani morte. Nomen est nouum, cuius synonymum est *Riecha apud Crasum lib. 1. cap. 21.* Gallica profectò vox, Auenione fortè, cum degerent ibidem Summi Pontifices, introducta: nam in Calepini Dictionario septem linguarum Latina vox *Supparus* Gallicè sic vertitur, *Roquet.* *Supparus* autem, ex *Varrone lib. 4. de Lat. lingua,* dictus est, quod supra induatur, sicut subucula, quod induatur subtus. Ignatius Braecius vocem à Græco deducit idiomate; Primò, vt simplex vocabulum, à *πίμων.* quod, vt vetera Lexica testantur, corymbi sunt ornatus gratia Sacerdotum stolis annexi; arque ita dicti, ob mali punici similitudinem. Limbus autem Rocchetti lineis corymbis, aut alio simili artificio acu pingi solet. Deinde, vt vocabulum compositum ex *ρῶ* & *χίτων:* siquidem *ρῶ* particula molle & delicatum significat, vt *magnus ait Etymologus:* *χίτων* tunicam significat, ex eodem, & præcipuè lineam; ita vt *Rochiton* Græcis sit, Latinis tunica mollior & delicatior. Idem ab Hebræo de-

duci posse docet, à verbo *Rah,* quod est spectare, intueri, & à nomine *Chetan,* quod est lineum, qua ratione Rocchettum esset linum spectabile, seu vestis-linea speciosa. Hæc ille argutè. Manicas habet angustiores, vt ad opera bona manus sint expeditiores: in ceteris significatione communem habet cum Superpelliceo, de quo statim scribo.

[a *Superpellicenum.*] Antiquitus induebatur hæc vestis supra tunicas pelliceas, de pellibus animalium factas, *Durand. lib. 3. cap. 1.* ad indicandam innocentiam supra peccatum Adæ, quem vestiit Deus tunica pellicea; ideoque coloris albi est hæc vestis. Meminit *S. Hieron. lib. 1. adu. Pelag.* candidæ vestis ad vsum Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & reliqui ordinis Ecclesiastici in administratione Sacramentorum: quæ verò alia inferiori Clero potuit esse communis vestis, nisi Superpelliceu? Est item laxa, quia clericalis vita debet esse in eleëmolyntis larga, *Gemm. lib. 1. cap. 232.* Induitur supra communes vestes, quia charitas operit multitudinem peccatorum: & habet formam Crucis, vt passionis Christi vestigia imitetur Ecclesiasticus, *Durand. loco citato.* qui & *cap. sequenti* in Superpelliceo, veste prima ante Amictum, intelligit fidem.

Sed vnde *Cotta* dicitur? *Hetrusci* vocant *Cottam,* quam vestem & togam Latini appellant. *Ioachimus Perionius de Lingua Gallica cum Græca cognatione lib. 3.* vocabulum Gallicum *cotte* à Græca voce *χίτωνος* deducit, quæ tuniculam significat, mutatisque inter se litteris duabus, factum esse ait *Cothinium.* *χίτωνος* autem est diminutiuum à *χίτων,* de quo diximus supra, cum de Rocchetto. *Pagninus in Enchi-*

Enchiridio ait, *Chitam* vel *Chetan*, significare linum, vnde & *Chituna*, id est tunica linea; quamquam *Angelus Caninius* putat, hæc Punica potius esse vocabula quam Hebræa. *Ignatius Braccius* addit, non incongruè à *Cortis*, quod apud *Dores* caput significat, ex *Rodig. lib. 7. cap. 23.* Cortam dici posse, eò quòd in eam caput primò inferatur, mox reliquo corpore velato, solum ferè caput ex ea conspiciatur exertum. Extendebatur vltra medias tibias *Superpellicium* clericale, *Concil. Basilien. sess. 21.* & *Camisia* idèd dicta est à *Codino de Officijs Constantinopolitanis*, apud *Buleng. lib. 2. cap. 39.* ad vsum *Lectorum* & *Psalmistarum*.

b *Singulas Orationes.*] *Seuerus Alexandrinus* meminit precum ad sacras vestes induendas. *Stephan. Eduens. de Sacram. Alt. cap. 10.* habet eandem precem ad *Manipulum* qua nos vtimur. *Chrysost. in Matth. Homil. 38.* indicat recitari aliquas preces, & certè conuenit, cum sint hæ sacra vestes, & ad *Sacrificium* ordinatæ.

Concordant *Orationes* hæ maiori ex parte cum significationibus vesti-

mentorum *Sacerdotalium tropologicis*, seu moralibus, quas antiqui tradidere, & nos infra enarrabimus. Sed dubitari potest, an *Orationes* originem ducant à prædictis interpretationibus, an verò interpretationes ab *Orationibus*: crederem ego, *Orationes* omnes, vt sic, ad *Missam præparatorias*, longè posteriores esse, etiam post *Durandum*, qui secutus antiquiores, de *Stola* scribit, significare iugum *Domini*, & *Casulam* charitatem, citato *Ordine Romano in ordinatione Presbyteri*, quæ interpretationes discordant ab *Orationibus* hodie dicendis ad *Stolam* & *Casulam* induendas: illam enim in *Oratione* appellamus *Stolam immortalitatis*, hanc verò iugum *Domini* suauè. Sensus autem dictarum *Orationum* patebit, cum infra de *Mysterijs* vestimentorum agemus in fine huius tituli.

Neque debent omitti hæ preces sine causa, aliàs lethale peccatum est, *Nauar. cap. 25. num. 73.* licet *Burchard. Decretorum etiam Doctor* moneat, non ex præcepto, sed ex deuotione eas dici solitas esse. excusat *Suarez. disputat. 82. in 3. p. initio.*

3 *Ac primùm accipiens* c *Amictum* circa extremitates & chordulas, d *osculatur illud in medio, vbi est Crux, & ponit super caput, & mox declinat ad collum, & eo vestium collaria circumtegens, ducit chordulas sub brachijs, & circumducens per dorsum, ante pectus reducit & ligat.* Tum e *Alba* induitur, caput submitbens, deinde f *manicam dextram* brachio dextro, & *sinistram sinistro* imponens, *Albam ipsam* corpori adaptat, eleuat antè, & à lateribus hinc inde, g & *Cingulo* per ministrum à tergo sibi porrecto, se cingit. *Minister* eleuat *Albam supra Cingulum* circum circa, vt honestè dependeat, & tegat vestes; ac eius simbrias diligenter aptat, vt ad latitudinem digiti vel circiter supra terram equaliter fluat. *Sacerdos* h *accipit Manipulum,* i *osculatur Crucem in medio,* l *& imponit brachio sinistro,*

M

stro;

stro, deinde ambabus manibus ^m accipiens Stolum, simili modo ⁿ deosculatur, & imponit medium eius collo, ac transuersando eam ^o ante pectus in modum Crucis, & ducit partem à sinistro humero pendentem ad dextram, & partem à dextro humero pendentem ad sinistram, sicq; utramque partem Stole & extremitatibus Cinguli hinc inde ipsi Cingulo coniungit.

c *Amictum.*] Ab amiciendo dicitur Amictus. Anabolagium, Ambolagium, Anagolagium, Humerale, & Amictus eadem sunt in Ordine Romano. Superhumerale dictum est ab *Alcuino* cap. *Quid sign. vestimenta.* Humerale ab *Honorio* quoque in *Gemma*, lib. 1. cap. 201. quia humeros tegit. *Raban.* 1. *Instit. Cler.* c. 15. vocat Ephod-Bat, & esse ab Hebræis deductam ad nostros scribit. ergo Apostoli sunt vsi. *Orale*, de quo *Innoc. III.* cap. 53. putat Vicecomes esse Amictum; sed idem *Innocentius* distinguit ab Amictu, de quo cap. 50. hic enim ante Albam, illud post Albam induitur. diuersa est vtriusque forma, vt Romæ videre est. Et *Orale*, quod hodie dicitur Fauon à *Marcello* in *Carim. Pap.* lib. 2. cap. 14. est propria Papæ vestis.

Caput amictu cingitur, tum collum, dorsum, & pectus. De collo *Amal.* lib. 2. cap. 17. De vittis reliqua cingentibus, *Gemma* supra, & *Innocen. III.* lib. 1. c. 50. Mysteria aperiemus infra.

d *Osculatur illud in medio.*] Cruces in vestibus Sacerdotalibus adhibitas esse à tempore sancti Marci Papæ, tradit *Baron.* anno 336. hodie in Amictu, Manipulo & Stola cruces adesse solent, ad recolendam Domini passionem. Sicuti Stola imponitur collo cum osculo, vt ait *Durand.* lib. 3. c. 5. ita simili ritu imponendus est capiti Amictus, in honorem sanctæ Crucis. Omittant igitur hoc loco signum

Crucis, quod præter Rubricam sibi faciunt quidam manu & Amictu simul à fronte ad pectus: vel signent se antequam accipiant Amictum; nam antiqui ter se signabant, vt scribit *Seuerus Alexand.* de Ord. oblationis, ante Amictum, & manu tantum. Quod autem super Casulam reflectitur Amictus à Regularibus, indicant hunc ritum *Rup.* lib. 1. cap. 19. & *Innoc. III.* lib. 1. cap. 58. ex quo sequitur, simplicis Amictus vsus esse valdè nouum.

e *Alba induitur.*] Podèris est appellata à *Nazian. Orat.* 3. quia Græci vocant pedes *podas*, & hæc vestis ad pedes demittitur, *Duran.* lib. 3. cap. 9. *Camisia* ab *Amal.* cap. 18. *Tunica* à *Rabano* loco citato cap. 17. *Tunica* linea ab *Iuone Serm.* 3. de *Indum.* dicta quoque est *Linea Dalmatica* ab eodem Ordine Romano supra num. 2. citato: vbi etiam & absolutè *Linea*, quia ex lino. Denique *Supparus* ab *Alcuino*. *Alba* verò ante Amictum ab *Ambrosianis*, à Romanis autem post Amictum induitur, vt in *Liturgia Chrysostr.* in *Conc. Carthag. IV.* cap. 41. & in *Ordine Rom.*

f *Manicam dextram brachio*, &c.] *Burchard*: Motus enim naturalis à dextra est in sinistrâ; & creditur Christi manus dextra cruci prius affixa fuisse quàm sinistra, ex *beata Birgitta* lib. 1. cap. 10. & lib. 4. cap. 70.

g *Et Cingulo*, &c.] *Ordo Rom.* Cingulum nominat. *Alcuin.* supra, *Zonnam*. *Baltheum*, *Ioan. Diac.* in *Vita S. Greg.*

S. Greg. lib. 4. cap. 80. & Gemma an. lib. 1. cap. 201. Duarum eiusdem summatum meminit *Innocen. III. lib. 1. cap. 37.* fortasse enim tunc temporis, ut apud nos, extremitates cum ornatu erant. *Leo IV. in Epist. ad Episcopos* non meminit Cinguli (quia non est vestis) inter vestes Sacerdotales.

h. Accipit Manipulum.] Quarto loco indui Manipulum, scribit aperte *Raban. loco cit. cap. 18.* alij, vel negligunt ordinem vestium, vel Episcopaliū ordinem seruant. Mappulam *Ord. Rom.* appellat, qua pituita oculorum, narium & oris detergebatur, inquit *Alcuin. loco citato.* Sudarium, *Alcuin. idem, & Amalār. cap. 17.* quo sudor abstergitur. Cingulum brachiale, *Ord. Rom. in Consecrat. Episc. Fauonem, Leo IV. Epist. ad Episc. & Gemma cap. 208.* Manipulum, *Rupert. lib. 1. cap. 33. & Hugo Victor. in Spec. cap. 6.* Phanonem, & Mantile, *Rabanus de Instit. Cler. lib. 1. cap. 18.* qui & Mappam parua vocauerunt. Lintheum cineticulum sacerdotale, *Hesychius apud Bulenger. lib. 1. cap. 42.* Aërem, *Chrysost. in Liturgia.* Decem ergo nomina certa Manipulus habuit, & apud antiquos Patres in vsu fuisse, tradit *Concil. Rhemen. apud Burchardum lib. 2. cap. 50.* Et nomina quidem sunt ad placitum, sed res eadē est apud prædictos; tum ex fine, ad tergendum pituitam, & sudorem; tum ex eo, quia in læua, secundum omnes, portabatur.

Dubitatur, An idem sit cum Manipulo Palla illa linoſtima, quia ex lino erat apto ad tergendum, quam concessit Diaconibus *S. Silueſter*, ut cum Dalmaticis ad læuam vterentur: affirmans sententia placuit valdē *Roberto Cardinali Bellarmino*, quo cum eam communicauimus. Vox ipsa linoſti-

ma vim facit, quasi linoſtoma, quæ ex duabus constat vocibus Græcis, altera significante linum, altera os: nam vsus Manipuli erat ad tergendum os & oris pituitam, ut diximus. Stola volunt esse alij, ex *Damaso citato in Actis Eccles. Mediolan.* de cuius tamen expositione non constat. & Stola potius læuum, non læuam tegit; humerum, pectus & dextram partem conuertit; Manipulus propriè læuam partem tantum ornat. Fimbrias additas Manipulo describit *Rupert. loco citato*, qui primus inter Scriptores eum Manipulum appellauit. Quod si hanc vocem legas apud *Seuerum Alexandrinum*, seu *Stephanum Eduensem*, aduerte, quod est Interpretum vox recentiorum, non Græcorum auctorum *Ruperto antiquiorum.*

i. Osculatur Crucem in medio.] Ut supra de Amictu est dictum.

l. Et imponit brachio sinistro.] Concordant omnes citati Auctores, eo fine, ut brachium dextrum liberius sit ad ministerium. vnde & ideo ministri Manipulos deponunt in induendo Pontifice, ut longè sint expeditiores in eo ministerio, quod notat *Duran. lib. 3. cap. 5.* Adde, quod dextra manu commodiùs tergebantur oculi & os, mappula pendente à læua manu. Ligari verò debet Manipulus infra cubitum, non supra, nec longius à manu, ut ex prædicto fine & vsu constat.

m. Accipiens Stola.] Orarium eam vocat *Ordo Romanus* in genere masculino, alij in genere neutro; quia Oratorum, hoc est, prædicatorum habitus est, ex *Alcuino supra.* quare non datur nisi Presbyteris, & Diaconibus, quorum tantum manus proprium est concionandi: ab oratione deducit *Beda* vocabulum in *Collectan. cap. de*

Septem ord. quia in oratione & in ministerio Sacramentorum frequens est Stola vsus. Stola dicta est etiam in *Ordino Romano* à Græco *σολῶν*, id est indumentum, vel à *σῶλον*, id est orno. Ad gena tendit, ex *Amal. lib. 2. cap. 20.* nam licet Stola esset vestis candida pertingens ad talos vsque, ut ait auctor *Gemma lib. 1. cap. 204.* tamen, introducta Alba, seu Camisia sacerdotali, mutata est Stola in torquem, ut *ibidem* & apud *Durand. l. 3. cap. 5.* cum fimbrijs eam describit *Rupert. lib. 1. c. 33.* cuiusque vsus habetur in *Actis S. Clem. Metensis*, patris *S. Clem. Papa*, apud *S. Antonin. p. 1. tit. 6. cap. 26.* qui Stola sua cinxit draconem. Sed & *Cedrinus apud Buleng. lib. 1. cap. 38.* scribit, Augustæ Stolas Apostolorum fuisse repertas.

Stolam verò in Missa omnino adhibendam esse, decreuit *Concilium Braccaren. III. cap. 3.* & habetur 23. cap. *Ecclesiastica.*

n. *De osculatur.*] *Durand. loc. citato*, ut de osculo amictus supra diximus. & imponit collo ut torquem, ait *Gemma loco cit.* non longè à collo, contra quosdam. longè enim à collo est proprium Episcopi. premens cervicem, & utrumque humerum, ait *Conc. Braccaren. citatum.* si premit cervicem, ergo prope collum.

o. *Ante pectus in modum Crucis.*] Ita *Concil. Braccaren. loco cit.* quod tamen *Innocentij III.* tempore Romæ non

obseruabatur, ut ipse indicat *lib. 1. cap. 54.* nisi fortè dicamus, eum ibi loqui de Stola Pontificali, in qua neque hodie obseruatur prædicta forma Crucis; quia Crucem pectoralem Episcopus habet.

p. *Ducit partem à sinistro humero.*] *Burchar.* Hoc autem est notandum diligenter; tum quia à sinistro ad dextrum latus Stola ductio prior in memoriam reuocat, me esse prius Diaconum quàm Sacerdotem (Stola namque Diaconalis est ab humero sinistro ad dextrum latus) sicut Episcopus prius induit Tunicellam Subdiaconi, & postea Dalmaticam Diaconi, ut quasi per gradus meminerit suæ summæ dignitatis; tum quia in ordinatione Sacerdotis eodem prorsus modo aptata fuit Stola collo eialdem ab Episcopo, & sic ad eiusdem rei memoriam est continuandum; tum quia hac ratione, si benè aduertas, pars dextra Stola formans Crucem in pectore remanet superior supra partem sinistram eiusdem, quod infra tit. 3. in simili casu, non casu fieri dicendum est; pollice dextro, inquit Rubrica, super sinistram posito in modum Crucis. Meminit autem huius ritus in Stola distinctè *Iuo Carnot. Serm. de Signific. indumentorum.*

q. *Extremitatibus Cinguli, &c.*] Et hoc etiam describit *Iuo ibidem cum Innocent. III. lib. 1. cap. 54.*

4. *Si celebrans sit Episcopus, non ducit Stolam ante pectus in modum Crucis, sed sinit hinc inde utrasque extremitates pendere: & antequam accipiat Stolam, accipit paruam Crucem pectoralem, quam osculatur, & collo impositam sinit ante pectus chordulis pendere. Manipulum quoque non accipit ante Stolam, nisi in Missis Defunctorum, sed accipit ad Altare, cum in Confessione dicit, Indulgentiam, illumq. prius osculatur.*

r. Non

r Non ducit Stulam in modum Crucis.] Quia ante pectus gestat eius loco Crucem pectoralem, quam ante Stulam accipit, vt solus notat *Innoc. III. cap. 53.* qua de re infra, cum de Vestibus Pontificalibus.

5 Postremò Sacerdos accipit ^u Planetam.

u Planetam.] Ordo Roman. Vstratum est vocabulum Planetæ, quidquid neget Durandus apud Latinos antiquiores reperiri, *lib. 1. cap. 9.* vbi negat, fuisse vniquam à Græcis vsurpatum. Planeta verò errore sonat, & limbus Planetæ Sacerdotalis errabundus erat vtrimque, & idcirco ad brachia reflectebatur, & subleuabatur, inquit *Honor. in Gemma lib. 1. cap. 207.* Penula quoque dicta fuit, non tamen ea, de qua Paulus 2. *Timot. 4. vide Baronium anno 58. num. 69.* Casula item dicitur ab eodem Ordine Romano, hoc est, parua Casa, in *Gemma loco citato.* Infula ab *Hugone Victorin. in Specul. Eccles. cap. 6.* Tunica item à *Seuero Alexandrino de Ord. oblat. Cappa ab Isidoro lib. 15. Orig. cap. 12.* ex conie-

[Osculatur.] Scribit *Duran. l. 3. c. 9.* t *Mantiliu quoque.*] De quo idcirco *Innoc. idē c. 43. & 59.* post Casulam Episcopalem agit: apertius *Duran. l. 4. c. 7.* & idem habetur in *Ord. Rom. causamque cum alijs dabimus infra nu. 6.*

ctura tantum, quia capit totum hominem. Sed vide quæ diximus de Pluuiiali in 1. p. tit. 19. num. 3. contra *Durand.* Phelonium dicitur in *Actis Eccles. Mediolan. par. 4. lib. 2.* Planetæ sancti Petri meminit *Hugo Cluniacensis in Vita sancti Hugonis Abb.* quæ asseruatur Parisijs, ergo ab Apostolis ortum habet. Erant Planetæ totæ clausæ; post tempora *Ruperti diuisæ sunt.* & *Innocen. indicat lib. 1. cap. 42. & 58.* olim cum Cruce, etiam in parte posteriori; nunc cum columnæ potius specie, recentiori vsu, quæ & ad Passionem Domini spectat: quasi Sacerdos sit inter Columnam & Crucem Christi. Qui aliquam prædictarum vestium sponte omiserit, peccat mortaliter, ex *communi Doctorum sententia.*

6 Si sit Episcopus, & solemniter celebret, x accipit paramenta, & alia vt in Pontificali.

Pro Pontificali, debet intelligi *Carimoniale Episcoporum.*

x Accipit paramenta.] Hoc est, Caligas, Amictum, Albam, Cingulum, Crucem pectoralem, Stulam, Tunicellam, Dalmaticam, Chirothecas, Planetam, Mitram, Annulum, & Manipulum: de quibus hoc loco, quia in Missali hoc ordine nominantur, & numerantur, omittamus tamen ea quæ sunt communia Sacerdoti.

Caligæ, Sandalia, apud sanctum Hieronymum in *Isai. lib. 5. cap. 20.* sunt

idem. Soleæ dicuntur ab *Alcuin. cap. Quid sig. vestim.* sed distinguuntur in habitu Episcopali, ex *Innocent. III. lib. 1. cap. 48.* nam Caligæ primùm induuntur vsque ad genua, & Sandalia generis feminini, seu Sandalium apud alios, pedes tantum contegunt, *Iuo Carnot. Serm. de Significat. indum. Sacerd.* Caligæ, quia ligantur, sic dictæ, ex *Isid. lib. 19. Orig. cap. 34.* Cambagi, & Pedules, in *Ordine Romano.* Compagi, à *S. Gregorio lib. 7. Epist. 28.* Campobi, ab *Amalar. lib. 2. cap. 18.*

M 3

quorum

quorum usus ab Apostolis manat, ex Rabano lib. 1. Instit. Cler. cap. 22. & probat ex Marci cap. 6.

De Cruce pectorali, quam Philacteria seu Filacteria (eò quòd filo suspendi solet, *Viccom. ait*) appellat S. Gregorius Papa lib. 12. Epist. 7. ut notat Baron. ex Ioan. Diacono anno 604. & 827. & Encolpium vocat Nicephorus Episc. Constantinop. ad Leonem III. Papam, ut exponit idem Baronius anno 811. solus aperte ante alios Innocentius III. agit, Crucem appellans pectoralem; quia pectus ornat, ut supra significauimus num. 4. & laminæ Hebrææ eam suffectam esse, tradit idem ibidem.

Tunicellæ & Dalmaticæ originem & causas attulimus supra in prima parte tit. 19. num. 5. quæ ambæ in Ordine Romano ad usum Pontificis aliquando dictæ fuerunt Dalmatica maior, & minor; quia altera latior, altera strictior. Cur autem utraque datur Episcopo? an quia in eo eminenter omnium sacrorum Ordinum sunt gradus; an quia duorum testamentorum custos? ita Durand. supra cap. 10. & 11. ex Hugone Victorino in Specul. Eccles. c. 6. Antea verò non induebant Dalmaticas Episcopi sine Papæ licentia, ut indicat S. Gregorius lib. 7. Epist. 113. ad Aregium, & habetur can. Communis filius. Distinct. 23. primumque à Siluestro concessa est Episcopis Dalmatica, ex Durand. lib. 3. cap. 11. hoc est aliquibus: sed sicuti ea, quæ in Ordine Romano lanca erat, serica deinde fuit, ex Eduensi c. 11. ita, quæ aliquorum erat, omnium deinde Episcoporum facta est communis vestis.

Chirothecæ ab Ordine Romano dicuntur Manicæ, quia manuum sunt ornamenta. conuenit enim, ut Episco-

pi qualibet pars ornatior appareat. Ab Apostolis deducit hunc ritum Gemma lib. 1. de Antiquo ritu cap. 215.

Mitra, seu Apex, ex August. 2. Ciuit. 15. seu Sertum cum gemmis, ex Ennodio de Mitra sancti Ambrosij; seu Corona Sacerdotalis, ex Ammiano Marcellino lib. 29. seu Corona gloria, ex Euseb. Casariensi lib. 10. Histor. c. 4. seu Pileum, generis neutrius; vel Galea, vel Tiaria, ex Isidor. lib. 19. Orig. cap. 21. seu Infula, ex Hug. Victor. lib. 1. de Sacrament. cap. 55. seu Cidaris, ex Alcuino cap. de Singulis vestibus. seu Phrygium, ex Niceph. lib. 14. cap. 34. quod imposuit capiti S. Siluestri Constantinus; seu Lorum, ex Balsamone apud Buleng. de Vest. Pontif. lib. 1. c. 6. seu Auriphrygium circulare, ab Innocentio III. in Sermone de S. Siluestro (nomina multa, eadem res) ab Apostolis ortum habet, ex Baron. anno 34. num. 298. & inter Episcopi insignia enumeratur, ad ornandum illius caput, & erudiendum Episcopum ut, infra. Abbatibus non fuit concessa ante annum 1091. quo Urbanus II. eam dedit S. Petro Cauensi, Abbati Cluniacensis Ordinis, qui & eandem ut sibi minus congruam recusauit, Acta Conc. Beneuent. Sed alij docent, ante annum 1000. à Siluestro II. datam fuisse Mitram Abbati S. Sauini Placentiæ, & à Leone IX. anno 1049. Abbati S. Iustiniæ Patauino; & extant Diplomata Pontificia. Mitra verò (ut alia taceam nomina) ex Varrone lib. 1. de Lingua Lat. vox est Latina, Græca, & Syriaca, vel Hebræa, quæ verba interpretatur Iosephus Scaliger hoc modo: Mitra Syriacum, Diadema Græcum, Vitta Latinum, idem significant in lingua sua, nempe vinculum. Calus Rhodiginus lib. 16. cap. 10. à *μῆδος* eam deducit

deducit, quod significat filum, ut *uirga* sit quali *uirga*, ex filo. erat enim fascia ad obligandum caput, ex *Hier. in Isa. 3.* ad usum feminarum in capite, *Judith cap. 10.* virorum etiam, ex *Goropio in suo Vertumno.* Sacerdotum quoque, *Exod. 39* ubi LXX. Cidarim legunt ex bysso. Duo redimicula addebant Phryges in Festis solemnibus per maxillas fluentia, ex *Hieronymo Prado in Ezech. c. 21. vers. 26.* vel sub mentum ligabantur, ex *Buleng. loco cit.* quæ in nostra Mitra habentur. & fortè ab iisdem Phrygibus auri-phrygiata Mitra aliquid accepit: de qua in *Carimoniali Episcop. lib. 1. c. 17.* Duo cornua Mitræ accepta puto à Cidari Hebræorum, referente quasi cornua Moysis ex consortio Dei. *Nicolaus Lyranus Exod. 28. ex Iosepho* asserit, quod Mitra in acutum tendebat, & quod lamina aurea, secundum aliquos, corniculata erat.

Pars Mitræ S. Siluestri asseruatur Romæ in Ecclesia S. Martini in Montibus, quæ acutam formam refert, non altiorem palmo communis manus: serico & auro est contexta, coloris cærulei, cum imagine B. Virginis & pueruli Iesu inter duos angelos stantes Diaconali veste indutos. Valentia quoque visitur Mitra sancti Augustini altioris formæ, & item acutæ, qui, ut supra, eam Apicem appellauit: serica est, & alba, quam cingit & diuidit à cuspide linea cærulea serico & auro texta. testatur eandem esse *Martinus V. in Sermone de sancta Monica.* Similem ego vidi Bononiæ in Ecclesia S. Stephani auro & margaritis ornatam, quæ erat sancti Isidori Hispalensis, cuius corpus ibidem quiescit. Ex quibus probatur antiquitas formæ in nostra Mitra. Quod si velis cum Ab-

bate Constantino Caietano, Opusculo de Tribus Hispaniarum Patronis, alium esse Isidorum, non Hispalensem, quem ille rectè probat Hispali mortuum, & ibidem quiescere corpus eius, sed Italo Siculam in Sicilia Episcopum, qui Bononiæ obiit, non perit argumentum nostrum de antiquitate; quia hi duo Isidori, ex eodem Caietano, fuere condiscipuli S. Gregorij Magni, & coætanei. Lubens auctores nominino, honoris & veritatis ergo; quod & facere debuerat recentior, qui de Iure Abbatum scribens, in suum librum transtulit ipsamet verba, quæ de Mitra & alijs Abbatialibus vestibus in hoc Volumine scripsi, tacito Auctoris nomine, nominato in leuioribus alijs à se non semel.

Regula verò est, Mitram & Baculum in Episcopis esse correlatiua, ut dicitur in *Carim. Episcop. lib. 1. cap. 17.* & licet in Missali nihil de Baculo, quia ad eum assumendum nullam Episcopus recitat Orationem, sicut ad alia ornamenta præscriptas Orationes recitat in Missali positas, quarum causa de his hoc loco cum Missali agimus; tamen de eo breuiter hæc notabo, ne, Baculo omisso, à Lectore sine baculo corripiar.

Baculus, Virga Pastoralis, Pedum, Ferula, & Caputa, sunt synonyma, ex *Iuone Carnot. Epist. 8. & Hon. in Gem. lib. 1. cap. 217.* Cambucam alij vocant apud *Petrum Conestorem in Histor. Exodi cap. 52.* Cambuttam vocat *Ordo Romanus in Dedicatione Eccles.* sed Caputa & Cambutta corruptæ sunt voces, à Cambura voce barbara, quæ significat baculum retortum. Porro tres habet partes, summam retortam, ut pedum pastorum recuruum, ad colligendas, ut ait *Festus,*

oues;

oues; mediam rectam, imam acutam. talis est S. Saturnini Apostolorum discipuli, qui Tholosæ cum imagine Sancti antiquissima habetur; & Valentia S. Augustini Baculus, qui est eburneus & rotundus; & item S. Isidori, quem ego vidi Bononiæ, vbi supra, cum Mitra eiusdem, datur enim Episcopo, ad regimen animarum; vnde versus:

*Curua trahit mites, pars pungit acuta
rebelles.*

Et sub imagine præfata S. Saturnini legitur iste versus,

*Curua trahit quos virga regit, pars
ultima pungit,*

vt refert Hugo Victor. *Spec. Eccles. cap. 6. Innoc. autem III. lib. 1. cap. 62.* affert hoc carmen auctore incerto;

*Collige, sustenta, stimula, vaga,
morbida, lenta:*

id est, Collige vagos, sustenta debiles, & punge pigros. Est autem Baculus vltimum Episcopi ornamentum, *Innocen. III. lib. 1. cap. 10.* quem gestat ille manu sinistra, quæ cordis esse dicitur, & partem curuam populo vertit, *Carimon. Episc. lib. 2. cap. 8.* nec ornatur sudario, quod conuenit Abbati, *Acta Mediol. Eccl. in Instruct. fabr. Eccl. ad differentiã Episcopalis.*

Annulus datur Episcopo, de quo *Oprat. Millen. lib. 1. contra Parmenidem, & Ordo Rom. in Consecratione Episcopi.* qui & aureus debet esse, *Innocen. III. lib. 1. cap. 46.* & benedictus, vt in *Ordine Romano.* daturque ad honorem, & significationem, quod Ecclesiæ suæ sponsus est; & quod velut Annulo signatorio non omnibus omnia reuelare mysteria debet. ita *Isidor. 1. de Eccles. Off. cap. 5.* & regulariter quidem in digito indice manus dextræ defertur; neque in gem-

ma sculptum quid esse debet, ex *Durand. lib. 2. de Rit. cap. 9.* sed in Missa Pontificali iubetur Episcopus gestare Annulum in digito annulari dextræ manus, *Carim. Episc. lib. 1. cap. 7. & lib. 2. cap. 8.* cui & in eodem digito in consecratione datur concelebraturo cum consecrante, *Pontif. Rom.* Alij caueant, ne vniquam Annulum gestent in Missa; qui expressè prohibitus fuit Protonotarijs non participantibus, & quibuscumque Doctoribus, à sacra Rituum Congregatione die 11. *Februarij 1623.* & item Canonicis Cathedraliũ Ecclesiarum, qui se maiores aestimabant Protonotarijs, die 20. *Novemb. 1628.* Canonicoꝝ verò nomine hac in re intelliguntur etiam Dignitates, siue sint siue non sint de gremio Capituli.

Vltima vestis Episcopi est Manipulus, *Ordo Roman.* de quo supra diximus non pauca. hoc loco quærimus, Cur ille sit vltima vestis Episcopi? solus *Durandus lib. 4. cap. 7.* hunc ritum in Episcopo declarat; & Primò inquit, quia dum eum accipit in confessione ante Missam, ornamentum accipiens inferioris ordinis, & ab inferiori ministro, id est Subdiacono, cuius propria vestis est Manipulus, humilietur Episcopus coram Deo. Secundò, vt quod ore confitetur se peccasse, per fructum boni operis, qui significatur in Manipulo ad brachium ligato, reficiatur in mente. Tertiò, vt concessa temporalia, per Manipulum adumbrata, videatur accipere per alienam manum, & cum sui cognitione in humilitate, ne ob temporalia eleuetur in superbiam. Quartò, ad notandum, quod tunc honorum operum Manipulum cum præmio portabimus cum Christo, quando ad Altare Dei æterni tribu-

tribunal Iudicis peruenerimus: nam Episcopus typum gerit Christi Capitis nostri.

De Gremiali Episcopi, quia ad eius gremium ponitur ita dicto, neque Missale, neque nos loquimur; & præterea nihil de eo occurrit dicendum, nisi quod Episcopo deseruit tantum super femora cum Planetam indutus sedet. Succinctorium dici putat *Viccom. lib. 3. cap. 15. sed Innoc. III. lib. 1. cap. 10.* tertium Succinctorio dat locum; tum solus Papa eo vitur, *Carim. Papæ lib. 2. cap. 14.* & vsus eius est circa renes, *ex Inon. Carnot. loco citato.*

Pluuiiale item est vestis Episcopi ad Horam Tertiam, Vesperas, Laudes, & Processiones, de quo diximus supra. De quibus autem Missale tacet, vt de Pallio Archiepiscopi, Orali Papæ, & alijs eiusdem vestibus ad Missam spectantibus, alijs, Deo dante, scribemus.

Nunc breuissimam prædictorū omnium indumentorum subijciamus significationem, quā supra promisimus, quæ triplex est, Anagogica, Allegorica, Tropologica, & Moralisis.

Anagogica significatio est de Christo, cuius imago gloriosa est Episcopus.

Allegorica est de Passione Christi, quam Sacerdos minūse gloriōse vestitus indicat.

Tropologica, seu Moralis, eruditionem continet conformem moribus Sanctorum quorumcumque ministrorum Ecclesiasticorum, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi.

Expositio Anagogica vestium Pontificalium de Christo.

C Aligæ & Sandalia denotant Incarnationem Christi, de qua in Psalm. 9. *In Idumæam extendam cal-*

ceamentum meum, ex Stephano Eduens. si de Sacr. Alt. cap. 11.

Amictus, latibulum capitis, id est, diuinitatis in Christo, *idem Stephan. cap. 10.*

Alba, Resurrectionis gloriam, *idem Eduens. ibidem.* nouitatem vitæ in Christo, *Innocent. III. lib. 1. cap. 36.* & munditiam eiusdem, *S. Bonauent. de Myst. Missæ.*

Cingulum, charitatem Christi, cuius extremitates duæ sunt, fecit, & docuit, *Innoc. cap. 37.* Maiestatem deitatis, *S. Germ. in Theoria.* Virginitatem Christi, *Bonau. loco cit.*

Crux pectoralis, passionem Christi, exemplar passionum aliorum Martyrum, quorum Reliquiæ in Cruce asseruantur. nihil apud Auctores inveni in hoc sensu anagogico.

Stola designat obedientiam Christi, *ex Steph. Eduensi loco cit.* & voluntariam seruitutem, *Bonauent. loco cit.*

Tunicella, doctrinam Christi inconstitilem, quæ scindi non potest, *Innoc. cap. 39.*

Dalmatica, misericordiam Christi erga nos latam, & largam, *idem c. 40.*

Chirotheca, hædorum pelliculæ, similitudinem carnis peccati in Christo, *idem cap. 41.*

Planeta, Ecclesiam vniuersalem, Christi vestem; posteriorem quidem partem antiqui Testamenti, anteriorem noui, *idem cap. 42.* integra ea erat, vndique clausa antiquitus, quia vna Ecclesia est, *Rupert. 1. cap. 22.* Plenitudinem gratiæ Christi, *ex Biel. lect. 11.* indicat.

Mitra, summam Christi honorificentiam, *Innoc. cap. 44.*

Baculus, potestatem, *idem cap. 45.*

Annulus, perfectionem donorum Spiritus sancti in Christo, *idem c. 46.*

N

Mani-

Manipulus in lana, beatitatē Christi, qui Viator & Comprehenfor erat, *idem cap. 43.* vel humilitatem Christi, *Bonauent. de Myster. Miss. vel amorem cordis ad passionem, Tolet. lib. 2. cap. 2.* futius ista leges explanata locis citatis.

Expositio Allegorica vestium Sacerdotalium de Passione Christi.

Amiectus significat velamen faciei Christi, *Gabriel Biel in Can. lect. 11.* seu Coronam spineam. nam velat caput, non faciem, amictus, *S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 5.*

Alba, vestem ab Herode Christo datam, *S. Thom. quest. 40. artic. 7.*

Cingulum, flagellum à Pilato iustum, *Durand. lib. 3. cap. 4.* vel funes, *S. Thom. loco cit.*

Manipulus, funem quo captus est, *S. Thom. loco cit.*

Stola, ligaturam ad Columnam, *Durand. cap. 5.* vel Crucem, *S. Thom. loco citato.*

Casula, purpureum vestimentum coram Pilato, *S. German. in Theoria.*

Sex numero sunt Sacerdotales vestes; in quarum senario numero, ait *Zachar. Andr. de Missa lib. 2. c. 1.* recolenda est illius passio, qui sex diebus creatum mundum, sexta atate, sexta die, & hora sexta eundem reparauit.

Expositio Tropologica omnium vestium Pontificalium & Sacerdotalium.

Multæ sunt, eaque ornatissimæ Sacerdotum Tunicae, quia Sacerdotalis Ordo est veluti oculus ipsius Dei, vel Ecclesiae, quibus per *Zachariam cap. 2.* dicitur: *Qui tetigerit*

vos, tangit pupillam oculi mei. Et sicuti multis tunicis munitur oculus & tegitur, ijsque adeò speciosis, vt iridis speciem referat, quod latè docet *Galenus de Vsu partium lib. 10.* ita Sacerdotes tam varijs tamque ornatis voluit Deus vestiri tunicis, vt memores essent, se tamquam oculos à Deo diligere; illudque muneris sui proprium esse, vt in Ecclesia Dei oculorum vice fungantur.

Itaque Caligæ & Sandalia monent, gressus rectos esse faciendos, & genua roboranda in præparationem Euangelij, quod est proprium Episcoporum, & prædicatorum; & item affectuum custodiam, qui sunt pedes animæ, *ex Iuone Carnot. Ser. de Signif. indum.* concordant hæc cum Oratione qua dicitur ad Caligas.

Amictus docet decem. Labores esse ferendos, *Alcuin. cap. Quid sign. vestim.* Vel custodiam vocis, quæ formatur in collo, *Amal. lib. 2. cap. 17.* Vel spem celestium, qua onns portamus, cuius Virtutæ duæ sunt, fides, & operatio; timor pœnæ, desiderium gloriae, *Honor. in Gemma lib. 1. cap. 201.* Vel iustitiam, *Hugo Viet. in Specul. Eccles. c. 6.* Vel munditiam bonorum operum, *Raban. de Instit. Cleric. lib. 1. cap. 15.* Vel galeam salutis, *Gemma lib. 1. c. 82.* concordat hoc cum propria Oratione. Vel fortitudinem operum cum duabus quasi Virtutibus, intentione, & fine, *Innocen. lib. 1. cap. 50.* Vel fidem, *Biel lect. 12.* Vel fiduciam, *Scortia lib. 2. cap. 8.* Vel contemplationem, *S. Thom. quest. 83. artic. 5.*

Alba connotat duodecim. Persecutionem, *Alcuin. supra.* Vel castigationem totius corporis, *Amalar. supra cap. 18.* Vel castitatem totius vitæ, *Gemma supra cap. 202.* Vel munditiam animæ,

animæ, *Hugo Vict. loc. tit. & concordat cum propria Oratione quæ dicitur ad Albam. Vel munditiam carnis, idem Erud. Theol. lib. 1. cap. 46. Vel continentiam, vel summam iustitiam, Raban. cap. 16. supra. Vel nouam vitam Sacerdotis, Rupert. supra cap. 20. Vel loriam iustitiæ, Gemmalib. 1. cap. 82. Vel munditiam vitæ latam in libertatem filiorum Dei, Innocen. III. supra cap. 51. Vel fidem, & innocentiam, S. Thom. loco citato.*

Cingulum indicat septem. Discretionem, moderatricem virtutum omnium, *Alcuin. supra. Continentiam, Amalar. supra cap. 22. Custodiam cordis, Gemma cap. 203. Castitatem corporis, Hugo Vict. supra. Feruorem continentiae, ne sit remissa, Raban. cap. 17. concordat cum Oratione propria. Arcum contra hostes, Gemma lib. 1. cap. 83. Fortitudinem, Hesych. lib. 5. in Leuit.*

Crux Pectoralis memoria est Passionis Christi, & Martyrum, vt eam Pontifex recondat in pectore, *Innocen. III. lib. 1. cap. 53. concordat cum sua Oratione.*

Stola decem significat. Iugum Christi est; feratur ergo vtroque humero, *Alcuin supra. ad genua tendit, ad humilitatis indicium, Amal. supra c. 20. ab humeris ad vtrumque latus descendit, vt per arma iustitiæ à dextris & à sinistris muniamur. Cingulo colligatur, quia virtutes virtutibus iuuantur, Iuo Carnot. supra. Obedientiam Evangelij significat, quæ tum à sinistro humero actiue vitæ, tum à dextro contemplatiue Crucem in pectore format, & mundo crucifixum facit, Gem. lib. 1. cap. 204. Fortitudinem cum perseuerantia, Hugo dicto cap. 6. Munditiam vitæ, idem supra cap. 48. Ora-*

rium ad pectus est, vt ore & corde præceatur, *Rab. supra cap. 19. Hasta est contra hostes, Gemma supra cap. 82. Memoria est Passionis Domini, & Crucis in pectore, Bonauent. in Mysterys Missæ.*

Tunicella, quæ non videtur in Episcopo, demonstrat virtutes intimas Episcopi proprias, *Amal. lib. 2. c. 22.*

Dalmatica immaculatæ vitæ typus est, *Durand. supra cap. 11. Liberalitatis erga pauperes, Innocen. III. cap. 56. & idè fuit etiam data Diaconis, quorum munus erat præcipuum, ministrare mensis, Act. 6. Religionis immaculatæ, quæ, ex Iacobo, est, apud Deum Patrem, visitare pupillos & viduas in tribulatione, & immaculatum se custodire, Amalar. cap. 21. supra. Charitatis geminæ, Hugo Vict. supra cap. 6.*

Chirothecæ manus tegunt, vt opus sit in publico, intentio in occulto, *Gem. cap. 215. vel exempla Sanctorum præ manibus habenda esse movent, Durand. 3. cap. 12.*

Planeta, quæ super omnes est, charitatis est symbolum, *Alcuin. supra; idè duplex est, ante pectus, & post humeros, vt Deus ametur, & proximus; amicus, & hostis, Amalar. cap. 19. parua casa est, quæ totum hominem regit, charitas, Gemma lib. 1. cap. 207. Vel prudentiam cum charitate duæ Casulæ partes persuadent, Hugo supra cap. 6. contra hostes clypeus est, Gemma dicto cap. 82. reliqui supra citati charitatem interpretantur. Pars anterior strictior est, quia Deus vnus; posterior est latior, quia proximi amor est multiplex, Tolet. lib. 2. cap. 2. Obedientiam denique significat, ex Bellarmino nostri Ordinis in Doctr. Concil. Trident. par. 3. cap. 5. num. 6. Concordare potest Ora-*

tio propria cum prædictis, quia iugum amoris Casula est, & Stola iugum patientiæ, inquit *Suar. 3. part. disput. 83. sec. 2.*

Mitra cum duobus cornibus scientiam requirit vtriusque Testamenti contra hostes, *Hugo Vilt. supra cap. 6.* duæ vittæ, seu fimbriæ posteriores, sunt Spiritus & Littera: ad humeros pendunt, vt, quod docet Episcopus, opere compleat, *Innocent. III. cap. 60.* Baculus correctionem pastorem docet, eâ ratione qua *Hugo Victorin. dicto cap. 6.*

Per Baculum rectum doceas, Episcope, rectè

Vinere, per flexus ferri properes misereri.

Annulus fidei Sacramentum est cum Sponsa, à qua numquam descendendum est, ex *Stephan. Eduen. de Sacra. Altaris cap. 2.* fertur in digito indice manus dextræ, quia digitus index salutatis dicitur à *Duran. lib. 2. de Rit. cap. 9.* digitus autem significat Spiritum sanctum, cuius dona Episcopus distribuit in ordinatione Clerici, *Innocent. III. cap. 46.* In Gemma nihil sculptum esse debet, ex *Synodo Mediolan. de Sacra suppellectili*, vt Deum ipsum in Annulo veneremur Episcopi.

In Missa verò Pontificali fertur Annulus in digito dextræ manus, non autem sinistra, quod est sponsæ proprium; & item in digito annulari, qui est remotior ab indice; ne indice quasi coronato ab Annulo Episcopus vti videatur ad consecrationem Corporis Christi, si, quod sentio, dicere liceat. Nam Annulus corona manuum dicitur à sapientioribus, & coram Christo digitorum coronam deponere conuenit, seu remo-

tius saltem gestare: vnde & alij, vt dictum est supra, prohibetur vsus Annuli in Missa; tum ad differentiam Episcopi, tum ad humilitatis indicium coram sanctissimo Sacramento, quod manu tractari debet.

In Manipulo septem disce. Quia portatur in sinistra, presentem vitam laboriosam repræsentat, *Alcuin. supra.* Repudium mundanæ cogitationis, quia eo tergebatur pituita, *Amal. supra cap. 24.* Pœnitentiam cum fletu, ad tergendas animæ labes, *Gemma. an. 208.* & concordat cum Oratione quæ dicitur ad Manipulum. Vigilantiam contra acediam, quia eo tergebantur oculi, *Eduenf. cap. 10.* contra hostes Claua est, *Gemma d. cap. 82.* Discretionem deuotam, *Biel. lect. 12.* Retributionem futuram bonorum operum, *Rup. lib. 1. cap. 33. ex Psal. 125.* *Veniunt cum exultatione, portantes manipulos suos.*

Verùm clausula fit cum *Iuone Carnot. Sermon. cit.* Ornamenta hæc, ait, non sunt virtutes, sed virtutum insignia, quibus tamquam scripturis videntes admonentur, quid debeant appetere, quid vitare, & ad quem sua facta dirigere. Prouideat ergo, inquit *Innocent. III. cap. 64.* diligenter Episcopus, & attendat Sacerdos studiosè, vt signum sine significato non ferat, vt vestem sine virtute non portet, ne fortè similis sit sepulchro deforis dealbato, intus autem omni pleno spurcicia. Quisquis autem sacris indumentis ornatur, & honestis moribus non induitur, quantò venerabilior apparet hominibus, tantò indignior redditur apud Deum. Pontificalem itaque gloriam iam honor non commendat vestium, sed splendor animarum. *Hæc Innocent.*

De

De ingressu Sacerdotis ad Altare. I I.

Sacerdos omnibus paramentis indutus, accipit manu sinistra Calicem ut supra preparatum, quem portat eleuatum ante pectus, Bursum manu dextra super Calice tenens, & ^a facta reuerentia Cruci, vel imagini illi, que in Sacristia erit, capite cooperto accedit ad Altare, ^b ministro cum Missali & alijs ad celebrandum necessarijs (nisi ante fuerint preparata) ^c precedente superpellicem induto. Procedit autem oculis demissis, incessu graui, erecto corpore. Si vero contigerit eum transire ante Altare maius, capite cooperto faciat ad illud reuerentiam: si ante locum Sacramenti, ^d genuflectat: si ante Altare, ubi celebretur Missa, in qua eleuatur vel tunc ^e ministratur Sacramentum, similiter genuflectat, & detecto capite illud adoret, nec ante surgat, quam Celebrans deposuerit Calicem super Corporale.

^a *Facta reuerentia.*] Hæc vox, quæ hoc loco primùm occurrit, reuerentia est nomen genericum, quod habet species, id est, inclinationem capitis, vel genuflexionem; poniturque in sequentibus Rubricis iuxta specificam significationem, quæ rei congruit cui fit reuerentia: quod semel dixisse, sit satis. Et hoc loco reuerentia fit capite cooperto, & profundè, ex numero seq. inclinato. non enim verbum illud cooperto concordat tantum cum sequenti accedit, sed etiam cum precedentibus. nec inconuenit, cum paulò post idem fieri præscribatur, quando transit Sacerdos ante Altare maius, in quo item Crux esse debet, iuxta Rubricam superiorem in prima part. tit. 20. Cooperatum verò caput hoc loco significat cum birreto: quare de Regularibus non loquitur Rubrica, quos neque decet vti birreto, nisi sint Canonici Regulares.

Prima fit hoc loco de sacris imaginibus mentio, de quibus præclare scripsit Tobias noster de Sacris Templis part. 1. cap. 63.

^b *Ministro cum Missali.*] Si Missale tantum gestandum erit, quod magis deceret, illud portet minister ambabus manibus erectum ante pectus, manus apponens angulis inferioribus eiusdem. ceterum sine ministro celebrari non debet, de Fil. Presbyt. tit. 17. cap. Proposuit. ex Alex. III. sub mortali, ex S Thom. quest. 83. art. 5. ad 12. neque minister femina sit, Azor. lib. 10. c. 29. ubi fufius, ex cap. Inhibendum. de Cohabit. Cleric. ex Conc. Magunt. Vnus autem sufficit minister, ex Conc. Nanneten. cap. 30. apud Iuon. 3. p. c. 70. posset tamen excusare necessitas, vt sine ministro fieret Missa, & Sacerdos responderet sibi, vt ad Orare fratres, & ad Kyrie. vel prædiceret laico presenti quæ respondere debet, ne populus careat Missa, Suar. disp. 88. sect. 2.

^c *Precedente.*] Eodem modo incedente, vt mox dicitur de Sacerdote, oculis demissis, & incessu modesto, factis debitis reuerentijs Cruci in Sacristia, Altarique maiori simul cum Celebrante, à latere sinistro. eiusdem paulò post eum.

N 3.

d Genu-

d *Genuflectat.*] Cooperto adhuc capite, ne amota manu dextra cadat aliquid de Calice. Sacramento verò patente in Altari, cautè se gerat, dum amouet manum dextram ad detegendum caput, iuxta proximam Rubricam. neque incedat idcirco longius aperto capite, quod titulo maioris reuerentiæ aliqui faciunt, sed minus cautè, ob Calicem quem manu gestant.

e *Ministratur Sacramentum.*] Eodem modo fiat, si expositum sit in Altari sanctissimum Sacramentum; vel

si aduertat in Altaribus minoribus adhuc esse post consecrationem Sacramentum. Hoc loco *similiter* significat quidem genuflexionem vnico genu; sed in eleuatione Hostiæ vsque ad Calicis depositionem duobus genibus fit adoratio.

Si verò transeat ante Altare, in quo sit exposita solemniter Reliquia insignis Sancti, de quo fit Festum ibidem, conuenit, vt apertum caput inclinet illi profundè, in alijs Reliquiarum expositarum casibus habeatur ratio Altaris tantum.

2. *Cum peruenerit ad Altare, stans ante illius infimum gradum, f caput detegit, birretum ministro porrigit, & Altari, seu imagini Crucifixi desuper posita profundè inclinat. Si autem in eo sit & Tabernaculum sanctissimi Sacramenti, genuflectens debitam facit reuerentiam. Tunc ascendit ad medium Altaris: ibi h ad cornu Euangelij sistit Calicem, extrahit Corporale de Bursa, quod i extendit in medio Altaris, & super illud Calicem l velo coopertum collocat, Bursam autem ad cornu Euangelij. Si m in Altari paramenta accepit, hoc idem facit antequam descendat ab Altari vt Missam inchoet.*

f *Caput detegit.*] Sanctus Paulus 1. Cor. 11. Omnis vir orans velato capite, deturpat caput suum. dixerat autem paulò antè, Caput viri, Christus. Signum enim est libertatis, sicut in feminis & Sacerdotibus Hebræis velatio capitis indicium est seruitutis, & subiectionis. Nudo capite, quia non erubescimus, ait *Tertull. lib. de Orat. Zacharias itaque Papa cap. Nullus. de Conf. Dist. 1.* iussit, ne velato capite Sacerdotes adstarent Altari. peccaret autem, si absque iusta causa, & sine dispensatione, tecto capite, etiam pileolo, quis celebraret. Si verò necessitas adit, & difficile sit petere dispensationem, vel non sæpè accidit, excusatur à peccato, *Siluest. ver. Missa. 1.*

quest. 2. §. 1. sed eo casu secretò celebrer, *Nauar. de Celebrat. Miss. consil. 7. num. 1.* & quamuis ibi concedat idem *Nauar.* posse renouari antiquum ritum amiciendi caput Amictu, qui ante Albam assumitur; negat tamen, nisi incommodæ valetudinis gratia, *Azor. sup. cap. 28. quest. 16.*

Verum Sedi Apostolicæ reseruata est hæc facultas concedendi pileoli vsum, tum ex Decreto, quod est Papale, & in Concilio Romano, tum ex praxi Romana. nam sacra Congregatio Cardinalium super negotia Episcoporum 2. *Jan. 1590. & 17. Jan. 1595.* concessit extra Canonem vsum pileoli Episcopo Faentino; & respondit Archiepiscopo Vrbinati, eo non posse

posse vti sine licentia Sedis Apostolica. Idem sensit sacra Rituum Congregatio 31. Ian. 1626. & 24 April. eodem anno, ad Papam scilicet spectare hanc dispensationem.

Afferunt Doctores, dispensationem hanc (sine qua non sufficit iusta causa, ut dicitur in *Defectib. tit. 10. num. 1. Si celebrat*, inquit, *capite cooperto sine dispensatione*) fieri posse ab Episcopo; & id dicunt quidem, sed non probant. At canon ille tam Episcopo quam Presbyteris prohibet, ne velato capite assistant Altari. An ergo Episcopus, cui fuit prohibitum à Papa, secum ipse & cum alijs dispensabit? Ioannes Andreas, post Hostiensem, in *c. 1. de Sup. neglig. Prel. in 6.* dicit notabile verbum (obseruante hoc Siluestro v. *Dispensatio. quest. 13.*) vbi Canones, ait, imponant legem ipsis Episcopis, non dispensat Episcopus, nisi hoc reperiat concessum. & Romæ vidi pauperes gratis dispensatos à Summo Pontifice. Hinc prædictæ sacra Congregationes constanter remittunt ad Papam, ut dispenlet; & ita respondit rursus sacra Rituum Congregatio die 26. Feb. & 7. Aug. 1628. à quibus non decet dissentire Decretis.

g *Tabernaculum.*] Hic prima mentio de Tabernaculo immobili SS. Sacramenti, quod appellatum est Pastophorium à *Clem. lib. 8. Const. Apost.*

3 *Si est consecraturus* ⁿ *plures Hostias pro Communione faciendâ, quæ ob quantitatem super Patena manere non possint, locat eas super Corporale ante Calicem; aut in aliquo Calice vel ^o *vase mundo p. consecrato ponit eas retrò post Calicem, & alia Patena seu* ⁿ *palla cooperit.**

ⁿ *Plures Hostias.*] Hoc est, particulas, ita dictas *infra tit. 10. num. 6.* de qua voce vide *Baron. anno 57. num. 149.* vbi *Tertull. de Monogam. c. 11.* eas vo-

c. 13. hoc est Thalamus, *ex Hier. c. 40. in Ezech.* Ad formâ columbæ fabricabatur illud ætate S. Basilij, *ex Amphiloc. in eius Vita;* item ex auro, vel argento, *ibid.* Armariolū ligneum erat, *apud Renerum S. Laur. de quo Duran. lib. 1. cap. 16.* Quod autem hic dicitur, *genuflectens debitam facit reuerentiam*, intellige vnico genu, ut aliàs diximus.

h *Ad cornu Euangely sistsi.*] An cornu nobilius prima vice Calicem excipit? sed reuera hoc fit, quia cornu Epistolæ occupatur à Missali.

i *Extendit in medio Altaris.*] Solent multi acu pingere Crucem in Corporali circa oram, & in medio; & tunc congruit, ut latus illud ad anteriorem partem Altaris referatur, *Acta Mediolanen. Eccles. Osculantur autem eandem Crucem osculaturi Altare*, quod nec approbo, nec reprobo. Certe conuenit, ut ora Corporalis oram Altaris tangat, ut manus intra Corporale post Consecrationem contineantur commodius.

l *Velo coopertum.*] In anteriori parte lateat totus Calix, quousque, reuelato Calice, reuelentur propria passionis Christi mysteria, ut dicemus, cum de Offertorio. habet igitur mysterium velatus Calix.

m *In Altari paramēta.*] Ex tolerantia hoc dicitur, deficiente Sacristia. & eo casu fiat, quod supra diximus tit. 1.

cat Buccellas, & *S. August.* Particulas. *Albaspinus* tamen explicat *Tertullianum in Notis ad eundem*, de elemosynis quæ pane erogato fiebant.

o *Vase*

o *Vase mundo.*] Id est Pyxide, infra titulo 10. num. 6. quam vocem usurpat sanctus Leo Papa ad Michaël. Imperat. Ciborium etiam à cibo, quem continet, appellavit, & paruum Ciborium, sanctus Chrysostomus Homil. 42. in Acta Apostolorum. Turrim vocat, quæ à Diacono gestari poterat, fortasse ob formam, Gregor. Turonen. lib. 1. de Gloria Mart. cap. 86. frequentius Pyxidem, Symmachus Papa in lib. Pontificali. Arca illustrationis Dei dicta est ab Hesychio apud Buleng. lib. 2. cap. 18.

p *Consecrato.*] Burchardus huius vocis est auctor hoc loco. latè tamen sumitur hîc consecratio pro simplici benedictione, quæ habetur in Ordine Romano, sine vñctione. decet enim

Pyxidem benedici saltem vt Corporale: & ab eo benedici potest, à quo & Corporale.

Nec est necesse, quòd sit eiusdem materia cuius est Calix, vel Patena; quia nullum Ius de hac re, Suarez 3. par. disputat. 81. sect. 7. qui monet, in vase inferioris materia, carente etiam auro lito, includendum esse aliud vas lineum simile Corporali, ob reuerentiam tanti Sacramenti. sed melius est, linire auro vas interius, ad dignoscenda & colligenda fragmenta; &, experientia teste, amyllum, quo linam illud imbuitur, generare solet animalia quædam minuta in Pyxide.

q *Palla cooperit.*] Si Pyxis proprium habet operculum, eodem tegatur.

4 *Collocato Calice in Altari, accedit ad cornu Epistolæ, Missale super cussino aperit, reperit Missam, & signacula suis locis accommodat. Deinde rediens ad medium Altaris, facta primum ^r Cruci reuerentia, ^s vertens se à cornu Epistolæ, descendit post infimum gradum Altaris, vt ibi faciat Confessionem.*

Apertio libri ad Sacerdotem spectat, qui representat Agnum aperientem librum, Apocal. 5. ex Innoc. III. lib. 2. cap. 3.

r *Cruci reuerentia.*] Cum capitis inclinatione, quod in sequentibus obserua: & sit semper profunda, vt supra num. 2. dictum est.

Multi addunt similem Cruci reuerentiam collocato Calice in Altari, antequam accedant ad librum aperiendum. qui ritus placet, vt valde pius, & habetur in libello de Cerim. Missa edito Romæ 1628. eo quia

fit post actionem circa Calicem, quam moram habet.

s *Vertens se à cornu Epistolæ.*] Sensus horum verborum est iuxta motum naturalem, qui clariùs describitur infra tit. 5. num. 1. cum Celebrans dicitur est Dominus vobiscum; & militat in vtroque casu eadem ratio motus à dextra Sacerdotis, quæ est sinistrum latus Altaris.

t *Post infimum gradum.*] Non supra gradus, sed in plano Cappellæ, ad humilitatem coram Deo magis indicandam.

5 *In Missa solemnè ^u Missale apertum super Altare, Calix verò ^e & ^x alia necessaria præparentur ^y in Credentia cooperta linteo, antequam Sacer-*

Sacerdos veniat ad Altare. Ipse autem & procedit cum Diacono & Subdiacono, qui capite cooperito, simul cum eo tenent manus iunctas ante pectus, ^a Acolythi vero ante eos deferunt candelabra cum candelis accensis, quæ deinde ^b collocantur super Credentia: & cum pervenerit ad infimum gradum Altaris, ibi medius inter Diaconum à dextris, & Subdiaconum à sinistris, ^c antequam ascendat ad Altare, facit cum ipsis (ut infra) Confessionem.

Ritus & Carimonia in Missa solemni servanda parcius in Rubricis Missalis sunt descripta; tum quia de his in Carim. Episcoporum paulo ante Missalis recognitionem actum erat satis; tum quia minutiora persequi, non videbatur in Missali peropportunum. Quare, ne quid in his nostris Commentarijs, sacrorum Rituum studiosiores desiderent, addam suis locis non pauca, imò plurima, quæ in Congregatione habita super Missalis recognitione, sub Clemente VIII. me quoque præsentem, declarata fuerunt, adnotata iam magna ex parte in Carimontali Congregationis nostre, multo cum labore nostro, & iussu Capituli Generalis nostri, eiusdemque auctoritate approbato, & edito anno 1607.

Illud autem primùm admorebo, Missam solemnem, de qua hic loquimur, dici in Rubric. Principalem, & Conventualem. Publicam vocat Ordo Roman. titulo de Dedicat. Eccles. & Concil. V. a. sens. I. c. 2. Canonicam, S. Gregorius in lib. Capitulari c. 45. Generalem, Microc. c. 45. tum eam fuisse antiquiorem priuata, ut ex Dion. de Eccles. Hier. colligitur, & Clemente in Const. Apostolicis. nam Baronius anno tantum 418. Missæ priuatae nouit originem.

Ea verò est solemnis hoc loco, quæ in Festis solemnioribus cantatur, in qua nihil omittitur quod ad solemnitate

tatem indicandam spectat: nam in proleptis cantantur quidem Missæ cum Ministris; sed aliquando absque annotatione Altaris & Chori, sine Credentia, sine osculo pacis, quæ tolerantur potius, quam conceduntur, in Collegiatis (sunt) ut inter Festa & profesta appareat differentia. quo casu Subdiaconus portat Calicem, Diaconus librum de Sacrificia ad Altare. Hic, deposito & aperto libro, descendit ad Celebrantem, cum quo Confessionem facit; & interim Subdiaconus, explicato Corporali, collocat Calicem in medio Altaris, quod etiam innuitur infra ut. 7. num. 9. initio: eodemque modo, finita Missa, reuertuntur in Sacristiam. Toleranda hæc sunt potius quam concedenda, & de his non scribimus, quæ minus approbamus.

u. Missale apertum super Altare.] Per Carimontarium, aut Sacristam poni debet, antequam Celebrans incipiat Confessionem, si minus illud, antequam veniat ad Altare, collocatum fuerit: quia etiam in Missa priuata aperitur Missale ante Confessionem.

x. Aliæ necessaria.] Nimirum Missale unum, seu duo, pro Epistola & Euangelio cantandis, Velum longum, pro Subdiacono, Pellicula eum, vrceolis & manutergio, Calix cum Purificatorio, Hostia in Patena, Pallula, Velo, Bursa cum Corporali, Calix

lix autem erit in medio Credentia, cetera hinc inde.

y *In Credentia cooperta linteo.*] Erit hæc breuis, demissa, simplex, à latere Epistolæ, sine gradibus, sine Cruce, vel imaginibus, cooperta linteo, vsque ad terram vndequaue pendente, *Cærimonial. Episcop. lib. 1. cap. 12.*

z *Procedit cum Diacono, &c.*] Antequam exeant è Sacristia, Celebrans imponat capite aperto incensum in Thuribulum, ministrante Diacono nauiculam, & Thuriferario Thuribulum, cū benedictione, eo modo prorsus qui describitur *infra tit. 4. num. 4.* & nos ibidem exponemus. Thuriferarius autem portans Thuribulum manu dextra, in anulum quidem maiorem pollice immisso, anulum verò catenæ mediæ, siue operculi, annulari digito sustentans, & nauiculam, illis scilicet pedem, sinistra manu tenens ita, vt pars, quæ aperitur, à parte exteriori sit, non pectus respiciat, præcedit ante omnes, sicut in lacris Processionibus. Diaconus & Subdiaconus, de quibus hîc, procedunt capite cooperto vnus post alium, *Hugo Victorin. de Offic. Eccles. lib. 2. cap. 14.* Pares autem cum Celebrante, si hîc Pluuiæ sit indutus pro asperione aquæ benedictæ, *Cærimon. Episcop. lib. 2. cap. 30. & 31.*

a *Acolythi, &c.*] Latine Ceroferrarij, quorum ordo apud Baron. idem est ac Acolythorum, *anno 58. num. 70.* qui sint pares statura, vt æqualia in motu sint candelabra. Ferant autem eadem illi, ita vt, qui à parte dextra incedit, apponat dextram nodo candelabri medio, sinistram pedi eiusdem: & qui à sinistra incedit, è conuerso, sinistram nodo, dextram pedi. Si adsit Cærimoniarus, procedit so-

lus post Acolythos, *Cærimon. Episcop. lib. 2. cap. 3. in casu simili.*

b *Collocantur super Credentia.*] Ante Confessionem, *Cærim. Episc. lib. 2. cap. 8.* & collocantur accensæ in cornibus mensæ anterioribus, ad differentiam candelabrorum quæ collocantur in Altari, & vt vsui præstò sint Acolythi.

Birreta Celebrantis (qui dat Diacono suum) & ministrorum deponuntur à Cærimoniaro extra Credentiam super aliquod scamnum, puta, vbi sunt tessuri, vel in alio loco decenti.

c *Antequam ascendat.*] Genuflectit, si in Altari est tabernaculum sanctissimi Sacramenti; vel, si non est, caput profundè inclinat Cruci, antequam incipiat Confessionem. Ministri verò omnes etiam Cruci, quæ in Altari est, genuflectunt in tota Missa, *vt in tit. 4. num. 7. expresse habetur.* Simile quid habes in Absolutione post Missam Defunctorum, in qua Diaconus genuflectit Cruci quam portat Subdiaconus; ergo genuflectunt Cruci inferiores Ministri, ad differentiam Celebrantis. ad Confessionem autem genuflectunt Acolythi, & Thuriferarius prope Credentiam. Cærimoniarus si adest, genuflectit vbi vult, à latere commodiori ad functionem suam, cui neque stanti assignari potest certus locus in presbyterio; vt plurimum stabit à cornu Epistolæ.

Porro Processio ante Missam antiqua est, & habetur in *Ordine Romano*, cum Acolythi candelabra & incensum portantibus; cuius mysteria, sicut & sequentium rituum, vno in loco collecta post finem Missæ totius indicabimus, vnâ cum Mysterijs Missæ priuatæ.

Si in hac Processione contingat tranlire

transire ante Altare sanctissimi Sacramenti, fiat, vt supra, in Missa priuata; sed Celebrans semper detegat caput,

quia non gestat Calicem, & genuflectat medius inter ministros, qui & eadem cum eo præstare debent.

6 In Missa Pontificali omnia seruentur, vt in Pontificali & Cerimoniali Romano ordinatur: cuius Pontificalis ordinem Episcopus nunquam præmittat, quodcumque cum Diacono & Subdiacono paratis celebrat.

Fortasse & nos dabimus in lucem proprias Noras in Rubricas Pontificalis & Cerimonialis Romanorum. Verum de Missa Pontificali nihil habet amplius Pontificale modernum, post

editionem Cerimonialis Episcoporum, in quo tradita est integra Pontificalis Missa: quare in præcedentibus & sequentibus, pro Pontificali intellige Cerimoniale Episcoporum.

De principio Missæ, & Confessione facienda. III.

1 **S**acerdos cum primùm descenderit ^d ad infimum gradum Altaris, conuertit se ad ipsum Altare, vbi stans in medio, ^e iunctis manibus ante pectus, extensis & iunctis pariter digitis, & ^f pollice dextro super sinistrum posito in modum Crucis, (quod semper seruetur quando iunguntur manus, præterquam post consecrationem) detecto capite, facta prius Cruci vel Altari profunda reuerentia, vel, si in eo sit tabernaculum sanctissimi Sacramenti, facta genuflexione, erectus incipit Missam.

^d Ad infimum gradum.] Idem significat, quod infra dicitur num. 4. ante infimum gradum.

^e Iunctis manibus.] Meminit Nicol. Roman. Pontif. ad Conf. Bulgarorum rescribens, de constrictis ante pectus manibus in oratione; & ait, fieri humilitatis gratia, quia in Evangelio (Matth. 22. ligatis manibus) reproborum manus ligari reperiuntur. quasi dicat orans: Domine, ne ligari manus præcipias, quia ecce iam eas ligavi, & ecce in flagella pa-

ratus sum. Hæc ille. Item iunctio manuum deuotionem significat, Durand. lib. 4. cap. 7. supplices etiam manus indicant, supplicio destinatas esse.

^f Pollice dextro super sinistrum posito in modum Crucis.] Ita Burchardus. Quadrat iunctioni manuum, secundum prædicta: nam forma hæc & signum Crucis excitant ad humilitatem & deuotionem; & videtur hoc ritum quasi formari nodus vinculi manuum, de quo paulò antè.

2 Si celebraturus sit coram Summo Pontifice, sistit se in infimo gradu Altaris ^g à cornu Euangelij ante ipsum Pontificem, vbi genuflexus expectat: ^h accepta benedictione erigit se, & stans aliquantum versus

ad Altare, incipit Missam. Si autem sit ⁱ coram Cardinale, Legato Sedis Apostolicæ, aut Patriarcha, ¹ Archiepiscopo, & Episcopo ^m in eorum residentijs, vel loco iurisdictionis, stans in infimo gradu à cornu Euangelyi vt supra expectat: dato signo, facit profundam reuerentiam Pralato, & versus ad Altare incipit Missam.

g *A cornu Euangelyi.*] Eò quia Summus Pontifex occupare debet locum medium ante Altare, vt pote nobiliorem. idem locus debetur & alijs Pralatis. Minister autem erit in cornu Epistolæ. Si verò locus non capiat Pralatum in medio, nihilominus Celebrans prædicto in cornu Missam incipiat.

h *Accepta benedictione.*] A Papa petit Celebrans benedictionem, non ab alijs inferioribus Papæ, quibus profundè tantum inclinatur caput, quia vestibus paratus est Sacerdotalibus; illi verò etiam genuflectit tamquam summo Sacerdoti.

i *Coram Cardinale.*] Addit *Burchard.* in loco sui Tituli, seu Cardinalatus. sed verè vbique terrarum Cardinales aliquam iurisdictionem habent, & summam in toto Orbe præminentiam, ex *Carim. Episcop. lib. 1. cap. 4.* tamquam Consiliarij Papæ. vnde & vbique Mozettam, seu Birrum lacernum induunt, indicium iurisdictionis; & est (colore rubeo excepto) vestis Episcopalis, apud *Baron.*

de sancto Cypriano. an. 261. Plura de Birro Gabriel Pernottus in *Histor. Tripartita Can. Reg. lib. 1. cap. 22.*

l *Archiepiscopo.*] In tota eiusdem Prouincia; in qua ideirò & ipse Mozettam induit.

m *In eorum residentijs.*] Episcopis datur hic honor in Ecclesijs, etià Regularium & exemptis, intra suas dioceses, in quibus vsum habent Rochetti nudi & Mozettæ, quæ sunt plenariæ iurisdictionis indicia.

Docet *Microl. cap. 22.* Sacerdotem sacrificaturum debere se inclinare Episcopo pro licentia celebrandi; id est, si proprius est Episcopus.

Cum alijs Principibus & Pralatis debet Sacerdos ita se gerere, vt eos quidem honoret, sed parcius quàm prænominatos in Rubrica, puta, antequam accedat ad Altaris gradus, Calicem tenens manibus, vt supra, sese illis inclinet, capite recto, profundè, & profundius pro dignitate personarum. Idem præstare poterit in fine Missæ recedens ab Altaris gradibus, dum adhuc est in plano Cappellæ.

3 *Si autem solemniter celebrat coram Summo Pontifice, aut alio ex Pralatis prædictis in Ecclesijs eorum iurisdictionis, stans à sinistris Pralati, facit cum eo Confessionem, & alia seruat, vt in Pontificali & Cerimoniali Romano ordinatur.*

Et nos aliàs. Superfluit, vt diximus, verbum illud *Pontificali.*

4 *Stans igitur Celebrans ⁿ ante infimum gradum Altaris, vt supra, producens manu dextra à fronte ad pectus ^o signum Crucis, dicit intelli-*

intelligibili voce, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen. Et postquam id dixerit, non debet advertere quemcumque in alio Altari celebrantem, etiam si Sacramentum eleuet, sed continue prosequi Missam suam usque ad finem. Quod item observatur in Missa solemnè, & simul ꝓ etiam à Ministris.

n Ante infimum gradum.] Variatur locutio, sed res eadem, id est, in plano.

o Signum Crucis.] Ante omnem actum manus pingat Crucem, s. Hieronym. Epist. 22. ad Eustoch. cap. 16. & manus dextra, ex Iustino Martyre ad Orithod. Resp. ad quæst. 118. & manus plena, hoc est, quinque digitis, ad quinque Vulnera Christi significanda, Durand. lib. 2. cap. 46. sed tribus digitis signum Crucis exprimendum esse, quia sub inuocatione Trinitatis imprimitur, aiebat Innocent. III. lib. 2. cap. 45. & memorat Leo IV. Epist. ad Episcopos: ita ut manus à superiori descendat in inferius, & à dextra transeat ad sinistram; quia Christus

de Cælo descendit in terram, & à Iudæis transiit ad Gentiles. Quidam tamen, sicut ille, à sinistra producunt in dextram (quod nos hodie præstamus) quia de miseria transire debemus ad gloriam, sicut & Christus de morte transiit ad vitam. Hæc Innocentius. vbi etiam habes inuocationem Trinitatis: In nomine Patris, & Filij, &c.

p Etiam à Ministris.] Intellige de Ministris paratis, non de inferioribus. Sed expediret Missas priuatas facere procul ab Altari vbi Missa fit solemnè; vel omittere pulsationem campanulæ ad eleuationem, iudicio prudentis Sacrificæ.

5 Cum seipsum signat, semper sinistram ꝓ ponit infra pectus: in alijs benedictionibus cum est ad Altare, & benedicit oblata, vel aliquid aliud, ponit eam super Altare, nisi aliter notetur. Seipsum benedicens, vertit ad se palmam manus dextræ, & omnibus illius digitis iunctis & extensis, à fronte ad pectus, & ab humero sinistro ad dextrum, signum Crucis format. Si verò alios, vel rem aliquam benedicit, paruum digitum vertit ei cui benedicit, ac benedicens, totam manum dextram extendit, omnibus illius digitis pariter iunctis & extensis: quod in omni benedictione observatur.

Eadem omnia Burchardus.

q Ponit infra pectus.] Ita, ut sinistra manus sit extra terminos Crucis à dextra impressæ, sed tamen supra Cingulum eam ponat. Reliqua patent, & habentur apud Innocentium III. citato loco. Cui autem benedicens alijs rebus in Altari, ponat si-

nistram super Altare, causam dabimus infra tit. 7. num. 5. nam in utroque hoc casu non decet sinistram manum suspensam quasi in aëre teneri; sed deponi debet, ut quiescat, cum proportione tamen ad terminum, ad quem mouetur dextra: & hæc doceat Rubricæ.

6 Postquam dixerit, *In nomine Patris, &c.* ut supra, iungens iterum manus ante pectus, pronuntiat clara voce Antiphonam, ^r Introibo ad Altare Dei. Minister verò retrò post eum ad sinistram genuflexus (& in Missa solemnè Ministri hinc inde stantes prosequuntur) Ad Deum qui lætificat iuventutem meam. Deinde Sacerdos eodem modo stans incipit, & prosequitur cum Ministro, vel Ministris, alternatim Psalmum, ^t *Iudica me Deus, usque ad finem, cum Gloria Patri.* Quo finito, repetit Antiphonam, Introibo, cum Ministris, ut supra. Qui Psalmus ^c numquam prætermittitur, nisi in Missis Defunctorum, & in Missis de Tempore, ^u à Dominica Passionis inclusivè usque ad Sabbatum sanctum exclusivè: in quibus semel tantum dicta Antiphona, Introibo, cum Ministris, ut supra, Sacerdos statim subiungit *ŷ. Adiutorium nostrum, &c.* ut infra. cum in fine Psalmi dicit, *Gloria Patri, &c.* caput Cruci inclinat.

^r Introibo ad Altare Dei.] Habet Ambros. lib. 4. de Sacram. cap. 2. & docet solitum dici Microl. cap. 23.

[*Iudica me Deus, &c.*] Habet Microl. ibidem. & ex Decreto Cælestini dicit, asserit Duran. lib. 4. c. 7. cum Platina, qui Martinum Cassinatem citat.

^t Numquam prætermittitur, nisi, &c.] Quoniam in Missis Defunctorum, & de Passionis tempore, abstinemus à Versu lætitiæ, *Gloria Patri, & Filio*, quo Psalmus, *Iudica*, concludi debet; idèò Psalmus totus omittitur, præterquam quòd lætitiæ quoque Psalmus est, dum dicitur con-

tra tristitiam, *Quare tristis es anima mea?* at in his casibus non est fuganda tristitia.

^u *A Dominica Passionis.*] Docent aliqui recentiores Hispani, hanc Rubricam servandam esse quoque in Missis Votivis de Cruce, & Passione, tempore passionis; & alteram item, de qua infra, ad *Lavabo*, ut non dicatur *Gloria*. Sed verè dispar est ratio: nam hæ Votivæ sunt, hoc est, non concordant cum Officio de Tempore. tum Missa de Cruce discordat etiam in colore paramentorum à tempore passionis.

7 Repetita Antiphona, Introibo, dextra manu producens signum Cruci à fronte ad pectus, dicit *ŷ. Adiutorium nostrum in nomine Domini. R. Qui fecit calum & terram.* Deinde Altari se profundè inclinans, iunctis manibus dicit, ^x *Confiteor Deo, ut in Ordine Missæ: & prosequitur eodem modo stans inclinatus, donec à Ministro, vel Ministris, dictum sit, Misereatur.* Cum incipitur à Ministris *Confiteor*, se erigit; cum dicit, ^y *mea culpa*, ter pectus dextra manu percutit, sinistra infra pectus posita.

^x *Confiteor Deo.*] Liturgia sancti Iacobi à Confessione incipit, Azor. l. 10.

cap. 36. quest. 1. Damasum autem auctorem facit, quod apud Romanos sit in

in vsu, *Radulph. Propos. 23. Pontianum Berno de Offic. Miss. cap. 25. & rectè solet esse iustus in principio accusator sui, Prouerb. 18. meminit Aug. Confessionis huius Serm. 48. de Tempore. Neque addas arbitrio tuo in Confessione hac Patroni nomen, aut alterius Sancti; quia Pius V. hoc expressè concessit Ecclesijs Hispaniarum: ergo non sine Papæ licentia fieri debet additio, Bulla Py V.*

y *Mea culpa, ter pectus, &c.*] Percutimus pectus, exemplo Publicani *Luc. 18. quasi peccata intus inclusa contestantes, ex Cypr. lib. de Orat. Dom. vel, ac si cogitationes velimus à corde pellere, ex Hier. in Vita Hilarionis; vel quia tussio pectoris est contritio cordis, ex Augustino Enarrat. 2. in Psalm. 31. vel, ex Ni-*

col. I. cap. 54. ad Bulgary. signamus, quòd in nobis ferimus, antequam Deus feriat: vel flagellis & percussionibus nos dignos fatemur, ex Euthymo; vel mundari cor optamus, & euacuari sordibus, ex Hier. contra Luciferianos: vel, vt excitemus cor nostrum, ait Theophylact. vel ad placandum iudicem, vltionem de nobis sumimus, ex Chrysost. Homil. 41. ad Pop. vel, vt castigemus carnem nostram, qua Deum offendimus, ex August. in Psalm. 146. Ab Apostolis ortum habet hic ritus, ex Nauarr. de Hor. Canon. cap. 4. inclinationis autem ante Altare, quæ fit in Confessione antequam ascendatur, meminit Cyprian. Epist. 64. tussionisque pectoris hoc loco ad Confessionem, August. Sermone 48. de Tempore supra citato.

8 Si est coram Pontifice, Cardinali, Legato Sedis Apostolicæ, vel Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo in eorum prouincia, ciuitate, vel diocesi constitutis, vbi dicit, vobis fratres, dicat, tibi pater: similiter in fine, vbi dicit, vos fratres, dicat, te pater: quod dicens Summo Pontifici genuflectit, alijs Prælati profunde se inclinat.

9 Cùm minister, & qui intersunt (etiam si ibi fuerit Summus Pontifex) respondent Confiteor, dicunt, tibi pater, & te pater, aliquantum conuersi ad Celebrantem.

Vide hoc loco dignitatem Sacerdotis, cui coram Papa dicitur à circumstantibus, tibi Pater, & te Pater.

10 Facta à circumstantibus Confessione, Celebrans stans respondet, ^z Misereatur vestri, &c. Deinde producens manu dextra à fronte ad pectus signum Crucis, dicit, Indulgentiam, &c. (& si est Episcopus, ^a accipit Manipulum, osculando illum in medio.) Et stans inclinatus iunctis manibus prosequitur, Deus tu conuersus, & quæ sequuntur in Ordine Missæ, clara voce vsque ad Orationem, ^b Aufer à nobis, &c. & cùm dicit, Oremus, ^c extendit & iungit manus:

z. Mife-

z *Misereatur, &c.*] Habet *Microlog.* loco citato, & item, *Indulgentiam*. Ad *Misereatur* Ministri adhuc inclinati manent, sicut ad *Confiteor*; stant autem ad *Indulgentiam*.

a *Accipit Manipulum.*] Vide supra qua diximus in. i. num. 6. de *Manipulo Episcopi* pag. 96.

b *Aufer a nobis.*] Habetur hæc

Oratio in *Ordine Romano* post *Litanias* in *benedictione Ecclesie*. quis huc transtulerit, ignoratur.

c *Extendit & iungit manus.*] *Extensione* manuum quasi colligit Sacerdos altantium corda, iunctione quasi cogit eadem in unum ad orationem; unde & clara voce dicit, *Oremus*. ita *Melchior Huelamus de Carim. Missa.*

11 Et tunc, si coram Summo Pontifice, aut alijs Prælatijs, ut supra, celebret, facta Summo Pontifici genuflexione, alijs Prælatijs profunda reverentia, accedit ad medium Altaris ante infimum gradum, & ibi incipit secreto, *Aufer a nobis*, ut in *Oratione Missæ*.

In *Missæ* solemnij Ministri inclinent, percutiant sibi pectus, ut supra; sed ad *Oremus* non diducant manus, quod solius est Sacerdotis inuitantis: ijdem manus semper iunctas teneant à prin-

cipio confessionis vsque ad finem. Signa quoque Crucis sibi adhibeant vna cum Celebrante; quod etiam in tota *Missæ* observent, excepto *Subdiacono*, dum *Patenam* tenet.

De Introitu, Kyrie eleison, & Gloria in excelsis. IV.

1 **D**um dicit, *Aufer a nobis, &c.* Celebrans iunctis manibus ascendit ad medium Altaris; & ibi inclinatus, manibusq; item iunctis super eo positus, & ita, ut digiti parvi dumtaxat frontem, seu medium anterioris partis tabule seu mensæ Altaris tangant, residuo manuum inter Altare & se retento, pollice dextro super sinistrum in modum Crucis posito (qua omnia semper observantur, cum manus iunctæ super Altare ponuntur) secreto dicit, *Oremus te Domine, &c.* & cum dicit, *Quorum reliquæ hic sunt,* d osculatur Altare in medio, e manibus extensis æqualiter hinc inde super eo positus: quod semper servatur quando osculatur Altare: sed post consecrationem pollices ab indicibus non disjunguntur. In omni etiam deosculatione siue Altaris, siue libri, siue alterius rei, f non producit signum Crucis pollice vel manu super id quod osculandum est.

d *Osculatur Altare.*] Meminit *Infin. in fin. Apol. 2.* osculi Altaris inter orandum, in signum venerationis. Hoc autem loco fit, ex *Innocent. III. lib. 2. cap. 15.* ut sicut Altare Christum designat, ita Sacerdos meminisse debet desiderij & amoris sponsæ,

Osculetur me osculo oris sui, ibid. Est etiam osculum signum reverentiæ, unde *Esther* osculabatur apicem virgæ Regis. Caueat ergo, ne audiat Celebrans vocem illam, *Osculo filium hominis tradis?* *Duran. lib. 2. cap. 57.* caueat item, ne osculetur à la Cre Altaris

ris

ris, ferè similis Iudæ, sed in medio Altaris illud idem osculetur, vbi sunt Reliquiæ Sanctorum.

Monet Hier. Cantonus in *Ordinar. diuin. Offic.* quòd, vbi non sunt Reliquiæ Sanctorum, ex dispensatione Apostolica, in Altari, omitti debent verba, *Quorum Reliquia hic sunt*: eoque casu osculum Altaris fieri debet ad ea, *indulgere digneris.* & bene monet.

e. *Manibus extensis*, &c.] Hæc Durand. lib. 4. cap. 39. quia, inquit, si renuit operari, amor non est, secundum

Gregorium; & quia omnium temporalium curam deponere debet, qui tanto Sacrificio operam dat, idem. vel ad pacem indicandam à Christo vtrique populo nuntiatam, qui significatur in vtroque latere Altaris, *Eduens. cap. 12.* Iunctio item manuum ad anteriorem & superiorom Altaris partem, significat, Christum fecisse vtraque vnum, *Scortia lib. 3. cap. 12.*

f. *Non producit signum Crucis.*] Quia Altare, vel Ara est consecrata; liber etiam, & aliæ res alijs decaus sanctificatæ.

2. *Osculato Altari accedit g ad cornu eius sinistrum, id est Epistola: vbi stans versus Altare, & producit à fronte ad pectus h signum Crucis, incipit intelligibili voce Introitum missæ, & prosequitur iunctis manibus. Cùm dicit, Gloria Patri, tenens iunctas manus, i caput inclinat versus Crucem. Cùm repetit Introitum, non signat se vt prius: & eo repetito, iunctis manibus ante pectus accedit ad medium Altaris, vbi stans versus illud similiter manibus iunctis, dicit eadem voce ter, l Kyrie eleison, ter, Christe eleison, & iterum ter, Kyrie eleison, alternatim cum ministro. Si minister, vel qui intersunt, Celebranti non respondeant, ipse solus nouies dicit.*

g. *Ad cornu eius sinistrum.*] Appellat Iuo Carnot. *Sermon. de Conuen. noui & veter. Sacrificij*, Epistolæ latus, dextram partem Altaris, & significare dicit Israëlitas, qui erant à dextris Dei, sed quod est sinistrum, sibi est dextrum, respectu dextræ Celebrantis. Idem habet *Innoc. III. lib. 2. cap. 22.*

h. *Signum Crucis, &c.*] *Burchard. & hîc præcisè Missa incipit: quare cõuenit, vt signum Crucis faciat Sacerdos.*

De Introitu & eius partibus egimus *sup. par. 1. tit. 8. num. 1. pag. 20.*

i. *Caput inclinat.*] Cùm Trinitati datur gloria, Crucifixo reuerentiam exhibemus, in quo tota Trinitas, ob vnitatem essentia cum Verbo, reperitur esse: & eo casu satis est conuerrere caput ad Crucem, non personam; quod in sequentibus nota.

l. *Kyrie eleison.*] Vide *supra tit. 8. num. 2. pag. 21.*

3. *Dicte ultimo Kyrie eleison, Sacerdos stans m in medio Altaris, & n manus extendens, eleuansq, vsque ad humeros (quod in omni manuum eleuatione obseruatur) voce prædicta incipit, si dicendum sit, Gloria in excelsis. Cùm dicit, Deo, iungens manus, o caput Cruci inclinat:*

P

clinat:

clinat: quo erecto, stans iunctis manibus ante pectus, prosequitur usque ad finem. Cum dicit, Adoramus te, Gratias agimus tibi, & Iesu Christe, Suscipe deprecationem nostram, & iterum, Iesu Christe, caput Cruci inclinatur. Cum dicit in fine, Cum sancto Spiritu, se ipsum p̄ à fronte ad pectus signat, interim absolvens, In gloria Dei Patris, Amen.

m In medio Altaris.] Quia mediator Christus est, quem representat Sacerdos, Dist. 10. Quoniam. & quia Angeli media nocte Natiuitatis Christi in medio Pastorum hunc Hymnum cecinerunt, Durand. lib. 5. cap. 13.

n Manus extendens, &c.] Ad decentiam motus hic terminus manuum præscribitur usque ad humeros, non ad mysterium; & eleuatio earum designat, quòd caelestia diligimus, ex Orig. Homil. 11. in cap. 17. Exod. extenlio verò vim affectiuam orantis, ex Basil. in cap. 1. Isaia.

De Gloria in excelsis, vide supra tit. 8. num. 3. pag. 22.

o [Caput Cruci inclinatur.] In sex locis caput inclinamus in hoc Hymno: & ratio est summæ reuerentiæ; ideo-

que caput inclinatur Cruci, quæ est in medio. Caput Deo inclinatur, ait Burchardus, ac Deus in Altari est in Cruce: ergo Cruci inclinemus, vt docet Chrysostomus in Liturgia.

Monet Io. Baptista Constantius in Monit. ad Curatos, genuflectendum esse ad verbum adoramus, & in Symbolo ad verbum adoratur; si nimirum ibi est Sacramentum, sed gratis dicit, & nullo auctore.

p A fronte ad pectus signat.] Hoc est, signo Crucis. Quid dubitas? estne aliud signum? sicut etiã in fine Symboli; quia Hymnus Angelicus & Symbolum sunt de verbis Euangelij, quod Crucem continet, Belet h. c. 50. at sinistram infra pectus pone, vt supra; & iunge manus in verbo Amen, in fine.

- 4 In Missa solemnè Sacerdos facta confessione q̄ ascendit cum ministris ad medium Altaris: ubi dicto, Oramus te Domine, & ^r osculato Altari, ponit ^f incensum in Thuribulum, ^t ministrante Diacono nauiculam, & ^u Thuriferario Thuribulum. Diaconus parum inclinat versus Celebrantem dicit, Benedicite pater reuerende, & ^x osculatur cochlear & manum Celebrantis antè & post, Celebrans ^y ter incensum ponit in Thuribulum, dicens interim, Ab illo benedicaris: & deposito cochleari, producens manu dextra signum Crucis super ihu in Thuribulo, illud ^z benedicit. Postea Diaconus ^a dimissa nauicula accipit Thuribulum, & dat Celebranti, osculata prius catenularum summitate, & manu illius dextra. Qui, facta Cruci profunda reuerentia, eam ter incensat, nihil dicens: & facta iterum Cruci reuerentia, ^b incensat Altare, ter ducens Thuribulum equali distantia, ^c prout distribuuntur candelabra, à medio eius usque ad corc u Epistola.

le: ubi demissa manu, thurificat illius postremam partem inferiorem, & mox superiorem, bis ducto Thuribulo; & conuersus ad Altare, eleuans manum incensat eius planitiem, seu mensam in parte anteriori, ter ducens Thuribulum vsque ad medium: ubi facta Cruci reuerentia, procedendo thurificat aliud latus Altaris triplici ductu vsque ad cornu Euangelij: & pariter incensata inferiori & superiori parte ipsius cornu Euangelij duplici ductu, adhuc stans ibidem, eleuans Thuribulum, ter incensat superiorem tabula partem versus medium Altaris, ut fecit in cornu Epistolæ; deinde manu aliquantum demissa, incensat anteriorem eius partem, seu frontem, ter ducens Thuribulum dum procedit à cornu Euangelij vsque ad medium Altaris: & facta Cruci reuerentia, incensat similiter triplici ductu reliquam partem anteriorem vsque ad cornu Epistolæ; ubi reddito Thuribulo ipsi Diacono, ab eo ipse solus incensatur.

q Ascendit cum Ministris.] Diaconus sinistra manu, Subdiaconus dextra Albam & vestem anteriorem Celebrantis paululum eleuat, dum ille ascendit.

r Osculato Altari.] Ministri non osculantur, neque tangunt Altare, sed suo quisque loco genuflectit, & statim surgit, quod semper obseruent.

l Incensum in Thuribulum.] Hic primum Thuribuli nomen habetur. Thymiamaterium appellat Ambros. lib. 4. de Sacerd. cap. 1. Thymiam significat incensum, Canon 3. Apost. meminit, & Damas. in Vita Soteris, & Siluestri; vsumque ad nos ab Hebræis manasse, docet Bellar. lib. 2. de Missa cap. 15. Sed nota, si quidquam aliud misceatur cum incenso, maior quantitas semper esse debet incensi, ut dicitur in Cerimon. Episc. lib. 1. cap. 23. ut incensum dici queat. Thuribulum autem significat Christum igne Spiritus sancti plenum, & odore bono, Amalar. lib. 3. cap. 5. & 18. Tres catenulæ tres denotant vniones in Christo, quibus diuinitas & humanitas iunguntur, scilicet vnionem carnis ad

animam, diuinitatis ad carnem, & eiusdem ad animam; quarta catenula deitatis ad compositum, Innoc. III. lib. 2. c. 17.

t Ministrante Diacono nauiculam.] Datur illi nauicula aperta sine osculis à Thuriferario. Nauicula verò dicitur, quia formam nauis refert. Acerra dicta est à Tertulliano Apolog. aduersus Gentiles cap. 9.

Subdiaconus in hoc casu stat à sinistris Celebrantis.

u Thuriferario Thuribulum.] Hoc est, sustentante Thuriferario annulum maiorem manu sinistra, & eleuato altero annulo operculi manu dextra, eademque manu complectente catenulas circa medium earum inter operculum, & Thuribulum, flexoque quasi genu dextro, offerente Thuribulum æqualiter eleuatam ad nauiculæ altitudinem Celebranti.

x Osculatur cochlear & manum.] Osculum rei, quæ porrigitur, fit ad fidem, & dicitur osculum fidei. Osculum verò manus est ad venerationem, ait Hier. in Rufinum. vtrumque osculum requirit Crass. lib. 1. cap. 20.

y *Ter incensum ponit, &c.*] Manum sinistram pectori admouet Celebrans, & dextra sumit ter, & immittit ter incensum in Thuribulum de nauicula.

z *Benedicit.*] Non addit, *in nomine Patris, &c.* Benedictio verò incensi est antiqua in *Liturgijs S. Basilij, & sancti Chrysosti.* Apud nos cum Prolopo- pœia fit, & loquimur cum incenso ip- so: *Benedicaris.*

a *Dimissa nauicula.*] In manu Thu- riferarij, qui sine osculis, demisso oper- culo, statim tradit Thuribulū Diacono,

b *Incensat Altare.*] Habetur in *Liturgia sancti Iacobi.* tum *Dion. cap. 3.* & *Ambr. in Luc. cap. 1.* astruunt Al- taris incensationem. sed initio Missæ eam faciendam esse, & apud quasdam Ecclesias fuisse tunc in vsu, scribit *Hugo Victorin. de Offic. Eccles. lib. 2. cap. 14.* Fit autem incensatio ad repræ- sentandam gloriam Dei, qui in nebula

apparebat; tum ad reuerentiam loci, vt malus odor inde pellatur concu- rentis populi, *Bellarmin. lib. 2. de Miss. cap. 15.* tum ad repræsentandum odo- rem bonum Christi, *ex S. Germano in Theoria;* tum orationem ad Deum di- rigendam esse, *ex Psal. 140. S. Thom. 3. par. quæst. 83. artic. 5.* demum ad expellendos etiam dæmones, *Inno- centius III. lib. 2. cap. 17.*

c *Prout distribuuntur candelabra.*] Non enim incensantur candelabra, sed posterior illa pars Altaris, in qua sunt candelabra. Si pauciora ea sint quàm sex, adhuc triplici ductu Thu- ribuli ea pars est incensanda, *vt in se- quenti numero dicitur.*

d *Mox superiorem, &c.*] Id est, semel inferiorē, semel superiorem, nō vnā- quamque partem semel & iterum.

Nihil in tota hac incensatione à Celebrante dicitur.

5 *Si verò in Altari fuerint e Reliquia, seu Imagines Sanctorum, incensata Cruce, & facta ei reuerentia, antequam discedat à medio Altaris, primùm incensat eas quæ à dextris sunt, id est à parte Euangeliij prope Crucem, bis ducens Thuribulum, & iterum facta Cruci reuerentia, si- militèr incensat bis alias quæ sunt à sinistris, hoc est à parte Epistolæ: deinde prosequitur incensationem Altaris, vt supra, ter ducens Thu- ribulum in vnoquoque latere, etiamsi in eo essent plures Reliquia vel Imagines, seu etiam plura vel pauciora candelabra.*

e *Reliquia.*] Reliquijs, seu Imagini- bus, id est, statuis Sanctorum (non pictis imaginibus in pariete) fit reue- rentia cum thure hoc loco; tamen ijs- dem non inclinat caput Celebrans, ad differentiam Crucis, cui inclinare de- bet; ea ratione, qua abstinemus à ge- nuflexione, quæ fit, verbi gratia, Epi- scopo proprio, si coram eo sit Cardi- nalis, aut Papa. & hic ritus seruatur Romæ, ne scilicet fiant immediatè

tres capitis inclinationes, vt attentè consideranti pater. Approbat incen- sationem Imaginum Sanctorum *Syn- odus 7. Act. 4.* ergo multò magis Re- liquiarum. Et, *sancto Basilio teste,* hoc ipsum, quòd erga conseruos bonos honor, erga ipsum Dominum com- mune beneuolentiæ signum exhibe- tur. Honor autem & cultus Reli- quiarum habetur *lib. 6. Const. Apost. cap. 30.*

ORDO INCENSATIONIS ALTARIS.

6 Si in Altari fuerit Tabernaculum sanctissimi Sacramenti, accepto Thuribulo antequam incipiat incensationem, ^f genuflectit, quod item facit, & quotiescumque transit ante medium Altaris.

^f Genuflectit.] Ob presentiam sanctissimi Sacramenti, quamvis lateat & eo casu non inclinat caput Cruci, quam incensat. adorat igitur quod lateat, & patet, Sacramentum, & Crucem; incensat quod manifestè patet, id est Crucem. Antitypa corporis Chri-

sti, id est Symbola, vocat Eucharistiam Clem. lib. 6. Const. cap. 26.

^g Quotiescumque transit.] Accidit transire ante medium Altaris in incensatione bis; & textus loquitur tantum de incensatione Altaris, non de alio transitu in Missa.

7 Diaconus & Subdiaconus hinc inde ^h assistunt Celebranti dum incensat, & cum transeunt ante Crucem semper genuflectunt. Deinde Celebrans, Diacono à dextris eius, Subdiacono à dextris Diaconi stantibus in cornu Epistolæ, ⁱ legit Introitum, & Kyrie eleison. Cum verò intonat Hymnum, Gloria in excelsis Deo, Diaconus & Subdiaconus, ^l unus post alium, stant à tergo Celebrantis: postea ^m ascendant ad Altare, & hinc inde, Diaconus à dextris, & Subdiaconus à sinistris, cum Celebrante Hymnum submissa voce ⁿ prosequuntur usque ad finem. Quod etiam servatur cum dicitur Credo, & cum dicitur, Dominus vobiscum, Oratio, Prefatio, & Pater noster, Diaconus & Subdiaconus similiter stant unus post alterum à tergo Celebrantis.

^h Assistunt Celebranti.] Ministri inferiunt hinc inde eleuando planctam eam partem, quæ est circa brachia Celebrantis, vt non impediatur; altera eorum manu pectori interim admota.

Diaconus in accipiendo Thuribulum à Celebrante osculatur primò manum eius, tum catenularum summitatem, eumque incensat, cum inclinatione semper profunda capitis, ante & post, cui Celebrans nec modicum quidem caput inclinat.

Librum amouet de Altari Thuriferarius, si abest Cærimoniarius, & restituit statim, quando nimirum incensandum est cornu Epistolæ, seu Evangelij, tempore incensationis huius, & Oblatorum infra. quòd si adsit Assi-

stens Pluuiali indutus, eiusdem erit amouere librum, Cærim. Episc. l. 1. c. 7.

Subdiaconus autem ad incensationem Celebrantis à Diacono sistit se contra cornu Epistolæ, neque cum Diacono caput inclinat Celebranti.

Finite incensatione redit in Sacristiâ Thuriferarius, qui propterea non habet locum stabilem in Presbyterio.

ⁱ Legit Introitum.] Solus Celebrans legit, non ministri: qui tamen respondent, & dicunt cum eo nouies, Kyrie, & Christe eleison, in eodem cornu Epistolæ usque ad nonum.

^l Unus post alium.] Diaconus super secundum gradum, Subdiaconus in plano Cappellæ se locant, formantes rectam lineam, tanquam serui post Dominum.

^m Ascen-

m Ascendunt ad Altare.] Facta in medio tantum, ubi sunt, prius genuflexione, non alia iterum ad Altare.

n Prosequuntur usque ad finem.] Caput inclinant ministri cum Celebrante, & signant se in fine. Si sedendum erit, parato scamno oblongo, & decenter vestito à latere Epistolæ, in plano Cappellæ, postquam Celebrans dixerit secretò Hymnum Angelicum, facta Cruci à Celebrante inclinatione, seu genuflexione (si in Altari fuerit tabernaculum sanctissimi Sacramenti) & à ministris semper genuflexione, descendunt vnus post alium per breuiorem viam à latere Epistolæ ad sedem paratam, in qua sedent cooperato capite; quod tamen aperiunt cum inclinatione ad verba suprâ notata Hymni, dum cantantur à Choro: in fine verò non se signant rursus signo Crucis. quæ omnia & in Symbolo sunt obseruanda.

Sedet Celebrans medius inter Dia-

conum à dextris, & Subdiaconum à sinistris. Stant Acolythi regulariter apud Credentiam.

Reuerturi verò ad Altare, dimissis birretis, procedunt vnus post alium per planum Cappellæ, & facta in medio reuerentia Altari, vt suprâ, ascendunt quisque ad locum suum, vno remanente post alium.

Si verò sedendum non sit, quod maximè decet coram Sacramento in Altari exposito, stabunt apud Altare quasi pares, ex communiore vsu Romano, à principio vsque ad finem dicti Hymni cantati à Choro, & inclinabunt, vt suprâ dictum est: finitoque Hymno, facta à ministris genuflexione ibidem, descendunt ad gradus suos, vt vnus stet post alium.

Habes in fine huius Rubricæ, quoties ministri stare debent vnus post alium in Missâ, id est, nouies; ergo non in alijs casibus, quàm hoc loco præscriptis, & numquam extra Missam.

De Oratione. V.

DICTO Hymno, Gloria in excelsis, vel, si non sit dicendus, eo omisso, Celebrans ^o osculatur Altare in medio, manibus hinc inde super eo, vt suprâ, extensis; tum illis ante pectus iunctis, & demissis ad terram oculis, vertit se à sinistro latere ad dextrum & versus populum, hoc est, per eam partem quæ respicit cornu Epistolæ, & extendens ac iungens manus ante pectus, vt prius, dicit voce prædicta, ¹ Dominus vobiscum (vel, si sit Episcopus) ¹ Pax vobis (quod dicitur tantum hoc loco, quando dictus est Hymnus, Gloria in excelsis) &c. ² Et cum spiritu tuo, & iunctis vt prius manibus ³ reuertitur per eandem viam ad librum, ubi eas extendens & iungens ante pectus, caputq; Cruci inclinans, dicit, ⁴ Oremus; tum ⁵ extendit manus ante pectus, ita vt palma vnus manus respiciat alteram, & digitis simul iunctis, quorum summitas humerorum altitudinem distantiâq; non excedat, quod in omni extensione manuum ante pectus seruetur. ⁶ Stans autem, vt suprâ, extensis manibus, ⁷ dicit Orationem. Cum dicit, ⁸ Per Dominum nostrum, iungit manus, easque iunctas

iunctas tenet usque ad finem. Si aliter concluditur Oratio, Qui tecum, vel, Qui vivis, cum dicit, in unitate, iungit manus.

Hæc, & quæ sequuntur usque ad numerum 4. inclusivè, ferè omnia Burchardus.

o *Osculatur Altare.*] Alia ratione hîc osculatur Altare Sacerdos salutaturus populum, quasi qui accipiat pacem à Christo, per Altare, ut supra, significato, ut eandem det populo, pro quo statim est oraturus: cui idèd dicit, *Dominus vobiscum*, vel, si Episcopus est, *Pax vobis*. Extensio verò & iunctio manuum eadem significant quæ diximus in verbo *Oremus* supra tit. 3. num. 10. pag. 112. Præter extensionem & iunctionem manuum, addit congruè elevationem earumdem *Carim. Episcop. lib. 2. cap. 8.* Qui utuntur perspicillis, solent ea hoc loco deponere primum: deponant autem ea quidem super Altare, numquam tamen super Corporale.

p *Versus populum.*] Ita *Amalar. lib. 2. cap. 9.* quos salutamus, eis faciem presentamus. Et à sinistro latere ad dextrum se vertit Sacerdos, tum quia hic motus naturalis est; tum quia bonum est omen in dextra. *Dextera Domini fecit virtutem, Durand. lib. 4. cap. 14.*

q *Dominus vobiscum.*] Ijs quæ supra diximus *part. 1. tit. 7. num. 7. pag. 19.* adde, haberi in *Liturgia Græca sancti Petri* divinissimam hanc salutationem, quæ ita appellatur à *Dionysio de Eccles. Hier.* per hanc autem salutatur Ecclesia, etiam si vnus tantum sit præsens, *Alexand. Alens. p. 4. quest. 36.* & tribuitur Apostolis eiusdem usus à *Conc. Braccar. 1. cap. 21.*

Septem sanè vicibus dicitur in Mis-

sa, si benè numeres, *Dominus vobiscum*, quatenus, exclusis septem vicibus capitalibus, suscipiat populus septiformem gratiam, ex *Innocen. III. lib. 2. cap. 24.* qui tamen indicat *cap. 22.* vel suo tempore non dictum esse *Dominus vobiscum* in fine Confessionis ante Missam; vel Missam ab eo præcisè sumi ab Introitu tantum: nam salutationes septem ab eo indicatæ explicantur à *Durando lib. 2. cap. 14.* ut vna earum sit illa, quæ fit ante Communionem, *Pax Domini sit semper vobiscum*, quam nos non numeramus inter eas.

Ex his etiam septem vicibus ter non vertit se Sacerdos ad populum, nempe, in fine Confessionis, ante Euangelium, & in Præfatione, & in hac quidè, quia, *inquit Innocen. dicto cap. 22.* cor habet sursum ad Dominum, iamque proximo Sacrificio totus intentus est: ad Euangelium autem, *inquit Durandus,* totus est intentus ad verbum Dei annuntiandum. ferè idem dicam & ego in fine Confessionis, totus est ad se purgandum.

Nota præterea, quòd alternatim non se vertit, & se vertit, salutaturus populum Sacerdos, præterquam in fine Missæ; quia populum mox est dimissurus. Prima, tertia, quinta vice non se vertit; secunda, quarta, sexta, & septima se vertit; quod valet etiam ad varietatem.

r *Pax vobis.*] Dicitur in *lib. 8. Const. Apost. cap. 15.* Pax Dei. illud autem habetur expressè in *Liturgijs sancti Iacobi, & S. Basilij*, tamquam prima vox Christi ad Episcopos, ex *S. Remigio, à quo Innocentius III. lib. 2. c. 24.*

vt ostendat Episcopus, se esse Christi Vicarium, sicut in sequentibus salutationibus se demonstrat deinde Sacerdotem, *idem ibidem*. Tribuit Anaclero *Hugo Vist. lib. 2. cap. 11.* ritum dicendi, *Pax vobis*. Et verè solius est Episcopi distribuere dona Christi, cuiusmodi est pax, *ex Optato Milles. lib. 1. circa finem.*

[*Dicitur est Hymnus, Gloria.*] Indicat *Ordo Romanus*. Ratio est *Durandi loco citato*, quia in Hymno Angelico dicitur, *Et in terra pax*, idè subditur, *Pax vobis*, ab Episcopo: & quia hæc Salutatio à Christo facta fuit in die lætitiæ, qua plenus est Angelicus Hymnus.

[*Et cum spiritu tuo.*] Nihil melius, ait *Florus Magister in expositione Missæ*, quàm quòd optet populus Sacerdoti, quod ipse optat Ecclesiæ. habetur hoc in *predictis Liturgijs*, quod & à populo toto respondebatur, teste *Chrysostomo Homil. 36. in Epistolam 1. ad Corinthios*, & *Microlog. cap. 2.* nunc Minister responderet pro populo. Est autem sumptum à sancto Paulo *2. Timoth. ultimo*. Neque dicitur *tecum*, quia spiritualiter officia Ecclesiastica fiunt, *ex Petro Damiani, de Dominus vobiscum, cap. 3.* vt nimirum vnus sit affectus Sacerdotis, & populi, *Amar. lib. 2. cap. 9.*

[*Reuertitur per eandem viam.*] Ita & *Durand. loco citato*, & ratio motus est ad librum ipsum.

[*x Oremus.*] Habetur in *Liturgijs sanctorum Petri, Iacobi, & Marci.* ante Orationes publicas dicitur semper, *ex August. Epist. 106. ad Vitalem*: & hoc loco habet *Ordo Romanus*. vnde ab *Vranio*, scriptore *Vite sancti Pau-*

lini Episcopi Nolani, appellatur Indictio Orationis, qua inuitamus alios ad Orationem quæ sequitur, vt patet: sed *Durand.* innuit, dici ante medium Altaris ab aliquibus; ab alijs verò, vbi Orationem sunt dicturi, vt inter insinuationem & Orationem nihil omnino interponatur, *ibidem*. quod à nobis est vsitatum, quia congruentius.

[*y Extendit manus.*] Ex Paulo *1. Timoth. 2. Leuantes puras manus.* scribit *Tertull. de Orat. cap. 13.* manibus sublimiùs elatis, temperatè & probè elatis: temperatè inquit, & idè in Rubrica præscribuntur fines, vt humeros non excedant. in Missa verò significat extensionem Christi in Cruce, in qua statim orauit pro crucifixoribus, *Innocentius III. lib. 2. cap. 28.* & ante eum *Microlog. cap. 16.* Fortè desumptum est à veteri Testamento: nam Moyses leuans manus vicit Amalechitas, *Exod. 17.* & Salomon expandit manus suas orans Deum, *3. Reg. 8.*

[*z Stans.*] Stare in Oratione iustum est; genua flectere peccatorum, *ex Iustino Martyre libro Questionum, quest. 115.* Ritus autem standi hoc loco habetur apud *Innocentium III. libro 2. cap. 22.*

[*a Dicit Orationem.*] Vide quæ diximus supra titulo 9. par. 1. pagina 25.

[*b Per Dominum nostrum, iungit manus.*] De varijs conclusionibus supra titulo 9. num. 17. pag. 29. iunctio manus, quod est deuotionis & humilitatis signum, respondet optimè conclusioni Orationis; & multò magis cum dicitur in *vnitate*, vtraque scilicet manu iuncta.

- 2 Cùm nominatur Iesus, caput versus Crucem inclinatur: quod etiam facit cùm nominatur in Epistola. Et similiter ubicumque nominatur nomen B. Mariae, vel Sanctorum, de quibus dicitur Missa, vel fit ^c commemoratio: item in Oratione pro Papa, quando nominatur, semper caput inclinatur, non tamen versus Crucem. Si plures Orationes sunt dicenda, idem in eis, in voce, extensione manuum, & capitis inclinatione, quod supra dictum est, observatur.

Aperta est causa reuerentiæ in his nominibus. Cruci verò, quia ibi præterea est imago Christi, æquum est, ut ad nomen Iesus caput inclinetur. quæ de re Octava Synod. can. 3, & Concilium Moguntinum cap. de Vsu imaginum §. 2.

^c Commemoratio.] Nomine commemorationis hoc loco ne tamen intelligas suffragia communia Sanctorum in Oratione, *A cunctis*; sed commemorationem de Festo Simplicis Sanctorum, seu de Octava, ad quorum nomina, etiã in Canone, caput inclinatur.

- 3 Si Altare sit ^d ad Orientem versus populum, Celebrans versa facie ad populum, non vertit humeros ad Altare, cùm diciturus est, Dominus vobiscum, Orate fratres, Ite missa est, vel daturus benedictionem, sed osculato Altari in medio, ibi expansis & iunctis manibus ut supra, salutatur populum, & dat benedictionem.

^d Ad Orientem.] Ex traditione Apostolorum orandum est ad Orientem. Sanctus Athanasius de Plur. & necess. quest. 14. addit causas; quarum Prima est, quia ex Psalm. 131. adorandum est ubi steterunt pedes Domini, qui, ex Zachar. 14. in monte Oliuarum in Oriente stare dicuntur. Altera est, quia Deus est lux vera. Tertia, ut respiciamus Paradisum, vnde Adam eiectus fuit, est Clem. lib. 8. Constitut. cap. 15. & Nysseni de Orat. Quartam addit Iustin. ad Orthodox. quest. 118. quia Oriens est pars honoratior mundi. Quintam, Damasc. 4. de Fid. orthodox. cap. 13. quia Christus in Cruce Occasum respiciebat, eodemque situ caelum ascendit, & inde est venturus ad iudicium. conuersi igitur ad Orientem, quasi sedem Christi, nos in Oc-

casu semper ob culpam oremus. Sextam, sanctus Thomas 1. 2. quest. 3. artic. 3. ad 5. ad differentiam Iudæorum, qui ad Occidentem orabant, ut ex situ Templi Salomonici colligit Anastas. Nicen. quest. 18. Septimam, Tertull. contra Valentin. cap. 3. quia in aurora venit ad Apostolos Deus in Pentecoste. Octauam, August. lib. 2. Serm. Dom. cap. 9. quia monemur conuertere animum ad naturam præstantiorem, id est Deum; sicuti conuertimus corpus terrenum ad caeleste nobilius. Verùm nunc ad omnem partem Missam celebramus, quia Deus ubique est; neque intelligitur hæc Rubrica de omni Altari ad Orientem, sed de eo, in quo Celebrans habet & Crucem & populum ante faciem suam.

4 In Quatuor Temporibus, vel aliàs quando dicenda sunt plures Orationes cum Prophetijs, dicto Kyrie eleison in medio Altaris, reuertitur ad cornu Epistolæ, ubi stans ante librum extensis & iunctis ante pettus manibus, & caput Cruci inclinans, dicit, Oremus, c Flectamus genua, & illico manibus super Altare extensis, ut seipsum ad Altare sustineat, genuflectit, & sine mora surgens, eadem voce ministro respondente, Leuate, manibus extensis f dicit Orationem, ut supra, & in conclusione eas iungit. Dum autem legit Prophetias, tenet manus super librum vel Altare positas, ut mox dicetur de Epistola.

e Flectamus genua.] Habet Microl. cap. 28. ut Oratione quæ fit cum ieiunio, addita humilitate, sit efficacior, Durand. l. 4. c. 14. Habes ritum genuflectendi, & statim surgendi, ad indicandum, quod propter peccatū in terram delapsi sumus, & per benignitatē Dei reuocati sumus, apud Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 2. ubi etiam hunc eundem ritum deducit ab Apostolis.

Duo genua flecti vult Alcocer in

suo Cerimoniali ex vi verborum, Flectamus genua; sed vim non faciunt, quia dum singuli genua, plura genua tunc flectuntur.

f Dicit Orationem.] Populus saltem acclinis esse debet ad Orationem usque ad Per omnia, ex Alcuino cap. de Celebratione Miss. additum est Amen ab Analecto, ex Hugone Victorino lib. 2. cap. 11. de cuius significatione diximus supra titulo 9. num. 17. pag. 30.

5 In Missa solemnī cum dicitur, Dominus vobiscum, & Oratio, Diaconus & Subdiaconus stant retrò post Celebrantem. g Flectamus genua dicitur à Diacono, à Subdiacono verò, Leuate, illo primū genuflectente, hoc primū surgente, h Celebrans verò non genuflectit.

g Flectamus genua.] Ad Diaconum spectat, teste Casar. Arel. Homil. 30. de Gen. flect.

h Celebrans non genuflectit.] Vide supra titulo 17. num. 3. p. 1. pag. 54. Ministri caput inclinant in Oratione eo-

dem modo quo Celebrans; & deceret, ut manus iunctas iidem tenerent. Neque Diaconus in fine Orationis tenetur dicere submissa voce, Amen; quod quidam putauere: satis enim est, quod à Choro respondeatur Sacerdoti.

De Epistola, Graduali, & alijs vsque ad Offertorium. V I.

1 Dictis Orationibus, Celebrans, positus super librum, vel super Altare manibus, ita ut palma librum tangant, vel, ut placuerit, librum tenens, i legit Epistolam intelligibili voce, & respondetur à ministro, Deo gratias, & similiter stans eodem modo prosequitur Graduale, Alleluia, & Tractum, ac Sequentiam, si dicenda sint. Quibus dictis, Celebrans

Q 2

lebrans si priuatum celebret, ipsemet, seu minister portat librum Missalis¹ ad alteram partem Altaris in cornu Euangelij, & dum transit ante medium Altaris, caput Cruci inclinatur, & Missale sic locatur, ut posterior pars libri respiciat ipsum cornu Altaris, & non ad parietem, siue ad partem eius contra se directam.

i Legit Epistolam.] De qua docuimus multa *tit. 10. pagina 31.* ubi etiam de Graduali, Tractu, & Sequentia. Hæc cum sequentibus usque ad numerum quartum exclusiue Ioan. Burcharius habet.

1 Ad alteram partem Altaris.] Sinistrâ Altaris appellant antiqui hoc cornu, *Microl. cap. 9.* ad Aquilonem, legit

Alouin. cap. de Celebrat. Miss. quia contra Luciferum dirigitur Euangelium, & contra sequaces diaboli, *Eduen. cap. 12* & contra peccatores, *Innoc. III. lib. 2. cap. 25* & ad Gentiles vocandos, *Iuo Serm. de Con. veter. & noui Sacrif.* Item ad alteram partem itur, ut expedior sit Sacerdos in dextera ad confienda mysteria, *Microl. cap. 9.*

2 Locato Missali in Altari, Celebrans redit ad medium Altaris, ibique stans iunctis manibus ante pectus, eleuatisque ad Deum oculis, & statim demissis, tum profunde inclinatus, dicit secreto, ^m Munda cor meum, & iube Domine benedicere, Dominus sit in corde meo, ut in Ordinario. Quibus dictis, vadit ad librum Missalis; ubi stans versus illum iunctis manibus ante pectus, dicit intelligibili voce, Dominus vobiscum. ^{Re.} Et cum spiritu tuo. Deinde pollice dextræ manus signo Crucis ^o signat primo librum super principio Euangelij quod est lecturus, ^o postea seipsum in fronte, ore, & pectore, dicens, Sequentia, vel, Initium sancti Euangelij, &c. ^{Re.} Gloria tibi Domine. Tum iunctis iterum manibus ante pectus, stans ut supra, prosequitur Euangelium usque ad finem. Quo finito, minister stans in cornu Epistole post infimum gradum Altaris, respondet, Laus tibi Christe. & Sacerdos eleuans parumper librum, ^o osculatur principium Euangelij, dicens: Per Evangelica dicta, &c. præterquam in Missis Defunctorum, & nisi celebret coram Summo Pontifice, Cardinali, & Legato Sedis Apostolicæ, vel Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo in eorum residentijs, quo casu defertur ^r cuilibet prædictorum osculandus liber, & Celebrans tunc non osculatur illum, nec dicit, Per Evangelica dicta. Cum autem nominatur Iesus, caput versus librum inclinatur, & eodem modo versus librum genuflectit, cum in Euangelio est genuflectendum.

^m Munda cor meum.] Maiori na Euangelij, quam qui accipit, *Ambrosii. lib. 3. cap. 18.* & quomodo prædicabunt,

bunt, nisi mittantur? Rom. 10. Orat igitur Sacerdos, se mitti à Deo, Innocent. loco citato, cap. 38. & similis Oratio habetur in Liturgia Iacobi.

n Signat, &c.] Scribit Innocent. III. cap. 43. de signando libro, & explicat. quasi dicatur: Hic est liber Crucifixi. Dum signatur liber, sinistra manus apponi potest eidem libro, & est vsus cõmunissimus: neque signatio hæc dici debet benedictio, ita vt ex hoc titulo poni debeat sinistra super Altare: quia neque manu fit, sed pollice tantum; eoque modo, quo Episcopus in Confirmationis Sacramento signat pollice frontem signo Crucis, & manu statim benedicit. quæ duo sunt valde diuersa.

o Postea seipsum.] Iubet Ordo Romanus signa in fronte & pectore tantum, vt se ostendat discipulum Christi, cuius Euangelium non erubescit, & malas cogitationes de corde pellat, Alcum. loco cit. De signo in ore, quo confessio verbi Dei ad salutem fiat, meminit Honor. in Gemma lib. 1. c. 23. Pollice verò tantum fiunt hæc signa, non cum indice & pollice coniunctis in formam Crucis.

p Gloria tibi Domine.] Vide supra, sicuti etiam de principio Euangelij, & de ipso Euangelio, quæ diximus titulo 10. par. 1. num. 6. pag. 35.

q Osculatur principium Euangelij.] Tradit Dion. lib. de Eccl. Hier. cap. 3. & Ordo Rom. quasi dicamus, per Christum reconciliationem accepimus, Innocent. III. d. c. 43. vel ex charitate euangelizauimus, Durand. lib. 4. cap. 24. Pacem denique à Christo optamus, deletis peccatis nostris; vnde dicimus, Per Euangelica, &c.

r Cuiuslibet prædictorum.] Ob reuerentiam Prælatorum datur eisdem li-

ber osculandus. Si verò plures Prælati æquales interessent Missæ, nulli dabitur osculandus, nec etiam Celebranti: si plures inæquales, tunc digniori tantum, Carim. Episc. l. 1. c. 30. quia Christus vnus est, quem representat ille qui osculatur librum, vt dicemus in Mystica expositione Missæ. aut vnus igitur & dignior osculatur, aut nullus; non duo, ne diuidatur Christus.

Tolerari potest illa consuetudo, qua defertur liber Prælato, continuante Celebrante Symbolum; quia antiquitus, dum Symbolum cantabatur, dabatur Euangelium osculandum toti populo, Gemma lib. 1. cap. 119. non autem placet altera, qua Prælatus osculatur librũ dicto Offertorio, quando non dicitur Credo. abusus est ad breuitatem Missæ introductus. Et Minister quidem deferret librum sine vlla reuerentia ad Prælatum; sed, postquam ille fuerit osculatus, libro statim clauso, reuerentiam illi debitam faciet: ille verò tantum, qui librum osculatur, dicere debet, Per Euangelica, &c. sunt enim verba osculantis propria, quæ ideò omisso osculo omituntur, vt in Missa Defunctorum hoc loco præscribitur.

Ex Decretis Congregationis Cardinaliũ super negotia Episcoporum 22. & 28. Aug. 1589. non defertur liber osculandus Vicario Apostolico, neque Commendatario, seu eiusdem Procuratori, ex Decreto S. Rituum Congregationis die 17. Septemb. 1611. neque alijs in hac Rubrica non nominatis, sine facultate Sedis Apostolicæ; Principibus autem magnis ex tolerantia, non autem inferioribus laicis: & illis alius liber deferendus est, non idem ipse Celebrantis, qui proprium eo casu semper osculari debet librum.

3 *Dicto Evangelio, stans in medio Altaris versus Crucem, eleuans & extendens manus, incipit (si dicendum sit) ^l Credo. cum dicit, in unum Deum, iungit manus, & caput Cruci inclinatur: quo erecto, stans ibidem iunctis ante pectus manibus, ut prius, prosequitur usque ad finem. Cum dicit, Iesum Christum, caput Cruci inclinatur. Cum dicit, Et incarnatus est, usque ad, Et homo factus est, inclinat, genuflectit. Cum dicit, simul adoratur, caput Cruci inclinatur. Cum dicit, Et vitam venturi seculi, Amen, ^r producit sibi manu dextra signum Crucis à fronte ad pectus.*

[*Credo.*] De Symbolo & eius partibus egimus supra *iii. 11. pag. 36.* Ad ea verba, *Et in Spiritum sanctum*, non inclinatur caput; sicuti neque ad ea, *Patrem omnipotentem*, tantummodò in verbo *Deum*, quod nomen commune est tribus personis; & in verbo, *Iesum Christum*; de quo diximus supra *titulo 5. num. 2.* Item, quando dicit *adoratur* (non *ultra*, ad sequens verbum *conglorificatur*) caput inclinatur, ex vi verbi eiusdem.

^r *Producit signum Crucis.*] Ita Be-

leth cap. 40 ob rationem supra allatam in fine Hymni Angelici. Sed antiqua fidelium consuetudo fuit, ut, cum Symbolum fidei recitarent, in verbis illis, *Carnis resurrectionem*, frontem Crucis signaculo munirent, testaturque id *Ruffinus in expositione Symboli*: inde fortè translacum fuit signum Crucis ad sequentia postrema verba, ut quasi sigillo Crucis fidei totius professio firmaretur. In verbo *Amen* iunge manus, ut diximus in fine Hymni Angelici.

4 *In Missa solemnè Subdiaconus circa finem vltimæ Orationis ^u accipit ambabus manibus librum Epistolarum, deferens illum supra pectus, & facta Altari genuflexione in medio; vadit ad parietem Epistole ^x contra Altare, & ^y cantat Epistolam, quam etiam Celebrans interim submissa voce legit, assistente sibi Diacono à dextris, & item Graduale, Tractum, &c. usque ad, Munda cor meum. Epistola cantata, Subdiaconus, facta iterum genuflexione Altari in medio, redit ad Celebrantem, & genuflectens ^z osculatur eius manum, & ^a ab eo benedicitur, præterquam ^b in Missis Defunctorum.*

[*u Accipit librum.*] Comitatus ab vno Acolycho, ait *Innocentius III. libro 2. cap. 29.* procedit Subdiaconus; sed habetur in *Carimon. Episc. lib. 1. cap. 10.* quòd Carimoniario comite procedat ad cantandum Epistolam. comitatur autem Subdiaconum à sinistris eiusdem, quod & aliàs

facit, genuflectens cum eo vnico genu; quod semper fit, nisi aliud in Rubricis præscribatur.

[*x Contra Altare.*] Meminit huius situs *Seuerus Sulpicius lib. 3. de Vita sancti Martini*: Ante Altare, inquit, astante, qui lectionem sancti Pauli proferret. in dextra verò parte, Ecclesie

fiæ cantandam esse Epistolam, docet *Petrus Antisiodor. citatus à Durand. l. 4. cap. 15.* nunc cantatur iuxta cornu Altaris, vbi Celebrans legit Epistolam, in plano presbyterij: & est dextra pars Ecclesiæ intrantibus in eam.

y *Cantat Epistolam.*] Non habet Subdiaconus hoc munus ex consecratione; sed quando à Patribus datum est Diacono, vt cantaret Euangelium, datum est Subdiacono, vt Epistolam, *Amalar. lib. 1. cap. 11.* soli verò Subdiacono nunc conuenit ad eò, vt potius Sacerdos ipse Epistolam legere debeat, quàm pati, vt inferior Subdiacono id exequatur, *Microlog. cap. 8. cap. 5. Subdiac. Distinct. 34. in Collectan. Martini Braccar.* Si verò infe-

rior cantare velit, ne sacras induat vestes, de quibus loqui videtur Canon; sed superpelliceum tantum, vt hoc eodem titulo infra num. 8. dicitur.

z *Osculatur eius manum.*] In vsu erat apud quosdam, teste *Durand. c. 17.* fortè loquitur de Romanis: nam *Innocentius III. lib. 2. cap. 30.* testatur idem de Romana Ecclesia.

a *Ab eo benedicitur.*] Non in principio, vt Diaconus, *Rupertus lib. 1. cap. 36.* sed in fine Subdiaconus, quia ante Euangelium lex Moysaica accepit finem in Christo, *Innocentius III. cap. 30.*

b *In Missis Defunctorum.*] His Missis non congruunt solemnitates, *Durand. vbi supra.*

5. Postea idem Subdiaconus accipit Missale Celebrantis, desert ad cornu Euangelij in Altare, & ibi ministrat Celebranti: qui in medio Altaris, submissa voce dicto, *Munda cor meum, &c.* & deinde lecto Euangelio, quod in fine non osculatur, c delato etiam per Diaconum libro Euangeliorum ad Altare, d imponit incensum in Thuribulum. Postea Diaconus genuflexus ante Altare e dicit, *Munda cor meum,* & f accipiens librum Euangeliorum de Altari, g petit benedictionem à Celebrante similiter genuflexus in superiori gradu Altaris: & h osculata illius manu, i precedentibus Thuriferario & duobus Acolythis cum candelabris accensis de Credentia sumptis, l vadit cum Subdiacono à sinistris ad locum Euangelij m contra Altare versus populum, vbi Subdiacono librum tenente, medio inter duos Acolythos tenentes candelabra accensa, dicit, *Dominus vobiscum, iunctis manibus.* Cum dicit, *Sequentia, &c.* signat librum in principio Euangelij, frontem, os & pectus: postea n ter librum incensat, hoc est, in medio, à dextris, & à sinistris, & prosequitur Euangelium iunctis manibus. Interim Celebrans, post datam Diacono benedictionem, retrahens se ad cornu Epistolæ, vbi stat iunctis manibus. Et cum Diaconus dicit, *Sequentia S. Euangelij,* Sacerdos etiam signat se: & cum nominatur Iesus, caput inclinat versus Altare. Finito Euangelio, Sacerdos o osculatur librum p à Subdiacono sibi delatum, dicens, *P. Evangelica dicta, &c.* & à Diacono ter q incensatur. Si sit co-

ram

ram Prælato in sua residentia, liber defertur ad Prælatum, ut supra, & ille incensatur, ut in Pontificali. Postea stans in medio Altaris versus ad Crucem, incipit, si dicendum sit, Credo, stantibus post eum Diacono & Subdiacono; deinde ad Altare accedentibus, & cum eo prosequentibus, ut dictum est ad Gloria in excelsis.

c *Delato per Diaconum libro.*] Nullo comite. Comes enim datur Ministris ad aliquid cantandum, aut quando excundum est à Presbyterio.

d *Imponit incensum.*] Eo prorsus modo, quo in principio Missæ dictum est. Neque tamen Celebrans interrumpere debet Euangelium, quod ipse legit, ut ea præstet quæ circa Diaconum sunt peragenda; sed hinc expectet finem.

e *Dicit, Munda cor meum.*] Super primo Altaris gradu altiori hoc dicit: in quo etiam versus Celebratorem stantem in latere Euangelij, non omnino conuersus ad eum, petit benedictionem.

f *Accipiens librum Euangeliorum, &c.*] Iubet *Ordo Romanus* Diaconum orare ante Altare, tum petere benedictionem, deinde ab Altari accipere librum, tum à Sacerdote, qui benedicit illi, tacite dici, *Dominus sit in corde tuo, &c.* Hæc eadem *Amalar. lib. 3. cap. 18.* docet; Quasi, inquit, de Sion exeat lex noua, & verbum Domini de Ierusalem: neque tamen illud prædicetur, nisi post Orationem, & missionem à maiori.

Hoc loco commemorandum censeo venerationem adhiberi solitam libro SS. Euangeliorum in antiquis Concilijs: in quorum sede nobilitati, & media inter Episcopos collocabatur liber Euangeliorum, ut scribit *Baron. anno 325. & 451.* ut scilicet Christum repræsentaret. Certe liber Euangeliorum in Altaris medio po-

situs maiorem habet quam aliàs venerationem.

g *Petit benedictionem.*] Dicat Diaconus, *Iube Domne*, non *Domine*. nam hoc Dei est, illud hominis præclari, ut probat *Baron. Euodio lib. de Miraculis S. Stephani anno 416.* sed & sancti Hieronymi tempore omnes sancti, & homines alij vocabantur Domini, solus autem Deus, Dominus. Et interim Ministri, qui cum Diacono sunt, genuflexi manent, ex *Cerimon. Episc. lib. 2. cap. 8.* nisi fortè ratione dignitatis Episcopalis illud ibidem præscribatur, quod puto verius. & est in praxi communius, ut coram Episcopo tantum fiat.

h *Osculata illius manu.*] Nimirum dextra, *Innocen. loco citato cap. 36.* hoc est, gloriam Dei desiderat Diaconus, de qua *Cant. 1. Dexteram illius amplexabitur me.* Hæc ille.

i *Præcedentibus Thuriferario, &c.*] De Thuriferario, & luminibus, *Ordo Romanus.* De luminibus ad Euangelium, in signum lætitiæ, *Hier. aduers. Vigilantium:* ut videlicet Prædicator præmittat bonam opinionem, & lumen operum bonorum, *Innoc. III. cap. 40. lib. 2.* Populus etiam, ut cum fructu audiat verbum Christi, præmittat Orationem, denotatam in Thuribulo ardente, & gaudium spirituale in cereis, *Durand. lib. 4. cap. 24.* vbi fusiùs ille.

Quæritur, An ministri peccent mortaliter, cantando Epistoliam, seu Euan-

Euangeliam, in peccato mortali; affirmat *Nauar. de Pœnit. d. 6. cap. 1. §. Sacerdos. num. 15.* cum alijs, negat *Suares. 3. par. quest. 65. artic. 4.* caue tibi: nam de Diaconis ait Paulus 1. *Tim. 3. Ministrant, nullum crimen habentes.* Aliqui docent, Subdiaconum sine Manipulo ministrantem, quia ex officio non ministrat, non peccare, si in peccato vel censura ministrat; neque fieri irregularem, quod non est improbabile.

[*Vadit cum Subdiacono.*] Vadit autem Diaconus portans librum ante pectus, ex *Cerim. Episcop. lib. 1. cap. 9.* vt intelligat, Prædicatorem verbi Dei debere prius illud habere ante oculos, in corde, & in manibus, quàm in ore, *Rubens lib. 2. cap. 33.*

[*Contra Altare versus populum.*] Antiqui in edito loco legebant Euangelium; quem locum vocauit Tribunal sanctus Cyprianus *lib. 4. Epist. 5.* & Pulpitum, *lib. 2. Epist. 5.* quasi in publico statutum, ait *VValafr. cap. 6.* Dicterium, *Basil. Selenici lib. 2. de sancta Thecla.* Analogium, id est, super quo legitur, *Isidor. lib. 5. Orig. Lectorium, Anastas. apud Bulenger. lib. 3. cap. 17.* Vmbonem Latini, ex eodem *ibidem cap. 18.* alij Ambonem, vt in *Sixto, Platina, & Cassiod. lib. 10. Hist. tripar. cap. 4.* vel à Græco verbo ἀψάω, hoc est ascendo, ex *Bellarmin. lib. 2. de Missa cap. 16.* vel ab ambiendo, quia cingit intrantem, *VValafr. cap. 6.* vel ab ambiendo, quòd locus ille gradibus ambiatur vtriusque, *Durandus loco citato;* sed Græca vox est, quæ pulpitum significat, suggestum, & locum altum. Primò, vt audiatur ab omnibus, ex *Innoc. III. cap. 43.* Secundò, quia palàm ante oculos omnium, non in latibus, vt hæretici, annuntia-

mus Euangelium. Tertio, quia Christus docturus turbas ascendit in montem. Quarto, quia eminentissima est doctrina, *Amalar lib. 3. cap. 18.* Hodie communiùs cantatur ante Altare, sed contra Aquilonem, inter Altare & populum, quòd idem est, ac contra Altare versus populum: & vsus iam declarauit verba Rubricæ; quæ alioquin videntur pugnare inuicem, & non pugnant, sed locum, & situm quasi medium indicant; ita vt Diaconus neque totus sit contra Altare, neque totus sit versus populum, sed inter vtrumque faciem sistat suam. Causas autem vide supra *num. 1. pagina 124.* Reliqua quæ sequuntur patent ex supradictis *num. 2.*

[*Ter librum incensat, &c.*] Intellige à dextris libri, quæ est illius pars nobilior; & incensatio fit ad venerationem Christi in eiusdem verbis Euangelicis.

[*Osculatur librum.*] Diaconus redit vacuus, vt post prædicationem contemplationi se dedat, *Durandus supra.* Liber & Thuribulum reportantur ad Sacerdotem, quia Christus primus est & nouissimus, ad quem referenda omnia, *Innocent. cap. 48.* Sacerdos osculatur ex amore, & item quia acceptat verbum Christi, *Durand. ibidem.* incensatur in Sacerdote Christus, in gratiarum actionem, *idem ibidem, & Ordo Romanus.*

Dum cantatur Euangelium, Thuriferarius stabit post Diaconum ad sinistram eiusdem, *Ord. Roman.* & agitabit leuiter Thuribulum, eleuata aliquantulum operculi catenula, ne ignis extinguatur.

Subdiaconus & Acolythi immobiles stabunt, neque capita inclinabunt vquam, multò minùs genuflectent,

R

flectent,

flectent, vt dictum est in tit. 17. num. 4. parte 1. Carimoniarius post Diaconum stabit.

p *A Subdiacono sibi delatum.*] Subdiaconus defert librum apertum ad Sacerdotem sine vlla reuerentia, tam Altari, etiam in quo est Sacramentum, quàm Sacerdoti, ob reuerentiam fieri Euangelij: deinde clauso libro re-

uerentiam faciet vtrique; & deponet librum super Credentia. Acolythi, finito Euangelio, deponent candelabra sine mora.

q *Incentatur.*] Diaconus in plano medio ter incensabit Celebrantem: qui coram Prælato suo, sicuti non osculatur librum, ita neque incensatur, vt in sequenti textu.

6 *Si autem sit prædicandum, Concionator finito Euangelio prædicet, & Sermone, siue Concione expleta, dicatur Credo, vel si non sit dicendum, cantetur Offertorium.*

Hoc loco concionandum est, ex Ordine Romano, vt Concionator sit quasi interpres sancti Euangelij: sed antiquiores post Symbolum concionabantur, ex lib. 8. Constit. Apost. cap. 4.

Si Celebrans concionari velit, sedeat super scamno nudo in cornu Euangelij capite tecto, aut sine Calula in pulpito.

Orator Romæ non vitur Stola su-

per Cottam, ob reuerentiam Papæ, qui extra Sacramenta Stola vitur. initio Concionis signabit se signo Crucis, quod docuit ex Corippo Poëta Barinius anno 565. Stabant etiam auditores ad Conciones, vti ad Euangelium, ex Augustino lib. 50. Homil. Homil. 26. non tamen vbique. nam sedebant Act. 13. vers. 14. & apud Clem. lib. 2. Constitut. cap. 57.

7 *Cùm verò in Symbolo cantatum fuerit, Et incarnatus est, Diaconus accepta Bursa de Credentia, ambabus manibus eam defert eleuatam cum solitis reuerentijs ad medium Altaris, in quo explicat Corporale, & reuertitur ad Celebrantem. Cùm non dicitur Credo, Subdiaconus defert Bursam simul cum Calice, vt infra dicitur.*

Quid agendum sit à Celebrante, & Ministris, ad ea verba, *Et incarnatus est*, dictum est suprâ par. 1. tit. 17. num. 3. pag. 54. qui verò tempore Symboli stant, ad prædicta verba genuflectant in suis locis versus Altare.

r *Explicat Corporale.*] Ita Ordo Romanus; seruatis ijs quæ suprâ docuimus initio Missæ priuata tit. 2. num. 2. pag. 103. Celebrans & Subdiaconus, si ad Altare sint, & non sedeat, paululum secedant versus cornu Euangelij, vt Diacono venienti quasi me-

dium Altaris totum relinquunt. Diaconus autem solus cum debitis reuerentijs portat Bursam sine comite, ex Carimon. Episc. lib. 1. cap. 9. per viam breuiorem ad Credentiam, per longiorem ad Altare.

Porro memorato Incarnationis mysterio, non prius, extendit Diaconus Corporale pro initio Sacrificij: quia & Christus non nisi post Incarnationem redemptioni per passionem operam dedit, Rubens lib. 2. cap. 45.

8 Si quandoque Celebrans cantat Missam sine Diacono & Subdiacono, Epistolam cantat in loco consueto aliquis Lector superpelliceo indutus, qui in fine non osculatur manum Celebrantis: Euangelium autem cantat ipse Celebrans ad cornu Euangelij, qui & in fine Missæ cantat, *Ite missa est, vel, Benedicamus Domino, aut, Requiescant in pace, pro temporis diuersitate.*

Antequam definiretur, quòd Subdiaconatus esset Ordo sacer, cantabat Epistolam Lector, vt colligitur ex Clem. lib. 8. Const. c. 28. & Conc. Carthag. IV. cap. 8. & cap. Lector. Dist. 23. Lege Ioan. Langbeccium in Spec. Canonum

lib. 6. cap. 28. Adde præterea, quòd in hac eadem Missa Celebrans dicit Kyrie in cornu Epistolæ, vt in alijs solemnibus. item, Humiliate capita, sed versus Altare, vt dicitur in Rubr. propria Fer. 4. Cinerum.

De Offertorio, & alijs vsque ad Canonem. VII.

1 DICTO Symbolo, vel, si non sit dicendum, post Euangelium Celebrans osculatur Altare in medio, & iunctis manibus ante pectus, ibidem à manu sinistra ad dextram (vt dictum est supra) vertit se ad populum, extendens ac iungens manus dicit, *Dominus vobiscum,* & iunctis manibus reuertitur per eandem viam ad medium Altaris, vbi extendens & iungens manus, caputq. Cruci inclinans, dicit *Oremus,* tum iunctis vt prius manibus ¶ dicit Offertorium: & omnia quæ vsque ad finem Missæ in medio Altaris dicenda sunt, dicit ibidem stans versus ad Altare, nisi vbi aliter ordinatur.

Hæc eadem, & quæ sequuntur ad finem vsque Missæ priuatæ, sunt ferè verba ipsius Burchardi, vt initio diximus.

[Dicit Offertorium.] Lege tit. 12. supra numero 1. in prima parte, pagina 40.

2 DICTO Offertorio, t discooperit Calicem, & u ad cornu Epistola sistit, & manu dextra amouet paruam pallam desuper Hostiam, accipit ¶ Patenam cum Hostia, & ambabus manibus vsque ad pectus eam eleuatam tenens, oculis ad Deum eleuatis, & statim demissis, dicit, *Suscipe sancte Pater, &c.*

t Discooperit.] Velum plicatur à Ministro, & deponitur prope Tabellam Secretarum ab eadem parte Altaris vbi Calix, ne super Corporale aut extra illud remaneat non plicatum; quod, cum neque à Sacerdote

plicari conuenire videatur, plicetur à Ministro: & est ritus laudabilior. idem, explicato manutergio, in eadem parte collocabit ibidem peluiculam cum viceolis.

u Ad cornu Epistola.] Nullum mysterium:

sterium : sed quia ibi sunt ampullæ vini, & aquæ.

x *Patenam cum Hostia.*] dicitur Hostia, quia est materia ad Sacrificium, & Hostiam. Item Hostia, quæ ante hostium pugnam offerebatur, *Gemma lib. 1. cap. 98.* Panis est, quia Christus dedit se uti panem viuum, *Ioan. 6.* ex frumento est, cui comparauit se Christus, *Nisi granum frumenti,* &c. *Ioannis 12.* sine fermento, id est, sine peccato, &, ex prima institutione, in azymis, *Gemma lib. 1. cap. 31.* mundissima debet esse, ex Decreto Aniceti apud *Burchar. lib. 5. c. 29.* in modica quantitate, ex Decreto Alexand. Papæ dicentis, *Quantò paucior, tantò potior,* *Radulph. Propos. 23.* in modum denarij, cum imagine Christi, seu litterarum nominis Christi, quia traditus est & venditus triginta denarijs; & est verus denarius laborantibus in vinea Domini, quo etiam reparatur in nobis imago Dei, *Gemma ibidem cap. 35.* formæ rotundæ, ex *Epiph. in Ancor.*

integra debet esse, ob Christi integritatem, ex *Concil. Coyacensi cap. 3.* vocatur oblationis Corona a *S. Gregor. 4. Dial. 55.* quasi Orbis, ad significandum Christum, qui est Alpha & Omega, Dominus Orbis, *Duran. lib. 4. cap. 30.* Et in rotunditate Hostiæ, Patenæ, & Calicis intellige Sacrificij nostri perpetuitatem vsque ad finem mundi. Figuram habet Hostia in altera tantum parte; quia Christus Deus & homo est, ut Deus figura caret. notat *Humber. Card. in Diss. contra Gracos,* Romanam Ecclesiam in pane, aqua, & igne præparato sacrificare tres substantias in Christo, carnem, animam, deitatem. Imago verò Crucis in Hostia deducitur à *Baronio anno 58. ex lib. 1. Dial. sancti Gregor. cap. 11.* & ex Romanorum usu, qui panem coquebant quadrifida incisione in formam Crucis decussatam. ex quo laudabilior est imago Crucifixi tantum in Hostia, quam aliud quidquam.

3 *Si fuerint alia Hostiæ non super Patenam, sed super Corporale, vel in alio Calice seu vase pro Communionem populi consecranda, Calicem illum seu vas y dextra discooperit, & intentionem suam etiam ad illas offerendas & consecrandas dirigens, dicit ut supra, Suscipe, &c. ut in Ordine Missæ. Quo dicto, Patenam utraque manu tenens, cum ea z facit signum Crucis super Corporale, & deponit Hostiam a circa medium anterioris partis Corporalis ante se, & Patenam ad manum dextram aliquantulum b subrus Corporale, quam, exterso Calice, ut dicitur, cooperit purificatorio. Si autem adsit vas seu Calix cum alijs Hostijs, ipsum cooperit alia Patena, vel Palla.*

y *Dextra discooperit.*] Nimirum antequam accipiat Patenam cum Hostia; & collocat Pyxidem in medio Corporalis inter locum Calicis & Tabellam Secretarum, ut dictum est supra tit. 2. num. 3. pag. 104. & sicuti

non potest commodè, ita non est necesse, ut Sacerdos eam eleuet sub prætextu oblationis, sed ad eam tantum intentionem dirigat.

z *Facit signum Crucis.*] De hoc ritu, & alijs signis Crucis sequentibus in Oblatio-

Oblatione docet *Innoc. III. lib. 2. c. 58.* ea nempe fieri, vt per Crucis virtutem omnis conatus diaboli effugiat, ne contra Sacerdotem, vel Sacrificium aliquo modo præualeat; quod semel dixisse sufficiat. Fortè ritus fluxit ab Hebræis, qui in eleuatione Hostiæ versus cælum, terram, antrorsum & retrorsum eam mouebant, ex *Lyran. in Leu. cap. 7. & Burgenf. ibid.*

a Circa medium anterioris partis.]

Deponitur Hostia super Aram, vbi est Crux cum Chrismate ab Episcopo facta, quasi Corpus Christi Cruci ibidem sit affigendum, *Gemma lib. 1. cap. 98.* de hoc ritu testatur *Durand.* communiter seruato, sed non Romæ, *lib. 4. cap. 30. Vide infra num 5.*

b *Subtus Corporale.*] Habet *Microl. cap. 10.* ob mysteria infra declaranda in Patenæ inuolutione, quæ sit cum Velo longo in Missa solemn.

4 Deinde in cornu Epistolæ accipit Calicem, purificatorio extergit, & sinistra tenens illius nodum, accipit ampullam vini ^c de manu ministri (qui osculatur ipsam ampullam, non autem manum Celebrantis) & ponit vinum in Calicem. Deinde ^d eodem modo tenens Calicem, producit signum Crucis ^e super ampullam aquæ, & dicit, Deus qui humanæ substantiæ; & infundens ^f parum aquæ in Calice prosequitur, Da nobis per huius aquæ & vini mysterium, &c. Si verò celebrat pro Defunctis, non facit signum Crucis super aquam, sed imponit absque benedictione, dicens Orationem vt supra.

c De manu ministri.] Teneat minister ampullæ partem inferiorem, ita vt Sacerdos eam possit per aurē, seu manubriolum, capere: recipiat item eandem manu sinistra, vt alteram statim ministret ampullam manu dextra. Offerat autē ambas cum osculis earum, non manus Sacerdotis, & cum debita reuerentia, saltem inclinando caput, nisi Sacerdos de maioribus exigat genuflexionem. sed & Sacerdos ipse propius admoueat Calicem ampullis, ita vt neque gutta cadere queat super Altaris mappam.

d Eodem modo tenēs Calicem.] Non dū ideò data est Regula generalis iungendi manus, antequā aliquid benedicatur, quam habes numero sequenti; vt intelligas, excipi hunc casum à Regula generali, ne Calix, in quo iam est vinum, periclitetur amota manu.

e Super ampullam aquæ.] Aqua, vt dicemus, significat populum, benedictioneque eger cum Cruce, vt Christo vniatur, *Durand. lib. 4. cap. 30.*

f Parum aquæ.] Ita ex *Liturgia Iacobi, & ex Decreto Alex. I. de Consecr. Dist. 2. cap. Sacramentorum.* imò ex traditione Christi in vltima Cæna, vt ait *Cypr. Epist. 63. ad Cacil. tum,* vt significetur fluxus Sanguinis & aquæ ex latere Christi, ex *Alexand. tum,* vt populus, in Apocalypsi significatus per aquam, vniatur Christo, ex *Cypr. tum,* vt fateamur in vna persona Christi duplicem naturam, ex *Niceph. lib. 1. cap. 53. tum,* vt significetur introitus in vitam æternam, ex *Ambros. apud S. Thom. quest. 74. artic. 7.*

Ex quibus illa quatuor patent quæ in Antiphona, *O sacrum conuiuū, &c.* id est, ex duabus naturis Christus, me-

moria passionis eiusdem, gratia ex vnione populi cum Christo, & pignus aeternae vitae.

Quia verò pauci sunt electi, ideo etiam modicissimum aquae vult infundi *Conc. Florent. in Instruct. Armenorum*; & eò minùs aquae quò vinum est debilius, vt in vinum citius conuertiqueat ante consecrationem, vt monet *Azor. lib. 10. cap. 30.*

Hinc *S. August. 17. Ciuit. cap. 20.* colligit, dandam esse Eucharistiam cum temperatis & sobrijs epulis. potus enim cum aqua sobrietatem denotat apertissimè.

g Non facit signum Crucis.] Quia connotat solemnitatem. Et licet in fine Missae Defunctorum non benedicatur populus; ita nec aqua, quae eundem populum significat, vt diximus. Vel aqua hoc loco significat populum Purgatorij, qui iam est in gratia, *Melchior Huelamus de Cerimon. Missa.*

Si guttae vini aut aquae dispersae appareant intra Calicem, tunc vel circumactò vino Calicis vniantur, vel purificatorio abstergantur, ne in consecratione oriatur dubium, an sint ex consecratae.

5 *Imposita aqua in Calice, & finita Oratione praedicta, accipit manu dextra Calicem discoopertum, & stans ante medium Altaris, ipsum am-
babus manibus^h eleuatum tenens, videlicet cum sinistra pedem, cum
dextra autem nodum infra cuppam, intentis ad Deum oculis offeri,
dicens, i Offerimus tibi Domine, &c. qua Oratione dicta, facit si-
gnum Crucis cum Calice super Corporale, & ipsum in medio^l post
Hostiam collocat, & palla cooperit. Deinde iunctis manibus super
Altare positis, aliquantulum inclinatus dicit secreto, m In spiritu
humilitatis, &c. Postea erectus, eleuans oculos, manusque expan-
dens, & statim iungens ante pectusⁿ (quod semper facit, quando
aliquid est benedicturus) dicit, o Veni sanctificator, &c. cum dicit,
& benedic, p signat manu dextra communiter super Hostiam & Ca-
licem, q sinistra posita super Altare.*

^h *Eleuatum tenens.*] Ita vt cuppa Calicis non excedat oculos, neque sit infra os, ad differentiam eleuati Calicis consecrati.

ⁱ *Offerimus tibi Domine.*] Habet *Durand. loco citat. cap. 30.* vbi etiam indicat praecedentè, *Suscipe sancte Pa-
ter, &c.* Oratio verò, *Deus qui humana
substantia, &c.* est *S. Ambrosij* in Mis-
sa de Vigilia Natiuitatis Domini, cui
addita fuit mentio vini & aquae, & in
hunc locum translata, vsuque recepta.

^l *Post Hostiam collocat.*] Antiquiores

à latere Hostiae collocabant Calicem *Innoc. III. lib. 2. cap. 58.* testatur tamen *Durand. loco cit.* communiter suo tempore poni Hostiam inter Sacerdotem & Calicem: Calix autè hoc loco cooperitur, cautelaè potiùs gratia quam mysterij, ait *Microl. cap. 10.*

^m *In spiritu humilitatis.*] Meminere huius Orationis hoc loco *Steph. Eduen. cap. 12. & Radulph. Prop. 23.*

ⁿ *Quod semper facit.*] Hoc intelligitur de manibus tantùm, non de oculis eleuandis, qui post consecrationem defi-

defigendi sunt potiùs in Hostiam consecratam. & item, quando vtraque manus est libera, nec earum altera est occupata ad Hostiam tenendam, seu Calicem: quod accidit paulò ante eorundem consecrationem. neque enim deponenda est Hostia vel Calix in eo casu, vt manus iungantur ad illud verbum, *benedixit*. Manus autem iunctæ significant diuinitatem, & humanitatem Christi vnitas, vnde virtus emanat benedictionis, *Ioan. Serranus*.

o *Veni sanctificator.*] Habetur in *Ordine Romano. & in Gallicano Ordine, teste Microl. cap. 11.*

p *Signat manu dextra.*] Ante Canonem nullum inuenio apud antiquos signû Crucis super oblata fieri: & hoc loco puto mutatû esse ordinem. Nam *Innoc. prad. capite* docet, accipi patenam cum Hostia, & Calicem cum vino, factò super vtrumque distinctè signo Crucis à Celebrante, hodie verò fit singillatim in deponendo vtroque; & deinde communiter fit vnum Crucis signum super vtrumque iam depositum in Altari, ad commemorandam Christi passionem, præter alias duas causas supra *num. 3.* allatas.

Ad formandas verò Cruces manu dextra, Regula fit, iuxta peritiores Romæ hac de re consultos, vt formantur duæ lineæ, hoc modo , prout pingitur in Missali, non autem quatuor puncta . . . & lineæ illæ non excedant mensuram palmi communis manus. Item, ex *Innocen. III. lib. 5. cap. 1.* transuersa pars Crucis fiat manu quoque transuersa, non ea recta,

6 *Tum iunctis ante pectus manibus, accedit ad cornu Epistolæ, vbi stans, sinistro aquam fundente, lauat manus, id est, extremitates digitorum.*

qua ad abigendas à Calice muscas vitimur. Agit hac de re fusius Tydaus Bonamicus in proprio tractatu. Hoc idem *Leo IV. ad Episcop.* videtur docere; *Calicem*, ait, & *oblatam recta Cruce signate*. addit contra alium abusum; *Non in circulo & varicatione digitorum*. Idem docuit *S. Carolus in Actis Ecclesie sue part. 4. de Missæ Cerimon.* vt nimirum transuersa manu pingatur pars Crucis transuersa tam super Hostiam quàm super Calicem, & super vtrumque. in hoc autem vltimo casu ea pingi debet inter Hostiam & Calicem, ita vt æqualiter altè fiat Crux à Calice ad Hostiam, & transuersè super oram anteriorem pallæ quæ Calicem tegit, quòd media esse solet inter Calicem & Hostiam.

q *Sinistra posita super Altare.*] *Innocen. lib. 4. cap. 10.* quia Christus per Altare significatus tribuit vim benedictionis, *Ioan. Serranus*.

Si facienda est oblatio populi, fiat dicto Offertorio ante oblationem Hostiæ, *Acta Med. Eccl. & Iacobus in suo Compendio.* Eulogiæ dictæ fuerunt, & fermentum, ad distinctionem azymi panis: quæ oblata distribuebantur in fine Missæ, vice sacramentalis Communionis, *Baron. anno 313.* Vñus autem colligendi oblationes in Sindone placet, & habetur in *Ord. Rom.* qui tamen Missas nouas celebrant, non possunt circuire Ecclesiam ad oblationem, ex Decreto sacre Congregationis Tridentini Concilij *Sess. 22.* neque in fine oblationis debet dari benedictio. An verò populus osculari debet Celebrantis manum, seruetur locorû consuetudo. certè non in Missa Defunctorum.

torum pollicis & indicis, dicens Psalmum, ^r Lauabo inter innocentes, cum Gloria Patri, &c. qui versus, Gloria Patri, ^u praetermittitur in Missis Defunctorum, & in Missis de Tempore à Dominica de Passione usque ad Sabbatum sanctum exclusiue.

^r Ministro aquam fundente.] Eleuato prius ab eodem paululum ab Altari manutergio, vt Sacerdos illud capere queat; & tenente pelliculam in sinistra, ampullam aquae in dextra, cum osculo ampullae & debitis reuerentijs fundit aquam: reposita deinde ampulla aquae cum alia vini in loco suo, manutergium plicabit.

[Lauat manus.] Ait Dion. de Eccles. Hier. cap. 3. Lauatio, qua summis sine extremis digitis adhibetur, coram sanctissimis signis obseruatur, quasi coram Christo spectante omnes occultissimas nostras cogitationes, & summarum partium expiationem, &c. Itaque in signum fit puritatis animarum, Clem. lib. 8. Constit. Apost. cap. 11. vt puri accedamus, ait Cyrillus Ierosol. Cateches. 5.

mystagog. Extergit à tactu communium manuum, & terreno pane, Ordo Roman. de Offic. Missae, & Rab. lib. 1. in fine. A veniali, & peccatorum reliquijs emundat, ex sancto Thoma 3. part. questione 83. artic. 5. ad primum.

^t Lauabo inter innocentes manus meas.] Habetur in Liturgia sancti Petri Graeca. citat sanctus Germanus in Theoria rerum Eccles. hæc eadem verba, cum agit de hac digitorum ablutione. Ad Verf. Gloria Patri, qui potest dici, cum reditur, in medio Altaris, caput inclinatur.

^u Praetermittitur, &c.] Vide quae diximus par. 1. tit. 8. num. 1. pag. 21. neque illius loco dicendus est Verf. Requiem: quod aliqui scripsere.

7 Celebrans lotis manibus eas tergit, & illis ante pectus iunctis reuertitur ad medium Altaris, ubi stans, oculosq; ad Deum eleuans, & statim demittens, manibus iunctis super Altare, aliquantulum inclinatus dicit secretò Orationem, ^x Suscipe sancta Trinitas, &c. Quae dicta, manibus hinc inde extensis, & super Altare positis, osculatur illud in medio: tum iunctis manibus ante pectus, demissisq; oculis ad terram, à sinistra manu ad dextram vertit se ad populum, & versus eum extendens & iungens manus, dicit voce aliquantulum elata, ^y Orate fratres, & secretò prosequens, vt meum ac vestrum sacrificium, &c. ^z perficit circulum, reuertens iunctis manibus ante pectus à manu dextra ad medium Altaris. Et responso à ministro, vel à circumstantibus, ^a Suscipiat Dominus sacrificium de manibus tuis, &c. (alioquin per seipsum, dicens, Sacrificium de manibus meis) ipse Celebrans submissa voce dicit, Amen. & manibus ante pectus extensis, vt sit ad Orationem, stans in medio Altaris versus librum dicit absolute sine Oremus, & sine alia interpositione, Orationem,

tionem, vel ^b Orationes secretas. Cum dicit, Per Dominum, iungit manus: cum dicit, Iesum Christum, caput inclinatur, quod facit in prima Oratione, & in ultima, si plures sint dicenda.

x *Suscipe sancta Trinitas.*] Hanc habent preceam Steph. *Eduens.* cap. 12. & *Microl.* cap. 11. non ex aliquo Ordine, inquit, sed Ecclesie consuetudine. Inclinationem, *Innoc. III.* lib. 2. cap. 60. non tamen *Innoc.* meminit hanc quinque Orationum: quas post *Innocentium* additas fuisse ideo putat *Bellarmin.* lib. 2. de *Missa* cap. 17. In medio Altaris nunc orat Sacerdos, *Dionys.* de *Hier. Eccles.* cap. 3.

y *Orate fratres.*] Leo Papa instituit, ex *Radul.* Prop. 23. sed de eo meminit *Soter.* de *Conf. Dist.* 1. *Hoc quoque.* & *Chrysostr.* *Hom.* 10. in 2. *Epist.* ad *Cor.* ut notat *Duran.* lib. 2. de *Rer.* cap. 29. Reliqua cum silentio dicuntur, & cum paratur consecratio, tacite precari Sacerdotem, docet *S. Clem.* lib. 8. *Constit.* *Apost.* cap. 12.

Oremus dicitur versus Altare, Oratione fratres, versus populum; quia hic alloquitur Sacerdos populum tantum, non autem se ipsum, *Durand.* lib. 4. c. 32.

z *Perficit circulum.*] A dextra, ut

antiqui loquuntur, ad sinistram Altaris; quia sinistra tristitiam sonat, & iam passioni Christi appropinquat magis Sacerdos. *Circulus* ait *David.* & *immolans.* *Psalm.* 26. ostendit etiam, se esse in sinistra, id est peccatorem, pro quo orari petit, *Durand.* lib. 4. cap. 14. Ad litteram dici potest, perfici circulum, ut conuertat se Sacerdos ad librum, ad quem semper se vertit, excepto unico casu, ante Offertorium, quod a Choro cantabatur.

a *Suscipiat Dominus, &c.*] Paulò diuersam hanc partem habet *Remigius Antisiodor.* in *Expositione Missae.* hanc ipsam *Durand.* lib. 3. cap. 3.

b *Orationes secretas.*] Explicauimus supra 1. par. tit. 12. pag. 40. Dicit eas Sacerdos in medio versus librum, hoc est, conuersus ad librum, non recedens à medio. Hinc patet, aptandum esse librum prope Corporale, ut commodius legatur; non autem relinquendum eo loci, in quo lectum est Euangelium, licet hac de re taceat Rubrica.

8. Peruenit autem in conclusione ultima Secreta ad verba illa, Per omnia secula seculorum, exclusiue; Sacerdos stans in medio Altaris, c depositis super eo manibus hinc inde extensis, dicit conuenienti & d intelligibili voce Praefationem. Cum dicit, Sursum corda, eleuat manus hinc inde extensas vsque ad pectus, ita ut palma vnus manus respiciat alteram. Cum dicit, Gratias agamus Domino, iungit manus: cum dicit, Deo nostro, oculos eleuat, & statim Cruci caput inclinatur. Responso, Dignum & iustum est, eleuatis & extensis ut prius manibus, prosequitur Praefationem propriam, vel communem, ut tempus requirit. Cum dicit, Sanctus, iunctis ante pectus manibus, & inclinatus, voce mediocri prosequitur; ministro interim paruam e campanulam pulsante. Cum dicit, Benedictus qui venit in nomine Domini, &c. erigit se, & f signum Crucis sibi producit à fronte ad pectus.

S

c Depos-

c *Depositis super eo manibus.*] Ut omnem cogitatum temporalem deponat, & exercitio bonorum operum aditum sibi faciat ad eleuationem cordis, *Durand. d. cap.*

d *Intelligibili voce, Per omnia secula seculorum.*] Ut assentiatur populus, & confirmet sua voce *Amen* quæ Sacerdos secretò Deum precatus est, ex *Ordine Rom. & Microl. 7.*

De Præfatione egimus supra *prima par. tit. 12. pag. 41.* Ritus etiã patent ex supradictis: nam quadrat singulis verbis eiusdem Præfationis. Non vertit se Sacerdos ad *Dominus vobiscum*, quia intētus est totus nunc ad Sacrificium, ut supra diximus, ex *Amalar. lib. 2. cap. 9. lege supra tit. 5. num. 1. pag. 120.* neque iungit manus ad *Per Christum Dominum nostrum.*

e *Campanulam pulsante.*] Ter cum aliqua distinctione, tum in laudem Dei ter sancti, tum ad excitandos astantium animos ad proxima mysteria. qua de re diximus in *prima parte titulo 20. pag. 76.*

f *Signum Crucis sibi producit.*] De hoc ligno in fine Præfationis *Honor. in Gemma lib. 2. cap. 42.* *Quia*, inquit, *signum Christi recipere se proficitur, cui mox in imagine, hoc est, representatiue, per Canonem contradicitur.* Canon enim, addit ille, *Christi passionem proxime designat.* Sed sicut Hymnus primus Angelicus finitus cum signo Crucis, eodemque modo Symbolum, ita & alter hic Hymnus item Angelicus non alio modo terminandus est, quam adhibito signo Crucis, & manuum iunctione in fine.

9 *In Missa solempni, dicto Oremus, Diaconus & Subdiaconus & accedunt ad Altare in cornu Epistola, Diaconus amouet Calicem, si est in Altari, vel, si est in Credentia, ut magis decet, accipit eum de manu Subdiaconi, qui illum cum Patena & Hostia, coopertum palla & veloⁿ à collo sibi pendente, i manu sinistra tenens, & alteram manum superponens velo, ne aliquid decidat, de Credentia^l detulit, m comitatus ab Acolytho ampullas vini & aquæ portante: ipse Diaconus Calicem detegit, & datⁿ Patenam cum Hostia Celebranti, osculando eius manum: Subdiaconus extergit Calicem purificatorio, Diaconus o accepta ampulla vini de manu Subdiaconi, imponit vinum in Calice, Subdiaconus interim p ampullam aquæ ostendens Celebranti, dicit, Benedicite pater reuerende. qui factò versus eam signo Crucis, dicit Orationem, Deus qui humana, &c. interim Subdiaconus infundit paulum aquæ in Calicem, Diaconus illum Celebranti dat, & pedem Calicis tangens, seu brachium dextrum Celebrantis sustentans, q cum eo dicit, Offerimus tibi Domine, &c. quem postea positum in Altari ut supra, palla cooperit. Subdiaconus deinde stanti in cornu Epistola^r ponit in dextra manu Patenam, quam^l cooperit extremitate veli ab eius humero pendente: qui vadit post Celebrantem ante medium Altaris, & facta genuflexione,*

ibi

ibi stat, sustinens eam eleuatam vsque ad finem Orationis Dominice, vt dicitur. In Missis autem Defunctorum, & in Feria sexta Parasceues Patena non tenetur à Subdiacono.

g *Accedunt ad Altare.*] Facta prius in locis suis post Celebrantem genuflexione.

h *A collo sibi pendente.*] Indicat Ordo Romanus, & vocat Sindonem in collo ligatam. deponitur autem velum paruum Calicis, & relinquitur super Credentiam, vt expeditius portetur Calix.

i *Manu sinistra tenens.*] Manu nuda, non autem cum velo pendente ab humeris, si verè in sacris est Subdiaconus, vti par est.

l *Detulit.*] Per breuiorem viam defertur Calix ad Altare; & munus Subdiaconi est, ferre Calicem in sinistra, quæ est vita præsens, ex vetusto Codice de Missa, apud Historphium. Item eiusdem est parare Calicem, Innocent. lib. 2. cap. 58.

m *Comitatus ab Acolycho.*] Qui tamen Subdiaconum sequitur, non præcedit; neque ab alio, quàm vno ex prædictis duobus.

n *Patenam cum Hostia.*] Ita ex Conc. Anchyristano seu Ancyrano 50. Dist. Presbyteros. datur autem cum osculo manus Celebrantis, & prius Patenæ.

Si adsint particulæ consecrandæ pro Communione solemni, delata Pyxide ad Altare paulò ante Subdiaconum à Cærimoniaro, seu Sacrista, eam Diaconus aperit, & collocat super Corporale, antequam tradat Patenam Celebranti, & eandem eleuat parumper, ex Cærimon. Episc. lib. 2. cap. 29. dum Celebrans Hostiam offert; qua deposita, & ipse deponit Pyxidem, cooperit, & collocat post Calicem, vt supra.

o *Accepta ampulla vini de manu*

Subdiaconi.] Hoc est, Diaconus manu sinistra Calicem per nodum tenens, accipit ampullam vini de manu Subdiaconi, qui eandem accipit de manu Acolychi (vterque verò accipit sine osculis, nec ampullæ, nec manuum) & infundit vinum in Calicem. Diaconi enim est, componere Calicem in Altari, Innocent. prædicto cap. 58.

p *Ampullam aquæ.*] Hanc accipit ab Acolycho sine osculis Subdiaconus, & parum inclinatus ostendit Celebranti. olim aquam ipsam Celebranti tradebat infundendam ab eodem, ex Innoc. loco nunc citato; nunc ipse infundit.

q *Cum eo dicit, Offerimus.*] Habet Durand. prædicto cap. 30. neque Sacerdotibus licet de mensa Domini tollere Calicem, nisi eis tradatur à Diacono, Isidor. lib. 2. de Eccles. Offic. cap. 8. Verbum Offerimus conuenit duobus saltem, & idè Diaconus idem dicit cum Celebrante.

r *Ponit in dextra manu Patenam.*] Docet Vet. Codex de Missa, poni in spem vitæ æternæ post Calicem huius vitæ, in sinistra ab eodem ministro delatum. Dextera enim vitam æternam designat, & Patena rotunda æternitatem indicat, Durand. cap. 30. Subdiacono, non alijs, datur tenenda, ex Innocent. cap. 59.

s *Cooperit extremitate veli.*] Ex Decreto Siluerij Papæ, ait Petrus de Ruiz in suo Cærimoniali. quia mysteria adhuc sunt tegenda, Hugo Victor. de Offic. Eccles. lib. 2. cap. 23. vel quia latibulum significat discipulorū prope passionem, Innocent. cap. 50. Pars

verò interior Patenæ Subdiaconum respicere debet. ea enim est nobilior, ut patet.

t Patena non tenetur.] Ritus lati-

tiam connotans de aeterna vita, quod paulò antè adnotauimus in patena velata, non conuenit Defunctorum Missis.

10. Dicto, *Veni sanctificator*, ut supra, Celebrans ministrante Diacono nauiculam, & dicente, *Benedicite pater reuerende*, ponit incensum in Thuribulum, ^u dicens, *Per intercessionem, &c.* ut in Ordine Missæ. Deinde accepto Thuribulo per manum Diaconi, nullam tunc faciens Cruci reuerentiam, ^x incensat oblata, ^y ter ducens Thuribulum super Calicem & Hostiam simul in modum Crucis, & ter circum Calicem & Hostiam, scilicet bis à dextra ad sinistram, & semel à sinistra ad dextram, (Diacono interim pedem Calicis tenente manu dextra) dispensans verba in qualibet incensatione hoc modo. In prima incensatione, *Incensum istud, in secunda, à te benedictum, in tertia, ascendat ad te Domine, in quarta, & descendat super nos, in quinta & sexta, misericordia tua.* Deinde facta reuerentia, ^z incensat Crucem & Altare, ut dictum est supra, assistente eodem Diacono, interim dicens, ^a *Dirigatur Domine oratio mea, &c.* & cum incensatur Crux, Diaconus ^b amouet Calicem ad partem Epistolæ, & incensata Cruce reponit in loco suo. Cum reddidit Thuribulum Diacono, dicit, *Accendat in nobis, &c.* & incensatur ab eo: deinde Diaconus ^c incensat Chorum, & postremò Subdiaconum tenentem Patenam, & ipse Diaconus incensatur à Thuriferario, & Thuriferarius postea incensat Acolythos ^d & populum. Celebrans postquam incensatus fuerit, lauat manus, ^e ministrantibus Acolythis ampullam aquæ cum peluicula & manutergio.

^u Dicens, *Per intercessionem.*] Ter imponit incensum, & semel illud benedicit in Thuribulo, ita ut ad verbum *benedicere*, manu dextra producat signum Crucis super Thuribulum fumigans. Diaconus & Thuriferarius ministrant, ut initio Missæ.

^x *Incensat oblata.*] Leo Papa I. dicitur auctor incensationis oblatorum in memoriam Christi, ex *Raoul. Propos.* 2. 3. nec ubique antea erat in usu, ex *Microl. cap. 9.* Ordo tamen Romanus habet hunc ritum, de quo & eiusdem

causis supra titulo 4. num. 5. pag. 116. Et Diaconus in hac incensatione retineat pedem Calicis dextra manu, ne cadat, *Carim. Episc. lib. 1. cap. 9.*

^y *Ter ducens Thuribulum, &c.*] Ita *Innoc. III. lib. 2. cap. 57.* quo designatur dicitur triplex unctio Mariæ; item, ut thuris & Crucis virtute malignus hostis effugiat, *Durand. cap. 41.* In modum Crucis, & in modum Coronæ fit incensatio, ut ex passione Christi ad Coronam Trinitatis fiat transitus, *idem ibidem.* Crux autem etiam in hoc

hoc casu non veluti per quatuor puncta, vt *Crassius lib. 1. cap. 47. docuit*, sed super Calicem & Hostiam, inquit *Rubrica*, in modum Crucis. neque demittendum est Thuribulum, sicut in circulis sequentibus, in quibus Thuribulum depressius ducitur, ita vt circumeat Calicem. Dextram hoc loco & sinistram Celebrantis intellige. Notat *Melchior Huellanus de Carimonijs Missæ*, sexies incensari oblata; quia ante sex dies Paschæ iuit Iesus Bethaniam: bis circum Calicem, & semel conuerso circulo; quia redijt Ierusalem ad ramos palmarum, & de Ierusalem redijt in Bethaniam. quæ licet minutiora sint, non sunt contemnenda tamen.

z Incensat Crisem.] Non Sacramentum, nisi sit expositum; & tunc genibus flexis in supremo gradu, vt dicemus infra.

a Dirigatur Domine oratio mea, &c.] Hoc idem apud *Alcuin. cap. de Celebr. Missæ* habetur.

b Amouet Calicem.] Non extra Corporale, si capax est. Subdiaconus autem in tota hac incensatione nihil se mouet. Thuriferarius, deposita nauicula super Credentia, amouet de Altari, & reportat librum; quando opus est, nisi sit Assistens.

c Incensat Chorum.] Comite Thuriferario, qui præcedit, & incensantur omnes; quia Christus communicat alijs odorem suum, *S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 5.* & quia, quæ fecit Sacerdos, pertinent ad omnes, *Durand. cap. 21.* Item Thuriferario representat diffusionem gratiarum spiritualium in capite, & ab eo ad membra, *idem lib. 4. cap. 4.* In Choro autem incensandi stare debent quasi extra stallum, neque illi indecore inniti: se mutuo in-

uident, antequam quilibet incensetur à Diacono, *Carimon. Episcop. lib. 1. cap. 23.* in quo fusiùs præscribitur ordo incensandi Clerum.

Facit ad rem nostrâ hic ordo, (nam de Canonicorum & maiorum incensatione vide *cit. loco Carimoniale Episcoporum*) quòd nimirum Celebrans, nullo maiore præsentente, cui triplex ductus Thuribuli debeat, triplici ductu incensandus erit; eo præsentente, duplici tantum ductu: Diaconus, Subdiaconus, & alij parati, duplici ductu; Sacerdotes in Choro vnico ductu, ceteri sine mora. Inclinet caput, qui incensat antè & post, iisdem vsque ad Sacerdotes inclusiue, nisi ita multi sint, vt incensatio finire non possit ante finem Præfationis. Diaconus incensabit omnes de Clero, exceptis Acolythis, quos stantes apud Credentiam incensabit Thuriferarius ante laicos de populo. Domini locorum minorum, de quibus in Carimoniali prædicto nulla fit mentio, seu Magistratus, incensari poterunt à Thuriferario duplici vel vnico ductu, pro qualitate personarum; ij videlicet, quibus proprium scamnum, seu sedes ab alijs distincta parari solet. Consuetudo locorum laudabilis in his attendi solet, ad pacem tum Cleri tum laicorum conseruandam, in toto incensationis ordine, & ritu.

d Et populum.] Incensatur ter, primò in medio, deinde versus latus Epistolæ, quòd est dextrum populi, vbi mares diuisi à feminis stare solebant, & solent in Cathedralibus Mediolanensi, & alijs, ex Decreto S. Caroli; tertio versus latus aliud, cum honoris significatione, antè & post à Thuriferario adhibita. Ter autem ex communi vsu, vt adfit Thuriferarius

in tempore pro incensando Sacramen-
to in eiusdem elevatione; & ut significetur
diffusio gratiæ Christi in populum
in nomine Trinitatis. Stabit autem Thu-
riferarius incensans populum in me-
dio Presbyterij, vel ferè à latere Euan-
gelij, si expositum est in Altari Sacra-
mentum, ne eidem terga vertat.

e Ministrantibus Acolythis.] Cum
reuerentijs debitis, & cum quasi oscu-
lis ampullæ, & manutergij, antè &

post; sed stantes Acolythis, non genu-
flexi, ministrant.

Ad, *Orate fratres*, Subdiaconus
respondeat, *Suscipiat*, &c. & Cele-
brans tardiùs dicat secretas Oratio-
nes, ut Diaconus opportuno tempo-
re redire queat ad dicendum, *San-
ctus*, &c. cum eodem. Cerimonia-
rius interim assistat libro, & folia ver-
tat, quamdiu Diaconus abest, nisi ad-
sit Assistent.

11 *Cum dicitur Præfatio, Diaconus & Subdiaconus stant retrò post Ce-
lebrantem: & paulò antequam dicatur Sanctus, f accedunt ad Al-
tare, ubi g cum Celebrante hinc inde dicunt, Sanctus, & que se-
quuntur vsque ad Canonem. Deinde Diaconus accedit ad sinistram
Celebrantis, ei h assistens dum dicitur Canon, nisi alius Sacerdos
assistat, quia tunc ipse staret ad dextram aliquantum post Cele-
brantem. Subdiaconus verò tunc stat post Celebrantem.*

f Accedunt ad Altare.] Facta in lo-
cis suis post Celebrantem genuflexio-
ne; quam rursus faciunt, dicto ab eis-
dem ultimo *Osanna in excelsis*. Addita
fuit sequens Rubrica in Missali Ro-
mæ edito 1621. sine maiorum aucto-
ritate; nimirum, *si Subdiaconus non te-
net Patenam, cum Diacono accedit ad
Altare, ubi dicunt, Sanctus, &c.*
quod monuisse sit satis.

g Cum Celebrante dicunt.] Hym-
num, *Sanctus*, &c. Sacerdos ipse cum
alijs necessariò debet dicere, ne se ip-
sum sua prece videatur priuasse, qui
& suas voces, & aliorum Angelicis
laudibus admitti deprecatum est in
Præfatione, ut ait *Microlog. cap. 11.*

Benedictus, qui venit, &c. non can-
tatur à Choro, nisi post depositionem
Calicis, *Cerimon. Episcop. lib. 2. cap. 8.*
etiam in Missis Defunctorum; quod
obseruatur in Cappella Papali.

h Assistens.] Non tenet manus iun-
ctas, sed folia Missalis vertit, & indi-
cat quæ sunt dicenda à Celebrante.

Ad *Sanctus* campanas maiores pul-
sare conuenit, sicut in Missa priuata
campanula parua, quam pulsant aliqui
etiam in Missa solemni; & placet per
alterum ex Acolythis, ut moneantur
ij qui maiores pulsare debent campa-
nas, & tempus ignorant eas pulsandi,
quia longiùs absunt. Vide *par. 1. ti-
tulo 20. pag. 76.*

De Canone Missæ vsque ad Consecrationem. VIII.

1 **F** Inita Præfatione, ut suprà, Sacerdos stans ante medium Altaris,
versus ad illud, aliquantulum eleuat manus, oculisque eleuatis ad
Deum, & sine mora deuote demissis, ac manibus iunctis, & super Altare
positis,

positis, profunde inclinatus incipit Canonem, secreto dicens: *Te igitur, &c. ut in Ordine Missæ. Cum dicit, Vni accepta habeas, & benedicas, prius osculatur Altare in medio, deinde erigit se, & stat iunctis manibus ante pectus.* ¹ Cum dicit, *Hæc + dona, hæc + munera, hæc sancta + sacrificia, dextra manu signat ter communiter super Hostiam & Calicem. Deinde extensis manibus ante pectus, prosequitur, In primis quæ tibi offerimus, &c.*

Actio prima in Canone quinque actus complectitur, manuum & oculorum elevationem, oculorum demissionem, manuum iunctionem, & eandem super Altare positionem. In primo quinario numero venerare Christum in Cruce quinque plagis vulneratum: & nota, ex Rubrica propria in Ordine Missæ, ne discordare videatur à generali, quod ad primum gestum, prima quoque verba, *Te igitur*, sunt pronuntianda; neque dari debet gestus sine voce, qui alioquin esset inconcinnus. Extendens dicit, iungens dicit, elevans dicit, sunt participia cum verbis simul, in Ordine Missæ; & sic concordantur Rubricæ.

Te igitur. Crucifixus solet imprimi initio Canonis, ait Honor. in Gemma lib. 1. cap. 103. ut statim passio Christi oculis cordis ingeratur. Prima quoque littera T. est figura Crucis Christi, Innoc. III. lib. 3. cap. 2. Auctor autem principij Canonis dicitur esse S. Clemens à Radul. Prop. 23. Vide quæ diximus in 1. par. ut. 12. nu. 5. pag. 43. ubi de nomine, auctoribus, & partibus Canonis non pauca. Hoc loco ritus & Cærimoniarum in primis sunt examinanda, & eæ, quæ sunt ita propriæ Canonis, ut in alia parte Rubricarum hætenus proprium non habuerint locum. Sensum litteralem difficiliorum verborum afferemus infra cum mysterijs.

¹ Cum dicit, *Hæc + dona, &c.* Ex

responsò Zacharia S. Bonifacio Moguntino fiunt hæc tres Cruces. S. Anselm. lib. de Sacrament. ait, una Cruce duo simul sanctificentur, id est, ubi verbum est commune pani & vino, ut explicat VVald. Tom. 3. tit. 4. cap. 37. habet Microl. cap. 14. has easdem. Sed nota, à principio Canonis, vsque ad Libera nos inclusivè, ubi finis est Canonis, secundum Innoc. III. quod septem vicibus signa Crucis fiunt. Primò hæc, & ter. Secundò, ad ea, *Quam oblationem*, quinque. Tertio in consecratione, ad ea, *Benedixit*, semel & iterum. Quarto post consecrationem, ad ea, *Hostiam puram*, quinque. Quintò, ad ea, *Sacrosanctum Filij tui Corpus*, semel & iterum super Sacramentum, & semel supra se ipsum. Sextò, ad ea, *Sanctificas*, ter. Septimò, ad ea, *Per ipsum*, quinque. Innoc. III. lib. 4. c. 11. addit ibidem, in ordine ad Hostiam & Calicem fieri signa Crucis viginti quinque, & quinque quinque: tum quia, sicut hic numerus per se ductus semper in se ipsum reducitur, si duccatur in infinitum, ita Eucharistia, quantumlibet multiplicetur, semper est idem Sacrificium; tum quia quinque sensus hoc Sacramento perficiuntur: sed & binarius signorum numerus congruit propter carnem & Sanguinem Christi; ternarius quoque propter panem, vinum, & aquam. *Hæc ille eruditè, & acutè.*

2. Vbi

2 Vbi dicit, *vnà cum famulo tuo* ^m Papa nostro N. exprimit nomen Pape: Sede autem vacante verba predicta omittuntur. Vbi dicitur, & ⁿ Antistite nostro N. specificatur nomen Patriarchæ, Archiepiscopi, vel Episcopi ordinarij in propria diœcesi, & non alterius Superioris, etiam si Celebrans sit omnino exemptus, vel sub alterius Episcopi iurisdictione. Si verò Episcopus ordinarius illius loci, in quo Missa celebratur, sit vita functus, predicta verba omittuntur: quæ etiam omittuntur ab ijs qui Romæ celebrant. Si Celebrans est Episcopus, Archiepiscopus, vel Patriarcha, omiſſis predictis verbis, eorum loco dicit, *Et me indigno seruo tuo.* Summus autem Pontifex cum celebrat, omiſſis verbis, *vnà cum famulo tuo Papa nostro N. & Antistite nostro N.* dicit, *vnà cum me indigno famulo tuo, quem gregi tuo præesse voluisti.* Et continuant omnes vt sequitur, *Et omnibus orthodoxis, &c.*

^m Papa.] Nominatur, ex Concil. Vascen. cap. 4. alias 6. tempore Leonis I. celebrato, apud Burchard. lib. 2. Decret. cap. 230. imò verò S. Clemens lib. 8. Constit. Apost. cap. 12. instituisse dicitur, seu obseruasse; qui celebrans Missam dicebat, *Adhuc obsecramus te pro me, qui nihil sum, ibidem.* quod hodie idem est, quando ex Innoc. III. de Celebrat. Miss. cap. 3. ait Papa, *Vnà mecum indigno famulo tuo.* A Christo deducitur hic ritus, qui in cœna rogauit pro Petro, vt non deficiat fides illius, Walden. Tom. 3. tit. 4. cap. 37. num. 5.

Quod attinet ad nomen Pape, & significationem vocabuli, docet Baronius in Not. Martyrol. ad diem 10. Ianuar. significare Patrem, non autem Patrem Patrum: & cum esset Episcopis commune, tandem Gregor. VII. anno 1073. in Synodo Rom. statuit, vt nomen Pape vnicum esset in vniuerso orbe. Plura ibid. scribit Baronius.

Caput autem inclinatur etiam hinc ad nomen Pape. eadem enim est ratio, qua supra dictum est in Collecta, ad

nomen eiusdem: de quo dubitauere nonnulli, sed in Rubrica de Orat. non adest limitationis particula tantum.

ⁿ Antistite nostro N.] Sanctus Paulus Hebr. 13. Memento te, inquit, Præpositorum vestrorum. & pro Episcopo quidem orandum esse, docet in Missa S. August. Epist. 110. in fine.

Sed quis Episcopus hic nominandus. Vult Alcum. de Celebrat. Missæ, Episcopum nominari Celebrantis, quem sequitur Innoc. III. lib. 3. cap. 5. Rubrica tamen nostra Episcopum loci, in quo celebratur, nominari decreuit; tum quia expressè ait, *Ordinariu illius loci;* tum quia Romæ omitti iubet hæc verba. & placet Bellarmino lib. 2. de Missa cap. 21. Neque nominandus est Abbas exemptus loci, sed Episcopus vicinior, ad quem pro ordinatione itur: neque enim Abbas est Antistes de quo in Canone.

Pro Regibus orandum etiam hoc loco, scribit Innocen. III. loco citato, in eorum locis ac prouincijs, inquit Azorius lib. 10. cap. 36. quest. 13. & verè habetur hic ritus in predicto cap. 12. S. Cle-

S. Clementis, & in Liturgijs sancti Basilij, & S. Chrysostomi.

Pius V. tamen, qui nihil addi voluit, concessit nominari in Canone Regem in Hispanijs: nihil ergo tu addas sine Papali auctoritate, con-

tra Pij V. Bullam de Missali editam. Caueant etiam Regulares, ne in Canone nominent Superiores suos, vt Antistites, ex Decreto sacre Rituum Congregationis 12. Nouembris 1615.

3 *Cùm dicit, Memento Domine, eleuans & iungens manus vsque ad faciem vel pectus, sic iunctis manibus stat paulisper in quiete, o demisso aliquantulum capite, faciens commemorationem viuorum Christi fidelium ad suam voluntatem, & quorum nomina, si vult, secreto commemoret; non tamen necesse est ea exprimere, sed mentem tantum eorum memoriam habeat. Potest etiam Celebrans, si pro pluribus orare intendit, ne circumstantibus sit morosus, ante Missam in animo proponere sibi omnes illos tam viuos quàm defunctos, pro quibus in ipsa Missa orare intendit, & hoc loco generaliter vnico contextu ipsorum viuorum commemorationem agere, pro quibus ante Missam orare proposuit in Missa.*

o Demisso aliquantulum capite.] Non ergo oculis eleuatis versus Crucem, vt multi faciunt, nec iisdem clausis, nisi fortè ad maiorem animi compositionem. Neque verò defigendi sunt oculi in Sacramento, si est in Altari expositum, eò quòd in altero *Memento* fieri præscribitur hoc idem. demissio namque capitis & oculorum in vtroque *Memento* magis attendi debet, ad humilitatem indicandam.

p Quorum nomina secreto.] Eos, pro quibus orare intendit Sacerdos, appellat Suscepios *S. August. Epist. 59. quest. 5.* quos labijs compressis inclusa pectoris cogitatione nominet, ait *S. Hieron. apud Duran. lib. 2. de Rit. cap. 34.*

De litteris N. & N. apponi solitis hoc loco in Canone, meminit *Odo Camerac. in Explicatione sacri Canonis.* antiquitus autem recitabantur nomina offerentium in Missa, ex *Inno-*

centio I. Epist. 1. & nos eorum, qui eleemosynam idèd dederunt, memoriam facimus.

Hoc loco dicendum videtur de applicatione Sacrificij: & quidquid sit de valore Missæ, quem, conciliando Doctores, dicerem infinitum esse in radice, sed ad impetrandum, & ad alios effectus, finitum in terminis; quia finitè de eo omnes participant, minusque vel magis, pro minori vel maiori deuotione cuiusque concurrentis ad Missæ Sacrificium, ex *S. Thom. 3. par. quest. 79. artic. 4.* Quatuor Sacerdoti vt faciat ego consulere.

Primum est, vt intendat prodesse omni meliori modo ijs, de quibus Ecclesia meminit in Canone, nimirum toti Ecclesiæ, Papæ, Episcopo loci, & circumstantibus, quibus Deus distribuat portionem Sacrificij generalera propè infinitam, pro eorum capacitate, & deuotionis mensura. & hæc

T

est

est prima portio, quam ponit *Scot.* quodlib. 20. artic. 2. & 3.

Alterum est, ut provideat sibi ipsi Sacerdos de portione sibi debita, quam vocat *Scotus* specialem, & nouit Deus, quanta sit: probabile verò est, eam posse dari alijs à Sacerdote nominandis pro eo titulo, quo importat pœnæ debitæ remissionem. Quo casu prodesset ijs multò magis, quàm si pro ijsdem sequenti proxima ratione & modo celebraret, quia certum est, participare Sacerdotem in maiori quantitate de valore Missæ quàm alium quemlibet, qui eundem celebrare iubet, aut procurat; tum ex ministerio proximiori, tum ex maiori deuotione & fide, quæ inter celebrandum multipliciter excitantur.

Tertium est, ut suffragari intendat eo maiori affectu quo potest, & debet ijs, quibus tenetur, siue ex obedientia, siue ex titulo beneficij, siue legati, siue contractus rationabilis, siue promissionis, aut voti, siue congruentis eleëmofynæ acceptæ, aut promissæ; & ea prorsus ratione, qua ijsdem, & ex sensu certo & practico eorundem, non speculatiuo & disputabili, ille tenetur ad Missam, seu plures Missas. tutior enim in hac re tenenda est sententia. Si verò ij non egeant, aut fortè ex defectu gratiæ non sint capaces Sacrificij fructus, substituatur statim alios actu, & secunda ut aiunt intentione (quod docet *Suarez disp. 79. sect. 8. in fine*;) alioquin fructus Missæ non applicatus remanebit in thesauro Ecclesiæ. Deus autem nouit, quantum cuique de Missæ fructu sit dandum; & hæc est quam vocat *Scotus* portionem mediam.

Quartum est, ut alijs item prodesse

intendat sine aliorum præiudicio, eo ordine & quantitate fructus, qua Deus scit se teneri; & eos specialiter nominatos Deo commendat, siue in ordine ad remissionem pœnæ, cum sit satisfactorium; siue ad gratiam acquirendam, & augendam, cum sit meritatorium; siue ad quæcumque bona spiritalia & temporalia, quibus illi egent, & utiliora eisdem forent, obtinenda, cum sit etiam, imò & propriissimè, ut ait *Bellarmin. de Missa lib. 2. cap. 3. impetratorium.*

Notat præterea *Azor. lib. 10. c. 22. quest. 3.* Orationem ad *Memento* esse priuatam: quare in ea admitti possunt infideles, & excommunicati omnes, ad eorum salutem procurandam, ut *idem ibidem cum alijs Doctoribus docet*, seu ad augmentum Ecclesiæ, ut *Suarez disp. 78. sect. 2.* Ex his ergo & tu memento, ne *Memento* in Missa fiat in momento, sed cum aliqua mora.

In Commemoratione post *Memento* Defunctorum eadem ferè obseruet Sacerdos; ut primò omnes commemoret ex instituto & intentione Ecclesiæ; deinde eos, pro quibus, ut supra, tertio loco teneri dictum est, tertio alios cariores quos voluerit, & inter hos auctorem huius Operis, qui commendat seipsum quàm maximè postquam obierit; & item illius animam Defuncti, quæ proxime dum celebras (Deus nouit) egressura est de Purgatorio: tibi enim de cælo statim rependet gratiam. Omnes autem Defunctos commendabis Deo in ordine tantum ad pœnarum remissionem, cum hoc Sacrificium pro Defunctis sit tantummodò satisfactorium.

4 Commemoratione viuorum facta, demissis & extensis vt prius manibus, continuat, Et omnium circumstantium, &c. Similiter stans prosequitur ¶ Communicantes. Cùm dicit, Iesu Christi, caput Crucis inclinât: in conclusione quando dicit, ¶ Per eundem, iungit manus. Cùm dicit, ¶ Hanc igitur oblationem, expandit manus simul super oblata, ita vt ¶ palma sint aperta versus ac supra Calicem & Hostiam, quas sic tenet vsque ad illa verba, Per Christum Dominum nostrum. tunc enim iungit manus, & sic prosequitur, Quam oblationem tu Deus in omnibus quasumus. & cùm dicit, ¶ bene & dictam, adseri & ptam, ra & tam, communiter signat ter super Hostiam & Calicem simul: deinde cùm dicit, ¶ vt nobis corpus, separatim signat semel super Hostiam tantum; & cùm dicit, & sanguis, semel super Calicem tantum: deinde eleuans & iungens manus ante pectus, prosequitur, fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi. & inclinans caput Crucis, ¶ extergit, si opus fuerit, pollices & indices super Corporale, & dicit secreto vt prius, ¶ Qui pridie quàm pateretur, & accipiens pollice & indice dextræ manus Hostiam, & eam cum illis ac indice & pollice sinistrae manus tenens, stans erectus ante medium Altaris, dicit, accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, eleuansq; ad celum oculos, & statim demittens, dicit, & eleuatis oculis in calum ad te Deum Patrem suum omnipotentem, caputq; aliquantulum inclinans, dicit, tibi gratias agens: & tenens Hostiam inter pollicem & indicem sinistrae manus, dextra producit signum Crucis super eam, dicens, ¶ bene & dixit, fregit, deditq; discipulis suis, dicens: Accipite, & manducate ex hoc omnes.

¶ Communicantes.] Siricius Papa creditur auctor huius partis Canonis à Radul. vbi supra. Linotribuit Nicol. de Ploue in Exposit. Missæ. sed Commemoratio Sanctorum in Missa est apud S. Clem. lib. 8. Constitut. Apost. cap. 13. & Dionys. de Eccles. Hier. cap. 3. Et quidem ante consecrationem nominantur cum beata Virgine Apostoli, Summi Pontifices, Episcopi, Diaconi, & laici, nempe Apostoli duod. im, & Martyres totidem; quia illi doctrina & sanguine, isti san-

guine & martyrio Sacrificium hoc confirmauerunt, Gemmalib. 1. c. 104. Qui verò Canonem ordinauit, quos voluit, dictante Spiritu sancto, hoc loco & infra nominauit, ex Steph. Eduens. cap. 13. conijcit Lindanus in Liturgiam sancti Petri cap. 22. cum alijs, à sancto Hieronymo iussu Damasi Catalogum hunc Sanctorum ortum habere. Ijdem Sancti vnâ cum beata Virgine constituunt namerum quinquies quinque, quem supra in signis Crucis eundem adnotauimus;

quia quinquies in hac re quinqueno-
stri sensus consummandi sunt, ait
Hugo ibidem. Confessorum autem
nulla fit mentio, quia editus fuit Ca-
non ante sanctum Siluestrum, ex *In-
nocentio III. lib. 3. cap. 10.* neque sunt
passi sicut Christus, *Durand. lib. 4.
cap. 38.* vbi plura. Vltimi de toto Ca-
none Sancti passi sunt anno 362. nem-
pe Ioannes & Paulus, reliqui omnes
ante ipsos; & tamen post eosdem ad-
diti sunt Cosmas & Damianus. Quis
causam nouit? passione priores loco
sunt in Canone posteriores, arbitrio
auctorum Canonis, vt *Eduens. loco
citato* significare videtur. Eminentissi-
mi denique nominantur Sancti; in
quibus tamen non ceterorum Sancto-
rum intercessio prætermittitur, sed in
istorum commemoratione omnium
suffragia expetuntur: quia sicut om-
nes in Deo vniti existunt, ita omnes
vnum desiderant & rogant pro salute
hominum; vt in vno omnes habeantur
pariter, & in vno omnes pariter
negligantur, *Alcuin. supra*. De va-
riando *Communicantes*, vide supra
par. 1. tit. 12. num. 5. pag. 44.

† *Per eundem.*] In Canone quin-
quies secrete dicitur *Per Christum Do-
minum nostrum*, & habet *Microlog.
cap. 16.* ob quinquere recolenda Vulne-
ra Christi, ait *Honor. in Gemma lib. 1.
cap. 56.*

‡ *Hanc igitur oblationem.*] Tribuit *Al-
cuinus* Gelasio, *Radulph. Proposit. 23.*
Leoni Magno, vsque ad ea, *placatus
accipias.* reliqua, vsque ad *Quam obla-
tionem* exclusiue, addita fuere à san-
cto Gregorio, *Amalar. lib. 3. cap. 23.*
& communiter omnes; occasione pestis
Romanæ & bellorum, ait *Lopez. lib. 2.
cap. 14. §. 1.* legitur tamen in *Liturgia
S. Petri Græca* vnà cū *Communicantes*,

De huius item partis varietate in
Paschate & Pentecoste, propter ba-
ptizatos recenter, vide locum paulò
antè citatum *par. 1. tit. 12. num. 5.
pag. 44.*

† *Palma sint aperte.*] Pollice dex-
tro adhuc super sinistro in modum
crucis posito, quod rectè notauit
Alcocer in suo Cerimoniali. Expan-
duntur autem manus super oblata
more Aaron, *Leuitic. 1. ex Suarez.
disp. 84. sect. 1.* & vt intelligas, hæc
mysteria tegi etiam Angelis, nedum
hominibus, *Rupert. lib. 2. cap. 57.*
vel innuunt diuinam protectionem,
seu efficaciam gratiæ, quæ in hac pre-
ce postulantur, ex *Ioan. Serrano*; qui
& addit, vel Sacerdotem profite-
ri, non proprijs visibus, sed virtute
ordinationis per impositionem ma-
nuum Episcopi tam mirabile opus
se facturum.

‡ *Benedictam, adscriptam, &c.*] Ita
loquitur *S. Ambros. lib. 4. de Sacra-
ment. cap. 5.* ergo verba sunt antiqua.
Quinque verò cruces fieri hoc loco,
trahit *Microlog. cap. 14.* imò & in *Li-
turgia sancti Petri* habentur.

× *Vt nobis corpus.*] Cruces fiant
continenter, non interruptè, tres, &
postea post breuem moram aliarum duarum,
dispensando verba appositè.

γ *Extergit pollices & indices.*] Ne
sint humiditate affecti, & ad maiorem
reuerentiam.

z *Qui pridie quam, &c.*] Tribuitur
Alexandro vsque ad verba consecra-
tionis à *VValafr. cap. 22.* & *Microlog.
cap. 12.* sed Apostolorum est perio-
dus, ex *Alcuino*, vsque ad, *Vnde &
memores*; cū habeantur apud *Cle-
mentem lib. 8. c. 17.* & in *Liturgia san-
cti Petri citata.* Ceterum gestus corpo-
ris in hac periodo consonant singulis
verbis.

verbis, vt patet ex *Microl. cap. 15.*
 a *Benedixit.*] Meminit huius benedictionis cum signo Crucis paulò ante verba consecrationis *S. August. Serm. 19. de Sanctis.*

Non opinor, Christum benedixisse manu formando signum Crucis; quia nondum data erat Cruci deifica virtus. *Nicol. de Ploue in Expositione Missæ idem sentit.*

s. Si adsit vas cum alijs Hostijs consecrandis, antequam accipiat Hostiam, b discooperit manu dextra Calicem, seu vas altiarum Hostiarum. Cùm autem finierit supradicta verba, cubitis super Altare positus, stans capite inclinato, distinctè, reuerenter, & secreto profert verba consecrationis super Hostiam, & simul super omnes, si plures sint consecranda, & Hostiam suam pollicibus & indicibus tantùm tenens, dicit, Hoc est c enim corpus meum. Quibus prolatis, Celebrans tenens Hostiam inter pollices & indices predictos super Altare, reliquis manuum digitis extensis & simul iunctis (& Hostijs, si plures sint consecrata, in loco, in quo à principio Missæ posita sunt, super Corporali, vel in alio vase aut calice demissis) genuflexus eam d adorat. Tunc se erigens, quantum commode potest, e eleuat in altum Hostiam, & intentis in eam oculis (quod & in eleuatione Calicis facit) populo reuerenter ostendit adorandam: & mox sola manu dextra ipsam reuerenter reponit super Corporale in eodem loco, vnde eam leuauit, & deinceps pollices & indices f non disiungit, nisi quando Hostiam consecratam tangere vel tractare debet, vsque ad ablu-tionem digitorum post Communionem.

b *Discooperit.*] Si Pyxidem collocauerit post Calicem, retrahet eam priùs ad laus ipsius Calicis versus cornu Epistolæ, vt super ipsas quoque particulas propiùs verba profert consecrationis. quæ proferre debet stans quidem, & inclinato capite, sed retentis æqualiter pedibus in suppedaneo Altaris; non dextro vltra sinistrum reuerentiæ causa quasi deflexo.

c *Enim.*] Additum est à S. Petro, ex *S. Thom. 3. p. quæst. 78. artic. 2. ad 5.* Notat *Biel lect. 38.* non vacare Mysterio, quod sint quinque verba huius consecrationis; totidem enim fuit consummata incarnatio, *Fiat mihi secun-*

dum verbum tuum: Publicano totidem facta culparum remissio, *Deus propitiuss esto mihi peccatori: Latroni totidem cæli promissio, Hostie mecum eris in paradiso.*

d *Adorat.*] Vnico genu, vt statim, vt faciliùs surgere possit. quod & in sequentibus obserua. Neque cubitis super Altare positus adorat, sed manibus Hostiam tenentibus super Altare retentis; & ita, vt commodè ad terram vsque genuflexio fiat, neque videri Hostia ab omnibus possit. Abstineat omnino ab osculo Hostiæ, *S. Bonan. in Spec. discipl. part. 2. cap. 11.*

e *Eleuat in altum Hostiam.*] Et statim reponit, neque diu eleuatam tenere

tenere debet. qui ritus indicatur in *Psal. 71.* exponente Rabbi Ionatha, qui vixit ante Christum, in libro *Collectionum*: Fiet placenta panis sacrificium in capitibus Sacerdotum qui sunt in Ecclesia. Et licet hæc expositio minùs probetur à Bellarmino in *Psal. 71.* placet tamen Galatino, Burchardi, & alijs apud Lorinum in eundem Psalmum. Vulgata legit, *Erit firmamentum* (epithetum enim est panis, qui cor hominis confirmat, *Psal. 103.*) in terra in summis montium. Sanè hæc habet Dionys. cap. 5. *Eccles. Hierar.* Mysteria conficit, in conspectu agit, reuerenter ostendens. & Anastas. *Synaita de Sacra Synaxi*, Panem vitæ iustollit, eumque omnibus ostendit; tamquam cibum & potum excellentiorem ceteris, ait Hugo Vict. in *Specul. Eccles. cap. 7.* vel, ac si tunc Christus eleuetur in Crucem, & rursus immoletur, *Gemma lib. 1. cap. 46.* Item, vt à populo sciat consecratio facta secretò, & ado-

retur Christus, *Durand. lib. 4. cap. 41.* vnde & populus genibus flexis adorat, ex *Conc. Treueren.*

Monet hoc loco Nicol. de Plone, ne in consecratione ipsa eleuetur Hostia, ita vt videatur; ne tunc nondum consecrata adoretur. Octo verò causas eleuationis morales & pias affert sanctus Bonavent. de *Myster. Missæ.* In eleuatione Hostiæ digitos extensos iungat, & item imas partes manuum, vt solidiùs & decentiùs eam eleuet; neque eas diuidat, nisi quando reponit Hostiam.

f *Non disiungit.*] Nullus antiquorum indicat hunc ritum non disiungendi digitos, quem potius confutat, sed malè, *Microl. cap. 16.* meminit sanctus Thom. 3. part. *quest. 83. art. 5. ad 5.* & Durandus post eum cap. 41. ob reuerentiam scilicet Sacramenti. Digni verò prædicti non disiunguntur vsque ad eorundem ablutionem inclusiuè.

6 *Reposita Hostia consecrata super Corporale, genuflexus ipsam veneratur: si adsit vas aliarum Hostiarum, Patena vel Palla cooperit vt supra. Interim dum Celebrans eleuat Hostiam, accenso priùs intorticio (quod non extinguitur, nisi postquam Sacerdos Sanguinem sumpserit, vel alios communicauerit, si qui erunt communicandi in Missa) g minister manu sinistra eleuat simbrias posteriores Planetæ, ne ipsum Celebrantem impediatur in eleuatione brachiorum, quod & facit in eleuatione Calicis: & manu dextra h pulsat campanulam i ter ad vnquamque eleuationem, vel continuatè quousque Sacerdos deponat Hostiam super Corporale, & similiter postmodum ad eleuationem Calicis.*

g *Minister.*] Paulò post Sacerdotem ad eiusdem dextram genuflexus supra altiorem gradum, si plures sint gradus, manu sinistra eleuat partem inferiorem posterioris Planetæ, quæ,

vt supra docuimus, errabunda vtrimque super brachia reflectebatur, & eadem brachia in hac eleuatione impediabat; in medio eam accipit, quam deponens deinde non osculatur.

h *Pul-*

h Pulsat campanulam.] Ex Decreto Gregorij XI. apud Nauclerum Generat. 42. an. 1240. & meminit huius ritus Ino Carnot. Epistola 167. sicut in veteri Testamento Leuitæ tempore Sacrificij tubas clangebant argenteas, quarum sonitu populus prouocabatur ad adorandum, Durand. lib. 4. c. 41. Honorio III. adscribit ritum Abbas Vrsbergen. cum Schulting. Tom. 1. p. 1. c. 18. Vidoni Cardinali, anno 1207. Casar. li. 9. c. 51. i Ter.] Id est, cum Sacerdos adorat, cum eleuat, & cum reponit Ho-

stiam, seu Calicem: & hic ritus sicuti est prior in Rubrica, ita decentior est posteriori, quo continuatè campanula pulsatur. Ternario namque numero gaudet Deus, vt aliàs cum Innocentio III. diximus.

Non pugnat Cærimoniale Episcoporum lib. 1. cap. 29. cum Missali, dum in eo extinguuntur funalia post depositionem Calicis, & in Missali post Communionem: quia nimius funalium calor & fumus Prælati nocent, vnius autem cerei non item.

7 Celebrans adorato Sacramento surgit, & discooperit Calicem, in quem, si opus sit, extergit digitos; quod semper faciat, si aliquod fragmentum digitis adhæreat; & stans erectus dicit, Simili modo postquam cœnatum est. & ambabus manibus accipiens Calicem iuxta nodum infra cuppam, & aliquantum illum eleuans, ac statim deponens, dicit, accipiens & hunc præclarum Calicem, &c. cum dicit, Item tibi gratias agens, caput inclinatur. cum dicit, benedixit, sinistra Calicem infra cuppam tenens, dextra signat super eum, & prosequens, deditq; discipulis suis, &c. ambabus manibus tenens Calicem, videlicet sinistra pedem, dextra nodum infra cuppam, cubitis super Altare positus, & capite inclinato, profert attentè, continuatè, & secretò, vt supra, verba consecrationis Sanguinis: Hic est enim Calix, &c. Quibus dictis reponit Calicem super Corporale, & dicens secretò, ^m Hæc quotiescumque feceritis, &c. genuflexus Sanguinem reuerenter adorat. Tum se erigit, & accipiens ⁿ Calicem discoopertum cum Sanguine ambabus manibus, ^o vt prius, eleuat eum, & erectum, quantum commode potest, ostendit populo adorandum: mox ipsum reuerenter reponit super Corporale in locum pristinum, & manu dextra Palla cooperit, ac genuflexus Sacramentum veneratur.

[Discooperit Calicem.] Sunt qui nunc interea Palla Calicis tegunt Hostiam, ne in eleuatione Calicis eam fortassè tangant cum fimbrijs Manipuli, deponendo Calicem: quod non probò, mouete quæstionem Durando cap. 46. Cur Hostia numquam coope-

ritur, & Calix operitur? cui respondet, Tam ob periculum, ne quid in Calicem cadat; tum ob mysterium, quia in Calice repræsentatur Christus, vt in sepulchro, opertus sindone, sudario, lapide clauso, & signato; in Hostia verò, vt in passione, extra sepulchrum.

Quare

Quare regi numquam debet in Missa, Durandi iudicio, Hostia sacra. Quod hic dicitur, *iuxta nodum infra cuppam*, idem est ac si dicatur, Caput nodum Calicis qui est infra cuppam. Quidam deponunt Calicem, ut manus iungant, & benedicant; sed non bene. Vide supra *tit. preced. num. 5. pagina 134.* non enim deferendus est Calix ab eiusdem acceptione, sicuti nec deferitur Hostia ad illud verbum *benedixit*, donec fiat consecratio.

m Hæc quotiescumque, &c.] Antequam eleuet Calicem hæc verba dicere debet: & dum reponit, pedi Calicis non debet osculum infigi à Celebrante; de quo nihil Rubrica.

n Calicem discoopertum.] Tradit Durandus *cap. 41.* & laudat eleuari Calicem coopertum, mysticalque affert causas *cap. 42.* sed antiquitus non poterat eleuari coopertus, quando Corporale erat satis amplum, substratum Hostiæ & Calici, quod una simul adhibebatur, ad tegendum Calicem altera parte eiusdem; cuius vi-

ces nunc gerit Palla, ut significauimus supra *tit. 1.* Ne quid verò cadere nunc possit in Calicem dum eleuatur, prohiberi debet vel tecto super Altare concamerato, vel umbella decenti superaddita. Ritus igitur à Rubrica nostra præscriptus conformior est antiquiori nascentis Ecclesiæ; qui tamen & tempore Durandi apud quosdam, *inquit idem ibidem*, erat in usu: fortè apud Romanos. Non erat autem in præcepto hæc eleuatio Calicis ante S. Thomam, *ex Soto 4. d. 13. quest. 2. art. 5.* vnde neque S. Thom. meminit illius, ubi minutè ritus omnes persequitur Missa.

o Ut prius.] Hoc est, sinistra pedem, dextra nodum tenens. qui ritus frequentior est tenendi Calicis, de quo in oblatione eiusdem, *tit. 7. m. 5.* nedum in consecratione; ergo idem est seruandus in eleuatione. Putant enim aliqui illud *ut prius* referri ad ea, *ambabus manibus iuxta nodum*, sed minus rectè.

- 8 *In Missa solemnè ad finem Præfationis accenduntur duo saltem intorticia ab Acolythis, quæ & extinguuntur post eleuationem Calicis, nisi aliqui sint communicandi, & tunc extinguuntur post Communionem. In diebus etiam ieiuniorum, & in Missis pro Defunctis tenentur accensa usque ad Communionem. Cùm autem Celebrans dicit, Quam oblationem, &c. ¶ Diaconus accedit ad eius dextram, & ibi in superiori gradu Altaris genuflexus, cùm Sacramentum eleuatur, simbrias Planetæ eleuat, & quando opus est, se erigens, Calicem discoopertit & cooperit, & cum Celebrante genuflectit. ¶ Subdiaconus genuflectit in loco suo. Thuriferarius genuflexus in cornu Epistolæ ter incensat Hostiam, cùm eleuatur, & similiter Calicem, posito incenso in Thuribulum absque benedictione. Reposito Calice, ¶ Diaconus redit ad librum, nisi alius assistat. Ceteri surgunt, & stant in locis suis.*

p Extinguuntur post elevationem.] Ne portantes intorticia genuflexi maneant ceteris stantibus, idè asportantur funalia, & extinguuntur. Cùm autem Communio facienda est, non discedunt, vt deinde redeant; sed expectant Communionem, quæ fieri debet cum accensis luminibus, præsertim si discedatur ab Altari. Cùm autem eleuatur Hostia, eleuentur etiam intorticia vsque ad depositionem Calicis inclusiue.

In diebus iuniorum, &c. cessat ratio standi: & quia genuflexi manent omnes in Choro vsque ad Pax Domini, parum quod superest vsque ad Communionem Celebrantis pro nihilo reputatur; congruitque, ob præsentiam sanctissimi Sacramenti in Altari, vt eo casu tantùm ardeant intorticia. Excipe Vigiliis Natiuitatis, Pasche & Pentecostes; quando nimirum in Choro non genuflectitur, & consequenter neque remanent intorticia deposito Calice.

q Diaconus accedit.] Facta priùs nimirum genuflexione, vbi est, Altari. Si adest Pyxis cum particulis consecrandis, ipse eam detegit, & collocat propè Hostiam ante consecrationem; & deposita Hostia post elevationem, facta cum Celebrante genuflexione, Pyxidem operit, & collocat in

pristino loco. & antequam discooperiat Calicem consecrandum, cum Celebrante priùs adorat cum genuflexione Hostiam ab eo depositam super Altare.

r Subdiaconus genuflectit in loco suo.] Hoc est, supra infimum Altaris gradum in medio post Celebrantem.

[Ter incensat.] Nimirum, cùm Celebrans adorat, cùm eleuat, & cùm deponit. Neque benedicitur incensum, Cerim. Episc. lib. 1. cap. 23. ad maiorem reuerentiam sanctissimi Sacramenti, à quo omnis benedictio.

Genuflectunt autem prædicti, quando Diaconus genuflectit.

Pulsantur etiam campanæ, signo dato cum campanula, vt supra dictum est num. 6. ab Acolytho.

t Diaconus redit ad librum.] Facta iterùm genuflexione in cornu Evangelij tantùm, vbi est liber, & assistit vt priùs. Thuriferarius redit in Sacristiam.

Eleuato Sacramento, hoc est, reposito Calice, Chorus dicit, Benedictus qui venit, &c. ait Cerim. Episcop. lib. 2. cap. 8. vt supra dictum est. Nota, quòd Chorus genuflectit initio Canonis, Cerim. Episc. lib. 2. cap. 8. & surgit post depositionem Calicis, ex hac Rubr. stant autem omnes versus Altare in locis suis.

De Canone post Consecrationem vsque ad Orationem Dominicam. IX.

1 R Eposito Calice, & adorato, Sacerdos stans ante Altare, extensis manibus ante pectus, dicit secreto, ^u Vnde & memores, &c. Cùm dicit, de tuis donis ac datis, iungit manus ante pectus: & cùm dicit, ^x Hostiam * puram, Hostiam * sanctam, Hostiam * immaculatam, manu sinistra * posita super Altare intra Corporale, dextra signat ter communi-

V

ter

ter super Hostiam & Calicem, & semel super Hostiam tantum, & semel super Calicem tantum, dicens, Panem ✠ sanctum vite aeternae, & Calicem ✠ salutis perpetuae. deinde stans ut prius, extensis manibus prosequitur, y Supra qua propitio, &c. Cum dicit, z Supplices te rogamus, &c. inclinatur se ante medium Altaris, a manibus iunctis super illo positus: cum dicit, ex hac Altaris participatione, osculatur Altare, manibus hinc inde super Corporale positus. Cum dicit, sacrosanctum Filij tui, iungit manus: & dextera signans semel super Hostiam tantum, & semel super Calicem, sinistra super Corporale posita, dicit, Cor ✠ pus & san ✠ guinem sumpserimus; & cum dicit, omni benedictione ✠ caelesti, seipsum signat a fronte ad pectus signo Crucis, sinistra posita infra pectus, & prosequitur; & gratia repleamur. Cum dicit, Per eundem, iungit manus.

u Vnde & memores.] Tribuitur haec pars Alexandro I. à Radul. Propos. 23. hausta fuit ex Liturgia Graeca sancti Petri, & ex lib. 8. Constit. Apost. c. 17. Memores, inquit, Passionis, Mortis, & Resurrectionis. Verbum Ascensionis additur in Liturgia sancti Basily. Mortis, Resurrectionis, Ascensionis, simul inter Latinos legit Ambros. lib. 4. de Sacrament. cap. 6. qui & habet ea verba quae sequuntur, Hostiam puram, &c.

Extenduntur etiam hinc manus, ut gestu corporis representetur Christi passio, Microl. cap. 16. non tamen fit brachiorum extensio, more Ambrosianorum, & Dominicanorum.

x Hostiam puram.] Nouit Microl. cap. 15. has quinque cruces, & hoc eodem modo.

Quærit Innocent. III. lib. 5. cap. 3. cur super Hostiam & Calicem nunc consecrata fiant signa Crucis; respondet, Non nisi ad recolendam Christi Passionem, quæ sequitur Alex. Ales. de Officio Missæ, mem. 3. artic. 2. cum S. Thom. 3. par. quæst. 83. artic. 5. ad 4.

Distinguant moderni Theologi in

Christo rationem Sacerdotis efficientis principalis in Missa, & Hostiæ, vii causæ materialis; & secundum hanc dicitur Christus subesse secundum quid Sacerdoti ministro secundo, & instrumentali: qua ratione verum esse potest etiam hic quod à Paulo dicitur Hebr. 7. Quod minus est secundum quid, à maiore, seu meliore, secundum quid benedicitur. Vide Io. Osorium Concione de Sacerdotio. O profunda Christi Domini nostri humilitas sub Sacerdote!

y Supra qua propitio, &c.] Hæc leguntur in Liturgis cit. sancti Petri, & sancti Basily, & apud Ambros. 4. de Sacram. cap. 6. quæ verò in fine dicuntur, Sanctum sacrificium, immaculatam Hostiam, S. Leo Magnus addidit, ex Innocent. supra cap. 4.

z Supplices te rogamus, &c.] Inclinationis mentio est apud Microl. c. 16. verba leguntur in Liturgia cit. S. Petri, apud Clem. & Ambros. locis cit.

a Manibus iunctis.] Non tamen pollice dextro super sinistram posito, sed iunctis pollicibus & indicibus inuicem inter se, tit. 3. num. 1. & paruis digitis frontem Altaris tangentibus;

tibus; quod etiam in sequentibus obseruatur, ex Rubric. tit. 4. num. 1. ibi: *Qua omnia semper obseruantur, cum manus iuncta super Altare ponuntur.* Reliqua sunt nota, & habentur apud Innocent. III. lib. 5. cap. 5. tum osculum, tum cruce stes. Antiquiores non

formabant has cruces, & patet ex numero sex ordinum crucium quas memorant in Canone.

Ea verba, *Iube hæc perferri per manus sancti Angeli, &c.* habentur in Liturgia Græca beati Petri, & apud Ambros. lib. 4. de Sacram. cap. 6.

2. *Cum dicit, Memento Domine famulorum famularumq; tuarum, &c. extensis & b iunctis manibus ante pectus, & vsque ad faciem eleuatis, & intentis oculis ad Sacramentum super Altare, facit commemorationem fidelium c Defunctorum, de quibus sibi videtur, eodem modo ut dictum est de commemoratione viuorum. Qua commemoratione facta, stans ut prius extensis manibus prosequitur, Ipsis Domine, & omnibus in Christo, &c. & in fine ad Per eundem iungit manus, & d caput inclinat.*

b *Iunctis manibus.*] Bis hoc loco iunguntur manus, ad *Per eundem*, & iterum ad *Memento*.

c *Defunctorum.*] Communis est ritus omnibus Liturgijs, ex præcepto Apostolorum, Chrysostomus Homil. 3. in Epist. ad Philipp. & alij apud Duran. lib. 2. cap. 43. ut scilicet pro Defunctis in Missa oremus. Sixto I. tribuit Platina, Pelagio I. Anselm. Ryd. in Catalogo annorum; hoc est, Decreto confirmauerunt.

N. N. nomina recitabantur in Romana Ecclesia, Alcuin. de Celebrat. Missæ, & ante eum Cyprian. Ambr. & alij apud Duran. ibidem, ex Diptychis, & Tabulis. Diptychi verò erant complicati pugillares, seu tabulæ duplicatæ, in usum scribentium comparatæ,

Turneb. lib. 9. *Aduersus*. cap. 23. vna viuorum, altera continebat nomina Defunctorum in Christo. Diptycha in genere neutro appellant alij, de quibus plura Duran. lib. 2. de Rit. cap. 43. Angelus Rocca ad librum Sacrament. sancti Gregorij. Plurima legere potes in Onomastico ad Vitas Patrum, verbo Diptychum, auctore Heriberto Rosveydo. Paula fit, non post litteram N. sed post verba, *somno pacis*, lib. Sacrament. S. Gregor. quam & nos retinemus.

d *Caput inclinat.*] Cur hoc loco, non alibi, ad *Per eundem Christum Dominum nostrum* caput inclinatur? puto, quia Sacerdos dicturus est statim, *Nobis quoque peccatoribus*; quæ sunt verba maximæ humilitatis.

3. *Cum dicit, Nobis quoque peccatoribus, c vocem aliquantulum eleuat, & dextra manu f pectus sibi percussit, sinistra posita super Corporale, & prosequitur secretò, famulis tuis, &c. stans manibus extensis ut prius. Cum dicit, Per Christum Dominum nostrum: Per quem hæc omnia Domine semper bona creas, iungit manus ante pectus:*

V. 2 *deinde*

deinde manu dextra ter signans communiter super Hostiam & Calicem, dicit, & san + Efficas, viui + ficas, bene + dicis, & prestas nobis. Postea discooperit manu dextra Calicem, & genuflexus Sacramentum adorat: tum se erigit, & reuerenter accipit Hostiam inter pollicem & indicem dextra manus, & cum ea super Calicem, quem manu sinistra tenet circa nodum infra cuppam, signat ^h ter à labio ad labium, dicens, Per + ipsum, & cum + ipso, & in + ipso. Et similiter cum Hostia signat bis inter Calicem & pectus, incipiens à labio Calicis, & dicit: Est tibi Deo Pa + tri omnipotenti, in unitate Spiritus + sancti. Deinde tenens manu dextra Hostiam super Calicem, sinistra Calicem, ⁱ eleuat eum aliquantulum simul cum Hostia, dicens, omnis honor & gloria. & statim utrumque deponens, Hostiam collocat super Corporale, & si opus sit, digitos extergit, ut supra, ac pollices & indices ut prius iungens, ^l Calicem Palla cooperit, & genuflexus Sacramentum adorat.

e Vocem eleuat.] Ita Amalar. lib. 3. cap. 26. & Microlog. cap. 17. Verba, Nobis quoque, habentur in Liturgia citata sancti Petri.

f Pectus sibi percutit.] Tradit Innocentius III. lib. 5. cap. 12. & ante eum nemo. Tribus digitis fit tunsiō pectoris, ex Durand. lib. 4. cap. 46. hoc est, digitis inferioribus & vltimis, ne pollex & index iuncti tangant Planetam.

Quindecim Sancti hoc loco nominantur, octo viri, septem mulieres; quia per hoc Sacrificium à septem donis Spiritus sancti ad octo beatitudines peruenitur, Honor. in Gemma lib. 1. cap. 107.

E quibus primo loco Ioannes. quoniam? Euangelistam putat Innocentius. ratione virginitatis, cui idem adiungitur statim Stephanus virgo. inclinatur idem in Baptistam, qui Martyr fuit; sed dubitat, quia dicitur, Apostolis, & Martyribus. Intelligit Azor. lib. 10. cap. 37. quæst. 7. Baptistam, ne Euangelista bis dicatur nominari; quem ego tamen Apostolum dixerim, qui fuit

homo missus à Deo. Deinde satis est, quod verificetur titulus Apostolorum in Matthia & Barnaba Apostolis. Liturgia sancti Basilij habet aperte Baptistam. Gemma vbi supra cap. 108. putat esse Ioannem, qui est Marcus Euangelista, ut purus aliquis Euangelista reperitur in Canone. Sed Baronius negat, Marcum Euangelistam eundem esse cum illo Ioanne, anno 45. num. 45. Reliqui verò vel sunt Summi Pontifices, vel Episcopi, vel Presbyteri, vel Exorcistæ, vel Virgines, vel Coniugatæ, ut ex Historijs Breniarj patet. omnes autem fuderunt sanguinem simul cum Christo, & pro Christo.

Matthias & Barnabas nominantur posteriori loco, quia obiere post Stephanum, Bellarmin. de Missa lib. 2. cap. 25. vbi addit, Matthiam non cum alijs duodecim nominari, quia post passionem fuit electus. Quod si obijcias, Paulum quoque post passionem vocatum, respondet, Paulum Petri semper adiungi.

Eeli-

Felicitatem, de qua hoc loco, putat *Biel lect. 59.* esse matrem septem filiorum, cuius commemoratio fit die 23. *Novembris*, sed ego sentio, sororem esse Perpetuam, cui coniungitur. de quibus die 7. *Martij*, quæ à S. Augustino summis laudibus celebrantur. Idem sentit *Baron. in Martyrol. ad prædictam diem Martij.*

g. *Sanctificas, vivificas, &c.*] De tribus his crucibus *Microlog. cap. 17.* verborum autem meminit S. *Cyprianus Sermon. de Cæna Domini.*

h. *Ter à labio ad labium.*] Tres cruces fiunt æqualiter nunc, sicut & duæ sequentes inter Calicem & pectus. Taceat *Crassus, qui secutus Durandum libro 4. cap. 46.* tres primas cruces voluit fieri altiùs, deinde minùs altè supra Calicem, & post eam intra Calicem; & aliarum duarum alteram in planum, à Calice ad pectus, alteram in longum, à labio Calicis ad pedem eiusdem. non sunt in usu Romano. Neque Hostia debet tangere labium Calicis, ne fragmenta inde fiant; licet apud quosdam antiquorum, ex *Ordine Romano*, fieri soleret.

Ceterum *Microlog. cap. 17.* reprehendit duas postremas cruces, & malè; ergoerant in usu ante eundem. Verba verò, *Per ipsum, cum ipso, &c.* habet S. *Ambrosius libro de Sacrament.*

cap. 5. & in Liturgia Græca sancti Petri docetur, cum iisdem verbis pane signari Calicem.

i. *Elevat eum aliquantulum.*] Tradit *Microlog. cap. 17.* nisi quòd elevatur Calix ad ea, *Per omnia secula, &c. vsque ad Durandum*, qui hunc eundem cum *Micrologo* describit ritum. Præsens autem ritus noster magis concordat cum verbis, *omnis honor, & gloria*, quæ in exaltatione Calicis & Hostiæ manifestantur.

l. *Calicem Palla cooperit.*] Hactenus operimentum Calicis fuit ad necessitatem, deinceps ad mysterium, inquit *Microlog. loco citato*, quia in hac elevatione & depositione Calicis meditatur depositionem Christi in sepulchro, in quo iacuit tribus ferè diebus, quos devotant tres Orationum articuli sequentes; & in Palla vult designari lapidem monumenti. de quibus & nos suo loco infra, cum de mystica agemus expositione Missæ. *Microlog. idem cap. 16.* notat, quinquies dici *Per Christum Dominum nostrum: & Gemma. lib. 1. cap. 56.* reddit causam, ob memoriam quinque Vulnerum Christi. Est autem conclusio brevis, quia non præcedit *Dominus vobiscum*, ut ait *Navarr. de Orat. cap. 19. numero 171.* neque in ultima dicitur *Amen*; quia sequitur, *Per quem*, ut notat *Biel lectione 60.*

4. In Missa solemnè cum Celebrans dicit, *Per quem hæc omnia, &c. Diaconus facta Sacramento genuflexione, accedit ad dextram Celebrantis, & quando opus est, m discooperit Calicem, & cum Celebrante adorat: similiter cooperit, & iterum genuflectit. n Cum incipit, Pater noster, idem vadit retro post Celebrantem, facta prius Sacramento genuflexione, ubi stat, dum dicitur Oratio Dominica.*

m. *Discooperit Calicem.*] Habet *Durand. lib. 4. cap. 46.* ad ea verba, *Per ipsum, &c.* Dum fiunt cruces, Diaconus retineat duobus digitis dextræ manus

manus pedem Calicis, *Carim. Episc. lib. 1. cap. 9.* & habet mysterium, de quo infra in *expositione mystica Missa.*
 n *Cum incipit, Pater noster.*] Facta genuflexione, Diaconus vadit post Celebrantem, quod docetur etiam *Durando loc. citato.* Regula verò est, quòd Diaconus (non alijs) cum Celebrante genuflectente genuflectat, si solus eidem assistit.

De Oratione Dominica, & alijs vsque ad factam
 Communionem. X.

Celebrans, cooperto Calice, adoratoq; Sacramento, erigit se, & manibus extensis hinc inde super Altare intra Corporale positus, dicit intelligibili voce, *o Per omnia secula seculorum.* & cum dicit, *o Oremus*, iungit manus, caput Sacramento inclinans. Cum incipit *o Pater noster*, extendit manus, & stans oculis ad Sacramentum intentis, profequitur vsque ad finem. Responso à ministro, *o Sed libera nos à malo,* & à Celebrante submissa voce, *Amen*, manu dextra, pollice & indice non disjunctis, Patenam aliquantulum purificatorio extergens, eam accipit inter indicem & medium digitos, quam tenens super Altare erectam, sinistra super Corporale posita, dicit secretò, *o Libera nos quæsumus, &c.*

o Per omnia secula seculorum.] Cur manibus extensis super Altare, & voce intelligibili, iidem videndi sunt qui supra in simili casu initio Præfationis, & præsertim *Innoc. III. lib. 5. cap. 12.* ut populus nimirum ratificet, quæ secretò peracta sunt, cum verbo *Amen.* Idem habetur in *Liturgia S. Petri.*

p Oremus.] Sicut ad *Oremus* caput inclinat, ita erigit illud statim ad *Præceptis salutaribus*, &c. quod dicit manibus iunctis, quas deinde extendit ad *Pater noster.* Præfatio, *Præceptis salutaribus*, &c. vetustior est quam plerique arbitrantur, *Ordo Roman. Alcuin. meminit & Amal. lib. 3. cap. 20.* Tribuitur sancto Gregorio à *Radul. Propos. 23.* sed videtur esse *S. Cypriani Tract. de Oratione Dominica, apud Duran. lib. 2. cap. 47.* & additur tamquam præludium Orationis Domini, quia sola à Deo fuit formata, *Odo Camerac.*

o Pater noster.] Oratio Dominica ab Apostolis ipsis usurpata fuit in Missa, secundum omnes, nec Missa, ut dictum est supra *ex Gregorio lib. 7. Epist. 63.* constabat alijs partibus quam Consecratione & Oratione Dominica. *Hier. lib. 3. aduers. Pelag.* scribit, Christum Dominum docuisse Apostolos, ut quotidie in Corporis eius Sacrificio credentes audeant loqui, *Pater noster, &c.*

Cum ergo à *Rupert. lib. 2. cap. 15.* dicitur auctor *S. Gregorius*, intelligi, vel eum restituisse Missæ, vel determinasse tempus ante Sacramenti assumptionem; nam *S. Ambrosius* eam recitari post Canonem testatur *lib. 5. de Sacrament. cap. 4.* & *August. de se factetur idem Sermone in Vigilia Pascha:* fortè *S. Gregorius* hoc idem sancit, vel statuit, quòd à solo dicretur Sacerdote, non à populo, ut *Gracius*

mos erat, & indicatur in *Liturgia sancti Petri Greca*. Vide eundem *Gregor. lib. 7. Epist. 63.*

Alta voce dicitur, ex *Liturgia sancti Petri citata*; tum quia communis Oratio est, vt ex *Cypriano Sermone 6.* notat *Amalar. cap. 9.* tum quia hac ratione populus eam discere potest, ex *Augustino Epistola 42. inter 50.* tum quia sumpta est de Euangelio, *Durandus lib. 1. cap. 47.* & dum Sacerdotes eam dicit, extendit manus, *idem ibid.*

An verò sit extra Canonem? concedit *Alcuin. cum Amalar. locis citatis*, & aperte id sentit *S. Gregor. Epist. 63.* dum post Canonem vult eam recitari: sed & in Parasceue dicitur, quãdo Canon omittitur; ergo non est de Canone. Oppositum docet *Innoc. III. lib. 5. cap. 17.* qui vult eamdem esse finem Canonis. *Bellarmin. lib. 2. cap. 26.* & *Azor. lib. 10. cap. 37. quæst. 9.* sentiunt cum *Alcuino.*

1 *Sed libera nos à malo.* Clerum respondere hoc solitum esse, testatur *Durand. cap. 49.* & Sacerdotem item secretò subdere, *Amen.* Dicitur autem secretò, ad significandum, quòd nos latet, an exaudiamur in Oratione Dominica data nobis à Christo; & Deus hoc vult latere, ne torpeamus, *Rub. lib. 2. cap. 69.* Malè quidam dicunt etiam secretò, *Sed libera*, &c. quòd à ministro tantùm dici debet: & eam mysticam rationè affert hoc loco *Angelus Contus de Mysterys Missæ p. 5. cap. 1.* quòd nimirum tacet hæc verba Sacerdos, in quibus petimus liberari à malo culpæ præsentis; sicut in

præcedentibus postulamus à præteritis & à futuris liberari: ne videatur, inquit, Sacerdos tunc tēporis esse reus peccati mortalis. Eadem verò dicit populus conuenientiùs; cui deinde Sacerdos benè precatur, dum secretò subdit, *Amen.* Sed idem Sacerdos statim sibi quoque optat, & petit liberari à præteritis, præsentibus & futuris ea prece, *Libera nos*, &c. Dicit ille: Secretò cōuenit, non publicè, hoc petere Sacerdotem. Valeat, mystica est ratio.

[*Libera nos quæsumus.*] Habet *Ordo Romanus.* Volunt aliqui additum esse à sancto Gregorio cum præfatione prædicta. innuit *Radulph. loco citat.* expressè docet *Gemma lib. 1. cap. 90.*

Quæritur autem: Cur hoc loco solus Andreas cum Petro & Paulo nominatur? at quis nesciat, sanctum Gregorium erga hunc Apostolum propensiorẽ fuisse, cuius nomine ædificauit monasterium ad Cluuium Scauri? frater Petri est priùs vocatus, in Cruce cum Petro & Christo obiit. Habetur hæc Oratio in *Liturgia S. Petri*; sed nomina Petri & Pauli fuere addita post mortẽ eorundem. nomen Andree nõ est cum ijs, & licet habeatur in Ambrosiano ritu, quia tamen ibidem est etiam Ambrosij nomen, à recētoribus vtrumque additum fuisse patet. In Missali M. S. de Vrbe antiquissimo, tribus Apostolis, Petro, Paulo, Andree, quartum legi additum Bartholomæum. Est textus verè singularis, sed monasticus, non Romanus. quòd tamen adnotare volui in gratiam S. Apostoli mei.

- 2 *Antequam Celebrans dicat, Da propitius pacem, euenat manu dextra Patenam de Altari, & se ipsum cum ea signat à fronte ad pectus, dicens, da propitius pacem in diebus nostris. Cum signat se, manum sinistram ponit infra pectus, deinde Patenam ipsam osculatur, & profe-*

prosequens, ut ope misericordiae tuae, &c. submittit Patenam Hostiae, quam indice sinistro accommodat super Patenam, discooperit Calicem, & genuflexus Sacramentum adorat: tum se erigens, accipit Hostiam inter pollicem & indicem dextrae manus, & cum illis, ac pollice & indice sinistrae manus eam super Calicem tenens, ^x reuenter frangit per medium, dicens, Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, & mediam partem, quam inter pollicem & indicem dextrae manus tenet, ponit super Patenam; de alia media, quam sinistra manu tenet, ^y frangit cum pollice & indice dextrae manus particulam, prosequens, Qui tecum uiuit, & regnat: & eam inter ipsos dextrae manus pollicem & indicem retinens, partem maiorem, quam sinistra tenet, adiungit mediae super Patenam positae, interim dicens, In unitate Spiritus sancti Deus: & particulam Hostiae, quam in dextra manu retinuit, tenens super Calicem, quem sinistra per nodum infra cuppam retinet, intelligibili uoce dicit, Per omnia saecula saeculorum. R. Amen. & cum ipsa particula signans ^z ter à labio ad labium Calicis, dicit, ^a Pax Domini sit semper uobisum. Responso per ministrum, Et cum spiritu tuo particulam, quam dextra manu tenet, immittit in Calicem, dicens secreto, ^b Haec commixtio & consecratio Corporis, &c. deinde pollices & indices super Calicem aliquantulum tergit & iungit, Calicem palla cooperit, & genuflexus Sacramentum adorat, surgit, & stans iunctis manibus ante pectus, capite inclinato versus Sacramentum, dicit intelligibili uoce, ^c Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, & dextra percutiens sibi pectus, sinistra super Corporale posita, dicit, miserere nobis; & deinde non iungit manus, sed iterum percutit sibi pectus, cum dicit secundo, miserere nobis, quod & tertio facit, cum dicit, dona nobis pacem.

^t Seipsum cum ea signat.] Signabant faciem tantum cum Patena ligno Crucis, ait Innocentius III. lib. 6. cap. 1. alij signabant se, ait Durand. cap. 50. & hic ritus est congruentior à fronte ad pectus, signoque Crucis integro, ut declarauit sacra Rituum Congregatio die 13. Martij 1627.

^u Patenam ipsam osculatur.] Ita Ordo Romanus. ad ea tamen uerba, Da propitius pacem, quasi per osculum

huiusmodi pax à Deo petatur, ut et uerbis patet.

^x Reuenter frangit.] Habet Dunsyf. cap. 3. Ecclesiast. Hierarch. & ex latere dextro, Microl. cap. 17. & ad ea, Per eundem Dominum nostrum, ut in hac Rubrica. frangit autem super Calicem, ex Radulph. 23. ad cautelam, inquit Hugo Victorin. de Spec. obseru. Miss. lib. 2. cap. 39. & incipit à superiori parte Hostiae, sicuti signum

signum Crucis incipit fieri ab eadem superiori parte.

y *Frangit particulam.*] Tradit *Microl.* cap. 17. Sed quaeritur, vnde praecidenda sit haec particula, a parte superiori, an ab inferiori dimidiata iam Hostiae? ex *Durando* cap. 51. num. 7. conijcio, quod a parte superiori: Ex *praemissarum duorum partium*, ait, in *Pacena* coniunctione, post totam fractionem duo resultant quasi cornua in modum Luna, & illa versus Calicem; ergo de superiori parte fuit praecisa. Accedit expositio mystica *Sergij* *Pape* cap. *Triforme*. de *Consecr. D.* *fruct.* 2. qui in oblata in Calicem missa, corpus Christi, quod resurrexit, designari docet; ergo in parte oblatae superiori & nobiliori est designanda: in parte comesta, Christum ambulante super terram, & est pars deposita cum dextera manu: in parte altera, quae referuabatur, ad finem mundi in sepulchris membra Christi quiescentia. Haec ille. Docent denique aperte, a summo Hostiae praecidendam eam esse; *Crassus* lib. 2. cap. 4. & *Petrus Ruz* in suo *Cerimoniali*. Sed ex *Ordine Romano* praecidi debet de imo Hostiae. Quae, Pontifex, de ipsa sancta (in duas partes iam diuisa) quam momorderat (fumendo superiorem partem) ponit in Calicem, id est, partem inferiorem Hostiae, faciens Crucem ter, dicendo: *Fiat commixtio*, &c. Haec ibi.

2 *Ter a labio.*] De trina Cruce, & cum verbis *Pax Domini*, mentio

expressa habetur apud *Microl.* cap. 17.

a *Pax Domini*, &c.] Pacis annuntiatio indicatur a *Dionys.* cap. 3. *Eccles.* *Hierar.* & a *sancto Clemente* lib. 8. *Constitut.* *Apost.* cap. 18. cui omnis populus respondebat, *Et cum spiritu suo*. *Ambrosio* tribuit *Hugo Vict.* de *Offic.* *Eccles.* lib. 2. cap. 11. *Innocentio* I. *Gemma* lib. 1. cap. 90. *Rabanus* autem lib. 1. in *Additione*, tradit, cum particula tangi quatuor latera Calicis; sed vltus obtinuit, quod a labio ad labium fiant Cruces sine tactu.

b *Hec commixtio.*] Habetur in *Ordine Romano*, & *Microl.* cap. 18. & 23.

c *Agnus Dei.*] Dicitur in *Liturgia sancti Petri* etc. eandemque in *Missa* post *Defanctorum* memoriam precatationem haurit *Duran.* lib. 2. cap. 53. ex *Concil. Nicano*. Fortasse statuit *Sergius*, quem omnes faciunt auctorem; vt, sicuti in *Liturgia sancti Petri* semel dicebatur, ita deinde ter diceretur, vel, vt a *Clero* & populo cantaretur, vt ait *Baron.* anno 701. putat *Ino Carnot.* *Sermon* de *Conuen.* nomi & *veteris Sacrosancti*, propter trinam portionem Hostiae, ter dici.

In fine dicebatur ter, *Miserere nobis*, vt hodie quoque in *Ecclesia S. Ioannis Lateranensis* Romae, ex *Albert.* de *Offic. Missae*; & *Durandus* testatur cap. 52. postea vero, ex *Innocen. III.* lib. 6. cap. 4. irruentibus varijs persecutionibus coepit vbique ferè dici ter, *Dona nobis pacem*. quod tamen *Ang. Rocca* lib. 1. de *Campan.* cap. 18. tribuit *Ioanni XXII.*

3 *Tunc manibus iunctis super Altare positus, oculisq. ad Sacramentum intentis, inclinatus dicit secreto, & Domine Iesu Christe, &c. Qua Oratione finita, si est daturus pacem, osculatur Altare in medio, & in-stamentum pacis ei porrectum a ministro iuxta ipsum ad dextram,*

hoc est, in cornu Epistolæ genuflexo, & dicit, ^f Pax tecum. Minister respondet, Et cum spiritu tuo. Si non adsit, qui huiusmodi instrumento pacem recipiat à Celebrante, pax non datur, etiam si illius datio Missæ conueniat: nec osculatur Altare, sed dicta præmissa Oratione, statim subiungit alias Orationes, ut in Ordine Missæ.

d Domine Iesu Christe.] Hæc Oratio pro pace non est apud antiquos. Durand. eam obiter indicat cap. 53, sed habetur in Missali M. S. Vaticano vol. 4743. cum duabus sequentibus.

e Daturus pacem, osculatur, &c.] Refert Durand. ibid. de quibusdam, alijs osculantibus Hostiam, alijs Calicem, alijs Altare; quasi à Christo pacem alijs dandam accipiant prius, & per pacem fiat præparatio ad Communionem & susceptionem Sacramenti unitatis & pacis, ex S. Thom. 3. par. quæst. 83. artic. 4. in corp. quod indicat etiam Dionys. cap. 3. Ecclesiast. Hierarch.

Tabellam verò sacram ad osculum pacis asserit ita dictam, & inductam in usum Baron. anno 45. num. 26. tamquam cautelam contra fraudes, quæ arte diaboli inter se inuicem osculantes irreperant. Per osculum autem datur pax, ex instituto Apostolico; vnde Paul. Rom. 16. 1. Corinth. 16. Salutate vos inuicem in osculo sancto. Verùm hoc loco dari pacem, quamuis Berno de Offic. Missæ cap. 25. Decreto S. Leonis II. factum esse censet; tamen alij numero plures Innocentio I. id tribuunt, ex Epistola 1. eiusdem cap. 1. ad Decentium, de Consecrat. Distinct. 2.

Pacem. nam idem asserunt Amalar. lib. 3. cap. 32. Valafriid. cap. 22. Macrolog. cap. 18. Et cum cessasset Communio populi quotidiana in Missa, vice Communionis Sacramentalis osculum pacis institutum est, ait Innoc. III. lib. 6. cap. 5. sumpto exemplo à Christo, qui in cæna vltima meminit pacis, Pacem meam do vobis, Ioan. 14. quod notauit Wald. Tomo 3. tit. 4. cap. 41. fufius de hac pace agit Albaspin. de Vet. Eccl. rit. lib. 1. Obseruat. 17.

f Pax tecum.] Tradit Ordo Romanus. sed ex August. Sermone 83. de Diuers. Baronius haurit, anno 45. numero 25. Minister autem daturus pacem genuflexit ad dextram Celebrantis, & dicto tertio Agnus Dei, porrigit instrumentum osculandum eidem Celebranti; tum facta genuflexione accedit ad Prælatum, & alios, quibus idem instrumentum porrigit, facta tantum reuerentia post pacem datam vnicuique. Velum quoque adhibebit colori Missæ conueniens, quo qualibet vice terget illud, antequam alter osculetur, si plures sint Prælati, alias non terget, nisi Prælatis. Neque verò danda est pax hoc loco cuiquamque, sed personæ, seu personis valde insignibus.

4. Si verò celebret pro Defunctis, non percutit pectus ad Agnus Dei, quia dicit, ^g Dona eis requiem, ^h nec dicit primam Orationem, Domine Iesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis, &c. ⁱ non dat pacem, sed dicit alias duas sequentes Orationes, ^l Domine Iesu Christe fili Dei viui, & ^m Perceptio Corporis tui. Quibus Orationibus dictis, genuflexens

flectens Sacramentum adorat, & se erigens dicit secreto, ⁿ Panem caelestem accipiam, &c. quo dicto, dextra manu accipit de Patena reuerenter ambas partes Hostia, & collocat inter pollicem & indicem sinistrae manus, quibus Patenam inter eundem indicem & medium digitos supponit, & eadem manu sinistra tenens partes huiusmodi super Patenam inter pectus & Calicem, parum inclinatus, dextra tribus vicibus percutit pectus suum, interim etiam tribus vicibus dicens voce aliquantulum eleuata, ^o Domine non sum dignus, & secreto prosequitur, ut intres, &c. Quibus tertio dictis, ex sinistra accipit ambas partes praedictas Hostia inter pollicem & indicem dextrae manus, & cum illa ^p supra Patenam signat seipsum signo Crucis, ita tamen, ut Hostia non egrediatur limites Patena, dicens, ^q Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam meam in vitam aeternam, Amen. & se inclinans, cubitis super Altare positus, ^r reuerenter easdem ambas partes sumit; quibus sumptis, deponit Patenam super Corporale, & erigens se iunctis indicibus & pollicibus, ambas quoque manus ante faciem iungit, & aliquantulum quiescit in meditatione sanctissimi Sacramenti. Deinde depositis manibus dicit secreto, ^s Quid retribuam Domino pro omnibus quae retribuit mihi? & interim discooperit Calicem, genuflectit, surgit, accipit Patenam, inspicit Corporale, colligit fragmenta cum Patena, si quae sint in eo, Patenam quoque diligenter cum pollice & indice dextrae manus super Calicem extergit, & ipsos digitos, ne quid fragmentorum in eis remaneat.

g *Dona eis requiem.*] Habet Hugo Victor. de Spec. Missae lib. 3. c. 37. Quasi inquit, magis Defunctorum quam nostri memores, indulgeri eidem Deum precamur, Alex. Alenf.

h *Nec dicit primam Orationem.*] Ita Durand. lib. 4. cap. 53. quia est de pace, quae non datur in Missa Defunctorum.

i *Non dat pacem.*] Scribit Amalar. lib. 3. cap. 44. & ante eum Alcuin. cap. de Exequijs mortuorum; quia, inquit, indicium est laetitiae, quod non conuenit Missae Defunctorum. Durand. loco proxime citato addit, quiescere iam defunctos in Domino, neque amplius

esse in turbatione hominum. Albaspinus de Vet. ritib. lib. 1. Obseru. 17. probabiliorem affert causam; quia, ait, mortuorum sacra priuata erant, non solemnia, ex Can. 4. Conc. Vafen. II. in solemnibus autem erat Communio populi, & ad eam per pacem praeparatio, quae cessabant in priuatis.

l *Domine Iesu Christe.*] Non ex Ord. Rom. sed ex religiosorum traditione dicitur, ut scribit Microt. cap. 18. & haec secunda Oratio dicitur semper cum sua conclusione. non enim haec res Orationes comprehenduntur sub lege Collectarum, de qua supra par. 1. tit. 7. num. 7. ut in antiquis Missalibus patet.

m *Peraeptio Corporis tui.*] Nullum auctorem hucusque inueni, qui hanc Orationem indicet. eam legi in citato *Missali Varic.* 4743.

n *Panem celestem accipiam.*] Habet *Durand.* cap. 54.

o *Domine non sum dignus.*] Teste *Origen. Homil. 5. in Divers.* erat commune omnibus communicaturis. antiquissimus ergo est ritus.

p *Supra Patenam signat seipsum.*] Docet *Durand.* cap. 54. cupiens se sanctificari, inquit, sicut & Cruce sanctificata fuit Hostia à Sacerdote. Neque in hoc casu moueat Patenam, sed Hostiam tantum, ita tamen, vt non egrediatur limites Patenæ, ne fragmenta cadant extra illam.

q *Corpus Domini nostri, &c.*] Habetur in lib. 8. *Constit. Apostolicarum*

cap. 13. & lib. *Sacrament. S. Greg.* 1 *Reuerenter sumit.*] Tenetur Sacerdos sumere, ex *Can. 8. Apost. & lib. 8. Constit. Apost.* cap. 20. quia est Sacrificium, vt ait *S. Thom. 3. par. quest. 82. artic. 4. lege Durand. lib. 2. cap. 55.* & tenetur præcisè hoc loco sumere, ex *Conc. Toleran. XII. cap. 5.* & habetur de *Cons. d. 2. Relatum.* Cubitos autem teneat Sacerdos, dum communicat, super Altare, sicut etiam in consecratione; vt initio solido respondeat finis Sacrificij, qui fit in consumptione; item, vt intra aram fiat & consecratio & consumptio Sacrificij; quod plene præstatur eo cubitorum situ.

(*Quid retribuam Domino.*] Leguntur hi versus apud *Durand.* cap. 54. reliqua sunt necessaria, & valde congrua, vt patet.

5 Si verò adsint Hostie consecratae super Corporale posita^a pro alio tempore conseruanda, facta prius genuflexione reponit eas in vas ad hoc ordinatum, & diligenter aduertit, ne aliquod fragmentum, quantumcumque minimum, remaneat super Corporale: quod si fuerit, accuratè reponit in Calicem. Post extersionem Patenæ, iunctis pollicibus & indicibus Calicem dextra manu infra nodum cuppæ accipit, sinistra Patenam, dicens, Calicem salutaris, &c. & signans se^u signo Crucis cum Calice, dicit, Sanguis Domini nostri, &c. & manu sinistra supponens Patenam Calici, stans reuerenter sumit totum Sanguinem cum particula in Calice posita. Quibus sumptis dicit secreto, ^x Quod ore sumpsimus, &c. & super Altare porrigit Calicem ministro in cornu Epistola, quo ^y vinum fundente, se purificat: deinde ^z vino & aqua abluit pollices & indices super Calicem, quos abstergit purificatorio, interim dicens, ^a Corpus tuum Domine quod sumpsimus, &c. abluitionem sumit, & extergit os & Calicem purificatorio: quo factò, purificatorium extendit super Calicem, & desuper Patenam, ac super Patenam paruum pallam; & ^b plicato Corporali, quod reponit in bursam, cooperit Calicem velo, & bursam desuper ponit, & collocat in medio Altaris, ^c vt in principio Missæ.

t. *Pro alio tempore conseruanda.*] Vetus-
tissima consuetudo est, vt propter
infirmorum Communionem, necnon
ob alias causas, Eucharistia asseruetur
in arcula, seu pyxide, *Clem. lib. 8. Const.*
Apost. cap. 13. & *Leo Papa ad Mi-*
chaëlem Imperat. lege Durand. lib. 1.
de Rit. cap. 16. quæ tamen erit mutan-
da de septimo in septimum diem, vt
loquar cum *Synodo Turon. IV. cap. 4.*
De sacrificio verò nihil remanere de-
bet, ait *sanctus Bonauentura 4. di-*
stinct. 12. artic. 1. quest. 3.

u. *Signo Crucis cum Calice.*] Dextra
tantum manu eum moueat, sinistra
Patenam tenens, quam non supponit
Calici, nisi cum eum sumit. De signo
Crucis cum Calice mentio est apud
Durandum cap. 54. sed non de verbis,
Sanguis, &c. reuerenter autem sumit
totum, ter ori admouens Calicem, ait
Durand. ibid. semel, ait *Crassus cum*
Castaldo in sua praxi: sed illud est vsi-
tatius, & ad consumendam speciem
reuerenter aptius. Ille verò modus lo-
quendi, *Accipit infra nodum cuppa,*
non significat aliud diuersum ab eo
quod supra alijs verbis dicitur, *tit. 7.*
num. 5. *Tenens nodum infra cuppam,*
quod *titulo 8. num. 7.* repetitur. sen-
sus enim est: *Accipit nodum cuppæ*
qui est infra. Neque maior est ratio,
vt diuersimodè capiatur Calix in præ-
dictis casibus; imò ad sumendum
Calicem, tutius & commodius tene-
tur nodus Calicis, minùs tutè inter
nodum & pedem illius. *Burchardus*
autem varia phrasi solet dicere, *vt in*
tit. 2. num. 2. & *4.* & *in tit. 3. num. 1.*
ante infimum gradum Altaris, post infi-
num gradum, ad infimum gradum: hoc
est, in plano Cappellæ, item in genu-
flexionibus addit aliquando, *vsque ad*
terram in inclinationibus addit ali-

quando, *profunde.* At sensus auctoris
est, vt altera alteram Rubricam expli-
cet ex identitate actionis seu rationis,
ne igitur hæreas in verbis.

Queritur: An Sacerdos sumens San-
guinem sub altera specie vini plus gra-
tiæ recipiat. Negat *Bellarmin. lib. 4. de*
Euchar. cap. 23. & est communior sen-
tentia. concedit tamen *Suar. disp. 63.*
sect. 4. 5. & 7. cum alijs, posse recipi
maiolem gratiam, si in continuanda
sumptione plures deuotionis actus eli-
ciantur, quod valet etiam in sumptio-
ne particularum quæ supersunt, & à
Celebrante sumuntur, quia ad idem
Sacrificium spectant. Addit præterea
Henriq. cap. 43. num. 3. cum ijs, qui
volunt totum effectum Sacramenti
produci per summptionem primæ spe-
ciei, imò etiam primæ partis speciei
(per summptionem autem intellige de-
glutitionem, cum *Soto distinct. 11.*
quest. 2. artic. 1. & est communis; tunc
enim manducasti) dato casu, quòd su-
mat Hostia à Sacerdote in peccato
mortali, deinde pœniteat, & contritus
sumat Calicem; ex hac summptione Ca-
licis, aiunt, quòd nihil ille Sacramen-
talis effectus sit percepturus. docet
oppositum *Casiet. 3. par. quest. 79. ar-*
tic. 1. quem sequitur Suarez, loco citato.
qua in re sententiam tutiorem tu se-
quere; & à peccato caue.

x. *Quod ore sumpsimus.*] Habet *Ord.*
Rom. & Microl. cap. 19.

y. *Vinum fundente.*] Minister defe-
ret ad Altare in cornu Epistolæ ampul-
las in peluicula, quas ministrabit cum
osculis & reuerentijs debitis; & in fi-
ne, relatis ijsdem ad locum suum, ex-
stinguet Cereum pro eleuatione accen-
sum, vt habetur supra *tit. 8. num. 6.*

Vino autem fit purificatio, ex *Inno-*
cent. III. de Celebrat. Missarum cap.

Ex parte. Deceret autem, ut vinum pro purificatione Calicis infusum esset eiusdem saltem quantitatis, qua fuerunt primæ species Sanguinis; alioquin Sacerdos illud saltem intra Calicem circumagat, ut absumantur species; neque extra Altare demittat Calicem, neque digitis labia Calicis seu oris sui detergat, neque digitos lambat. Pius V. in Epistola ad Archiepisc. Taraconen. data die 8. Ianuarij 1571. & relata à Vincentio Sorriano par. 1. monet de prædicta vini ad purificationem adhibenda quantitate; & addit præterea, quòd sumatur ablutio per eandem partem Calicis, per quam Sanguis Christi haustus est. Mirare, quæso, sanctissimi Pontificis, etiam in minimis, diligentiam. Purificationem verò, de qua hoc loco, vocat Perfusionem Innocent. III. lib. 6. c. 8. in eadem notat Durandus cap. 54. Calicem esse bis tantum admouendum ori, non ultra: nam verè stomachum astantibus mouet, pluries quàm ter Sanguinem, & bis purificationem de Calice fugere.

Quid verò, si Celebrans vouisset non bibere vinum? poterit tamen hoc loco vino uti, quia hic vrget Ecclesiæ præceptum, Azor. lib. 11. cap. 10. quæst. 7. nec abstemij debent sine vino

purificare Calicem Papa inconsulto, ex Romana praxi.

z *Vino & aqua abluir, &c.*] Vino digitos perfundi scribit S. Thom. 3. par. quæst. 83. artic. 5. ad 10. aqua post vinum efficit etiam, ne purificatorium maculas vini nimium contrahat, & modestiam significat, seu humilitatem, ex Innocent. III. lib. 6. cap. 8. non tamen sumebatur hæc ablutio, sed in locum mundum proieiebatur, ex Durand. cap. 55. lib. 4. Vtramque nunc ablutionem sumit Sacerdos, & in medio Altaris. curet autem, ne, dum digitos purificatorio tergit, Corporale commaculet, gutta cadente è digitis, & ideo deponat Calicem extra Corporale, donec digitos absterferit.

a *Corpus tuum Domine.*] Meminit Durand. lib. 6. cap. 77.

b *Plicato Corporali.*] Ita Ordo Romanus, & Honor. in Gemma libro 2. cap. 65. Calicem autem, dum plicat Corporale, collocat Sacerdos versus cornu Epistolæ, ut commodius bursum accipiat, quæ est in cornu Evangelij.

c *Vt in principio Missæ.*] Velum ergo velabit Calicem totum in anteriori parte, sicut initio Missæ: quod non caret mysterio, ut dicemus in Expositione mystica Missæ num. 11.

6 Si qui sunt ^d communicandi in Missa, Sacerdos post sumptionem Sanguinis, antequam se purificet, facta genuflexione ponat particulas consecratas in pyxide, vel, si pauci sint communicandi, super Patenam, nisi à principio posita fuerint in pyxide, seu alio Calice. Interim minister ante eos ^e extendit linteum, seu velum album, & pro eis facit Confessionem, dicens, ^f Confiteor Deo, &c. Tum Sacerdos iterum genuflectit, & manibus iunctis vertens se ad populum in cornu Evangelij, dicit, Misereatur vestri, & Indugentiam, absolutionem, & remissionem peccatorum vestrorum, &c. & manu dextra facit signum Crucis super eos. Postea genuflectens, accipit manu sinistra pyxidem seu

seu Patenam cum Sacramento, dextra verò sumit unam particulam, quam inter pollicem & indicem tenet aliquantum eleuatam super pyxidem seu Patenam, & conuersus ad communicandos in medio Altaris dicit: *g* Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Deinde dicit: *h* Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, & sanabitur anima mea. Quibus verbis tertio repetitus, accedit ad eorum dextram, hoc est, ad latus Epistole, & unicuique *i* porrigit Sacramentum, faciens *l* cum eo signum Crucis super pyxidem, vel Patenam, & *m* simul dicens: Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam tuam in vitam aeternam, Amen. Omnibus communicatis reuertitur ad Altare, nihil dicens: & *n* non dat eis benedictionem, quia illam daturus est in fine Missæ. Si particule posite erant super Corporale, extergit illud cū Patena, & si qua in eo fuerint fragmenta, in Calicem immittit. Deinde dicit secreto: Quod ore sumpsimus Domine, &c. & se purificat, dicens: Corpus tuum Domine quod sumpsimus. & alia facit vt supra. Minister autem dextra manu *o* tenens vas cum vino & aqua, sinistra verò mappulam, aliquantò post Sacerdotem eis porrigit purificationem, & mappulam ad os abstergendum.

d Communicandi.] Regulariter hoc loco facienda est Communio, *Amal. Pref. 2. ad lib. de Eccles. Offic. & VValafr. c. 22.* sed hodie, quia plurimi exoptant finem Missæ, & eos tædet expectare alios vt communicent, præsertim si multi sint communicandi, differri solet Communio vsque ad peractâ Missam. Tolerandū videtur, si multi communicent, non autem, si pauci: & ij fortasse priuantur fructu Orationum earum quæ post Communionem dicuntur, vt notat *Microlog. cap. 19.* Ante has Orationes, inquit, communicare non negligant, quicumque earumdem Orationum benedictione foueri desiderant.

Quilibet autem Sacerdos communicare potest, in Missa alios, excepto die Paschatis, quo neque possunt Regulares; & illud placet *Navarro cap. 21. num. 52. in Man. fauet Tridentinum Conc. quod in Missis singulis optat*

stantium Communionem. cuius rei gratia quidam paulò ante Communionem pulsant campanulâ, sed nulla fit auctoritate Maiorum. Celebras autem post sumptionem Sanguinis Calicem palla tegat, antequam alios communicet.

e Extendit linteum.] In linteis nitidis accipiebant laici Eucharistiam, maximè mulieres, *ex Aug. Serm. 252. de Tempore*, vbi appellatur linteolum, & linteamen. Dominicale vocabatur hoc linteum, *ex Baron. anno 57. numero 148. de quo est decretum in Conc. Antisiodor. can. 42. vocat Ordo Romanus Sindonem mundam.*

f Confiteor.] Antiquiores nihil de his in hoc loco: sed maximè congrunt desumpta ex confessione ante Missam. Et sicut in Missa vno tantum præsentente dicitur, *Misereatur vestri*; ita etiam vno tantum communicaturo dici debet, *vestri, vestris*; quæ cadunt præ-

præterea super alios præsentem Communionem spirituali communicaturos.

g. *Ecce Agnus Dei, &c.*] Sumptum est ex Evangelio Ioan. cap. 1. & quadrat ad rem, præsertim cum paulò antè fuerit dictum ter *Agnus Dei*: sed ritus non est antiquus. Tenet autem Celebrans particulam duobus digitis paululum elevatam supra Patenam, seu Pyxidem, ita tamen, ut dextra manus adhaereat Patene, seu Pyxidi, neque nimium eleuetur particula super Pyxidem.

h. *Domine non sum dignus, &c.*] Eodem modo fuit additum, ut supra, ex *Origene*, exemplo Celebrantis: & dicitur à Sacerdote totum integrè clara voce, & semper in genere masculino. Quare ritus ille apud quosdam Moniales, quæ dicunt, tacente Sacerdote, *Domine non sum digna*, continet errata duo. Alterum, quòd à Sacerdote non dicitur, contra hanc Rubricam; alterum, quòd mutantur verba à Centurione accepta, & à Rubrica non mutata, contra Bullas Pij V. & Pauli V. qui prohibent mutationem in Missali, & Rituali Romano, in quo expressè dici iubetur pro feminis quoque, *Domine non sum dignus*.

i. *Porrigit Sacramentum.*] Per particulam danda est Communio: non autem cuicumque de populo danda videntur partes illius Hostiæ, quæ fortè referatur post Orationem quadraginta Horarum; quod etiam veniit sanctus Carolus in *Synodo Diœces. XI.* quia rudiores rotundam potius volunt particulam, alioquin facile patiuntur scandalum: imò *ibidem* iussit, à solo Sacerdote prædictam Hostiam sumi, quod melius esset, post Calicis sumpcionem. In *Ordine Romano* Subdiaconi, & his inferiores, ore, non manu, accipiebant à Celebrante Com-

munionem. Et Concilium Rhotomagensè *can. 2. apud Burchard. lib. 3. cap. 76.* iussit, ut Eucharistia non mittatur à Sacerdote, qui verò communicant, manus in Crucis formam componere debent, ex *Synodo 6. in Trullo can. 102.* In singulis Dominicis, ex *Augustino Epist. 118. ad Iannarium*, vel tertia Dominica (quod nota pro Societatibus sanctissimi Sacramenti) vel summis festiuitatibus, vel ter in anno saltem, ex *Decreto Fabiani Papæ apud Iuon. par. 2. cap. 27.* communicabant, *Gemma lib. 1. cap. 66.* Initio enim laici omnes in singulis Missis communicabant, *Dionys. cap. 3. Eccles. Hierar. & optat*, ut diximus, fieri quoque nunc temporis Concilium Tridentinum, *Sess. 22. cap. 6.*

l. *Cum eo signum Crucis.*] Eo modo quo supra signavit se ipsum Sacerdos, *S. Thom. Opusc. 65. cap. 4.*

m. *Simul dicens: Corpus, &c.*] Dicuntur hæc verba in distributione Eucharistiæ, teste *Alcino de Sabbato sancto.* asserit *Microlog. cap. 18.* dici ex religiosa traditione: sed habentur apud *Ioan. Diac. in Vita sancti Gregorij, & in Concilio Rhotomagen. cap. 2.*

n. *Non dat eis benedictionem.*] Neque etiam in Missis Defunctorum, contra quosdam, qui loquuntur gratis. Sed neque in his Missis distribuenda esset Eucharistia, ut docet *Albasp. de Vet. rit. lib. 1. obseru. 14.*

o. Si in fundo Calicis vitæ vini species adhuc reperiantur, sumi poterunt ante vini infusionem in Calicem. & est ritus congruentior.

p. *Tenens vas cum vino & aqua.*] Creditur Christus consecrasse Calicem mixtum vino & aqua, iuxta regulas modestiæ in mensa, & ex *Triden-*

tina sessione 22. cap. 7. vnde & in Calicem infundimus aquam. Chryso-
stomus autem iussit aquam aut pastillum
degustari post Communionem. In Ec-
clesia Occidentali antiquus erat mos
vini aqua mixti, aut aquæ puræ, ad pu-
rificationem. lege *Baronium* anno 403.
Fit autem hæc ablutio oris ad deglu-

tiendam facilius particulam, & ad
humilitatē significandam, vt de ablu-
tione digitorum supra *ex Innoc. III.*
retulimus, quasi memorent commu-
nicati suam indignitatem. item, ne
cum saliuæ aut pituita quidquam Sa-
cramenti excreetur, *ex Palladio in Vi-
ta sancti Ioan. Chrysof.*

7 *Si in Altari remaneant particule in Calice, seu in alio vase vsque ad
finem Missæ, seruentur ea p. quæ in Feria quinta Cæna Domini præ-
scribuntur circa finem Missæ.*

p. *Quæ in Feria quinta.*] Hoc est,
genusflexat Sacerdos quancumque
accedit vel recedit à medio, vel transit
ante Sacramentum in vase reserua-
tum: & cum dicit, *Dominus vobiscum*,
non vertit se ad populum in medio
Altaris, sed paulò prope cornu Euan-
gelij, ne terga vertat Sacramento; & in
fine ibidem dabit benedictionem, non
perficiens circulum: qui neque fit ad
Orate fratres in Parasceue; ergo ne-
que hoc loco eadem de causa. Calix
quoque in hoc casu non erit collo-
candus in medio Altaris, sed à late-
re Euangelij; neque plicabitur Cor-
porale, nisi reposito Sacramento in lo-
cum suum post Missam. Denique,
cum dicit Euangelium sancti Ioannis
in fine Missæ, non signabit Altare, sed
se ipsum tantum, vt Feria quinta in
Cæna Domini suo loco dicemus.

Quid verò agendum sit à Sacerdo-
te, quando fragmenta supersunt, seu

paucæ particule, peracta populi Com-
munionem, dicemus infra, *cum de defe-
ctibus Missæ*, tit. 7. num. 2.

Accidit etiam, quòd purificanda
fit Pyxis intra Missam (qua de re nul-
libi agitur in Ritualibus libris) & eo
casu purificabitur illa ante Calicis
purificationem, collectis nimirum in
eius fundo fragmentis omnibus dili-
gentissimè cum indice dextræ manus;
& cum eodem indice sumi poterunt,
admoto eodem linguæ, vel ad labium
Pyxidis fragmentis deductis, & ore
eidem admoto, ita vt nullum rema-
neat fragmentum. Deinde infundi
potest paululum vini; quo circumactò
intra Pyxidem, & tergente indice, to-
ta pars interior abstergetur; quo hau-
sto, exiccabitur Pyxis interior vnde-
quaque purificatorio. Non debet dein-
de vacua Pyxis tegi velo, sed panno li-
neo. Denique fiunt reliqua de more
pro Calicis purificatione.

8 *In Missa solemnè Diaconus stans retrò post Celebrantem, cum in Ora-
tione Dominica dicitur, Et dimitte nobis debita nostræ, facta ibidem
genusflexione, vadit ad dextram Celebrantis, & Subdiaconus circa
finem Orationis Dominica, facta item genusflexione reuertitur ad
Altare, & stans in cornu Epistole porrigit ꝑ Patenam Diacono, qui
eam discooperit, & purificatorio abstergens dat Celebranti, illius*

manum osculando, & quando opus est, ¹ discooperit, & cooperit Calicem, & cum Celebrante adorat. Subdiaconus reddita Patena, & deposito velo quod ab humeris eius pendeat, genuflectit, & descendit retrò post Celebrantem: & cum dicitur, Pax Domini, iterum genuflectens accedit ad sinistram Celebrantis, & simul ^l dicunt, Agnus Dei: deinde facta ibidem Sacramento genuflexione, redit post Celebrantem. Diaconus verò à dextris genuflexus expectat pacem, & cum Celebrans osculatur Altare, ipse se erigens simul osculatur illud extra Corporale, & à Celebrante dicente, Pax tecum, ¹ complexus accipit pacem, ^u sinistris genis sibi inuicem appropinquantibus, & ei respondet, Et cum spiritu tuo. Postea iterum Sacramento in Altari adorato, vertit se ad Subdiaconum retrò post Celebrantem, & similiter dat ei pacem. ^x Subdiaconus accepta pace à Diacono, & facta Altari genuflexione, comitatus ab Acolytho vadit ad Chorum, & ^y dat pacem primo cuiusque ordinis, dignioribus priùs, deinde minus dignis, & reuersus ad Altare, facta genuflexione dat pacem Acolytho, qui ipsum comitauerat, qui & alijs Acolythis circa Altare dat pacem: deinde Subdiaconus vadit ad dextram Celebrantis, & quando opus est, discooperit Calicem, ² accipit ampullam vini, & infundit quando Celebrans vult purificare. Diaconus post datam pacem Subdiacono vadit ad librum, & dum Celebrans se communicat, ² stant ipse & Subdiaconus profunde inclinati versus Altare.

q Patenam Diacono.] Dant Patenam per manus in manum Celebrantis, Innoc. III. lib. 6. cap. 1. apparet in Ord. Rom. aliquod vestigium huius ritus, sed per plures manus Patena transibat quàm per duas.

r Discooperit, & cooperit.] Ita Innocen. III. ibid. cap. 2. Diaconi enim est ministerium circa Calicem. Sufficiunt autem reuerentiæ cum genuflexione in Rubrica præscriptæ.

l Dicunt, Agnus Dei.] Percutiant Ministri sibi pectora cum Celebrante, non tamen sinistra posita cum eo super Altare, sed infra pectus eidem pectori admota.

1 Complexus accipit pacem.] De complexu ad pacem dandam Chryf.

Hom. 51. ad Pop. Antioch. Alter alterum amplectitur, inquit, vt vnum multi fiamus.

u Sinistris genis.] Habetur in Carim. Episc. lib. 1. cap. 24. Durandus tradit ad dextram Celebrantis recipi pacem à Diacono, quod & nos obseruamus. A dextris, inquit hæc Rubrica, genuflexus expectat pacem, non autem dextris genis. Per genas sinistras significatur dari pacem è corde, quod ad sinistram vergit; & quod in aduersis etiam cum proximo pax habeatur.

x Subdiaconus accepta pace, &c.] Diaconus dat pacem Subdiacono, & hic alijs eidem quos Diaconus incensauit, Hugo Victorin. de Spec. Miss. obseru. lib. 2. cap. 4. & præterea

terea Acolycho comitanti inclusiuè.
 y *Dat pacem primo.*] Qui dat pacem, nemini inclinatur cui dat pacem, nisi postquam dederit; qui accipit, inclinatur caput danti antè & postquam acceperit, ex *Carimon. Episc. supra.* Item, qui dat dicit, *Pax tecum;* qui recipit respondet, *Et cum spiritu tuo.* amplectunturque se inuicem, & appropinquant genas sinistras, ut dictum est de Celebrante, & Diacono. In vnoquoque deinde ordine primus dat pacem alteri subsequenti, & ille alteri, & sic deinceps vsque ad ultimum eiusdem ordinis, non præmissis inuocationibus, quæ in incensatione tantum fiunt.

Laicis verò datur per instrumentum, de quo supra *num. 3.* osculatum ab eo qui pacem à Celebrante immediatè accepit, in eodem *Carim. Episc.* & ut ibidem dicitur, non nisi stanti pax datur, scilicet cui per osculum datur.

Ordo verò dandi pacem est idem quide incensatione dictus est supra: sed per instrumentum datur laicis singulis, per osculum primo cuiusque ordinis; à Subdiacono illis laicis quos Diaconus incensauit, ab Acolycho laicis alijs. numquam verò à Diacono alicui datur, neque Domino loci, ex Decreto sacre Rituum Congregationis 5. Iuly 1614. neque datur vniquam

cum Patena, vice Tabellæ, seu instrumenti; quam Patenam prohibuit Pius V. in *Epistola ad Archiepiscop. Tarraconen. supra citata, num. 5.*

z *Accipit ampullam vini.*] Ut pro ablutione digitorum in Missa priuata dictum est; neque omittat Subdiaconus osculationes & reuerentias debitas in ministrandis ampullis Celebranti.

a *Stant.*] Si tamen Subdiaconus redierit, quem non debet expectare Celebrans: & eo casu inclinatur stant à verbis, *Domine non sum dignus,* manibus iuhetis ante pectus. Acolythorum alter deferret sine genuflexione ampullas ad Altare cum peluicula, quas porriget sine osculis Subdiacono, & referet ad Credentiam; alter portabit velum paruum de Credentia ad Altare in cornu Euangelij, ut Subdiaconus eo deinde tegat Calicem, ut infra. Si non redierit Subdiaconus, suppleat Acolythus in ministrandis ampullis pro Calicis purificatione: quamuis in meditatione sanctissimi Sacramenti eam poterit Celebrans adhibere moram, qua Subdiaconus ministrare queat ampullas.

Non lauat manus Celebrans, nisi sit Episcopus.

Si adsint ministri cum intorticijs, peracta Communionem populi discedant, & ea extinguant.

9 In Missa Pontificali, Assistens accipit & defert pacem, ut ^b in Pontificali habetur. Si in Missa solemnè fiat Communio, omnia seruentur ut supra, sed prius communicet Diaconum & Subdiaconum, deinde alios per ordinem: & Diaconus purificationem eis ministret. Interim à Choro cantatur Antiphona, quæ dicitur ^d Communio.

Vide *Carimon. Episc. lib. 1. c. 24.* Sed quid, si detur Assistens paratus Celebranti? h. accipiet pacem à Celebrante,

& dabit Clero, Diaconus recipiet ante Clerum ab eodem Assistente, & dabit Subdiacono, ut ait *Cyassius lib. 1. c. 50.*

Y 2

b In

b *In Pontificali.*] Hoc est, *Carimon.* Episc. vt aliàs notatum est.

c *Fiat Communio.*] Diaconus, cooperato Calice cum Palla, eoque posito paulò vltra medium Corporalis, intra Aram tamen, versus cornu Euangelij, collocat in medio Corporalis Pyxidem. quòd si ea extrahenda sit de Tabernaculo, idem ipse extrahat cum genuflexionibus, antequam extrahat; & postquã extraxerit, genuflexo interim Celebrante, & alijs circa Altare. Diaconus in cornu Epistolæ stans, profundè tamen inclinatus, dicit alta voce, *Confiteor*, manibus iunctis. Celebrans, postquam Diaconus Pyxidem discooperuerit, stat in medio Altaris facie versa ad Diaconũ; Subdiaconus item post Celebrantem stabit; qui, dicto *Confiteor*, eodem loco stans dicit, *Miserereatur*, & *Indulgentiam*, prope medium Altaris, facie item versa ad Diaconum, qui respondebit, *Amen*. Acolythi interea ante medium Altaris in superiori gradu extendunt linteum mundum genuflexi, facie sibi inuicem versa: Diacono verò & Subdiacono ante linteum genuflexis, Celebrans cum debitis genuflexionibus eos communicat, præmissis verbis, *Ecco Agnus Dei*, &c. *Domine non sum dignus*, cum reliquis carimonijs, de quibus supra num. 6. est dictum.

Qui verò gestant intorticia, substituant sibi alios, donec communicent, neque accedant cum intorticijs ad Celebrantem pro Communione.

Dum alios Celebrans communicat, Subdiaconus stat à sinistris Celebrantis, Diaconus in cornu Epistolæ purificationem cum Calice ministrat, ijs scilicet qui de Clero sunt, non laicis, quibus purificationem dabit alter de Clero cum alio vase aut vini, aut aque. Diaconus autem eo casu ad dextram Celebrantis accedit. Neque ministri Patenam teneant sub mento communicantium, quod ad Episcopalem attinet maiestatem.

Sacerdotes cum Stola de collo pendente communicant, ex *Concil. Bracar. III. can. 3.* ante Altare quoque vna cum Leuitis & Clero, laici verò extra Chorum, ex *Concil. Tolet. IV. c. 17.* à quo semper excluduntur, lib. 2. *Apost. Constit. cap. 57.* vt ostendatur honos Cleri à laicis distinctus; & vt Clerus inferuiat diuinis liberius, ait *Carol. Nonar. Episcopus.*

Facta Communionem cum debitis reuerentijs, Diaconus operit Pyxidem, & reponit in locum suum, genuflexo interim Celebrante, & post eum Subdiacono: quibus deinde surgentibus, & reposito Calice in medio Altaris, detectoque, fiunt alia pro purificatione Celebrantis quæ supra sunt dicta.

d *Communio.*] Vide quæ habentur supra par. 1. tit. 13. num. 1. pag. 45.

Quòd si remaneat Sacramentum in Altari, Ministri obseruent, & Diaconus præsertim dicturus *Ite missa est*, quæ supra Celebranti sunt præscripta num. 7.

De Communionem, & Orationibus post Communionem dicendis. XI.

1 Celebrante purificato, dũ Calicem collocat in Altari, e liber Missalis defertur per ministrum ad cornu Epistolæ, & collocatur vt in Introitu. Ipse autem minister genuflectit iuxta cornu Euangelij, v. in principio

capio Missæ. Deinde Celebrans stans iunctis manibus legit Antiphonam qua dicitur Communio: qua lecta, iunctis item manibus ante pectus vadit ad medium Altaris, & eo osculato, vertit se ad populum à manu sinistra ad dextram, & dicit, Dominus vobiscum, & per eandem viam redit ad librum, & dicit Orationes post Communionem, eisdem modo, numero, & ordine, ut supra dictæ sunt Collectæ. Quibus finitis, f claudit librum, & iungens manus ante pectus, reuertitur ad medium Altaris, ubi eo osculato vertit se ad populum, & dicit ut supra, g Dominus vobiscum. Quo dicto, stans iunctis manibus ante pectus versus populum, dicit, si dicendum est, h Ite missa est, & per eandem viam reuertitur ad Altare. Si verò non sit dicendum, dicto Dominus vobiscum, reuertitur eodem modo per eandem viam ad medium Altaris, ubi stans versus ad illud, iunctis ante pectus manibus dicit, i Benedicamus Domino. In Missis autem Defunctorum eodem modo stans versus Altare dicit, l Requiescant in pace.

e Liber Missalis defertur, &c.] Ibi finitur Missa, ubi nimirum est cepta, ait Amalar. lib. 3. cap. 36. aperte Ivo Carnot. Serm. de Conuenien. veter. & noui Sacrif. initio, & in fine Sermon. Apertius docet hunc ritum Durand. lib. 4. cap. 57. Reliqua patere possunt ex dictis initio Missæ ut. 5. huius par. num. 1. pag. 120. & 121. ex Microl. cap. 19. qui meminit Orationum post Communionem.

f Claudit librum.] Manu dextra, ita ut pars libri clausa Calicem respiciat. Porro eius est claudere, cuius & aperire; aperuit autem initio librum Missalem idem Sacerdos.

g Dominus vobiscum.] Bis in fine Missæ dicitur Dominus vobiscum; quia cupit Ecclesia, ne discedentes ab Ecclesia longè fiant à Deo, Lopez lib. 2. cap. 19. §. 1.

h Ite missa est.] Dicitur versus populum, quia dimittitur, ex Microl. c. 46.

i Benedicamus Domino.] Dicitur versus Altare, ex eodem Microl. ibidè; quia ibi peculiari modo Dominus adest.

l Requiescant in pace.] Dicitur item versus Altare, quia sermo est de absentibus.

Quando, & cur dicatur, Ite missa est, & Benedicamus Domino, iam diximus supra ut. 13. par. 1. pag. 45.

2. In Quadragesima autè à Feria quarta Cinerum vsque ad Feriam quartam maioris Hebdomadæ, in feriali Officio, postquam Celebrans dixit Orationes post Communionem cum suis solitis conclusionibus, antequam dicat Dominus vobiscum, stans in eodem loco ante librum dicit, Oremus, m Humiliate capita vestra Deo, caput inclinans, & extensis manibus subiungit eadem voce n Orationem super populum ibidem positam: qua finita osculatur Altare, & vertens se ad populum dicit, Dominus vobiscum, & alia ut supra.

Y 3

m Humi-

m *Humiliate capita vestra Deo.*] Indicat *Amalar. lib. 3. cap. 37.* hæc dici hoc loco.

u *Orationem super populum.*] Appellat *Amalar. ibidem*, quasi alteram benedictionem; & idem habet *Micrologus cap. 51.* distribuebatur enim panis benedictus in fine Mis-

sæ; & quia hoc non licebat in Quadragesima ob ieiunium, pro prædicta est alia Oratio super populum. ita *Honor. in Gemma libr. 1. cap. 61.*

Habentur autem in *Sacrament. Gregorij* hæc Orationes cum titulo, *Super populum.*

- 3 In Missa solemni o *Diaconus defert librum Missalis ad cornu Epistolæ, deinde vadit retrò post Celebrantem: p Subdiaconus verò vadit ad cornu Euangelij, ubi Calicem mundat, aptat cum purificatorio, Patena & palla cooperit, plicat Corporale, reponit in bursam, & illam ponit super Calicem coopertum velo, quem collocat in Altari, q vel super Credentia ut prius: postea redit ad locum suum retrò post Diaconum: qui cum dicit, Ite missa est, cum Celebrante r vertit se ad populum; & in Quadragesima dicto per Celebrantem Oremus, Diaconus in cornu Epistolæ vertens se ad populum, iunctis manibus l dicit ut supra, Humiliate, &c. quo dicto vertit se versus Altare à tergo Celebrantis, & Celebrans dicit Orationem super populum.*

o *Diaconus defert librum.*] Cura libri Missalis spectat magis ad Diaconum quàm ad Subdiaconum, qui eiusdem tantùm curam habet in ordine ad Euangelium initio seu in fine Missæ legendum, siue à Celebrante, siue à Diacono: subminister enim est Euangelij ad sustinendum librum. inde fit, ut Diaconus solus libro assistat in reliquis, numquam Subdiaconus.

Defert autem cum genuflexione, quando transit ante medium Altaris, & clausum portat; quem deinde aperit, ubi legenda est *Communio.*

p *Subdiaconus verò vadit, &c.*] Cum debita genuflexione in medio Altaris, advertens, ut cedat superiori gradum Diacono transeunti. cetera facit ut in Rubrica.

q *Vel super Credentia ut prius.*] Amoveri vult tum Corporale, tum

Calicem de Altari *Durandus c. 54.* & magis placet, ex tit. 7. supra num. 9. imò verò etiam magis decet; neque traditur Calix Caritoniario, à quo neque comitatur in hoc casu Subdiaconus, qui tamen vadit & redit per brevioram viam, ut adsit ad Orationem post Diaconum in loco suo.

Celebrans dictis Orationibus non claudit librum, sicut à principio non aperuit; & qui apertum inuenit, apertum relinquit: quæ fiunt per ministros, ad maiorem solemniter Celebrantis dignitatem.

r *Vertit se ad populum.*] Ob rationem allatam supra num. 1. sed antequàm se vertat Diaconus, genuflexit versus Altare; & postquam dixerit, redeat eodem modo quo Celebrans, & vnà simul cum eo. Neque Celebrans dicere debet sub

ce,

ce, *Ite missa est.* quod quidam docuere. [*Dicit ut supra, Humiliate, &c.*] let, & debet, *Ite missa est*; quia populum alloquitur: sed in cornu Epistolæ, & sine genuflexione.

De benedictione in fine Missæ, & Euangelio sancti Ioannis. XII.

DICTO *Ite missa est, vel, Benedicamus Domino, ut supra, Celebrans ante medium Altaris stans iunctis manibus super eo, & capite inclinato, dicit secreto, ^c Placeat tibi sancta Trinitas, &c. quo dicto, extensis manibus hinc inde super Altare positis, ipsum in medio ^u osculatur: tum erigens se, adhuc stans versus illud, eleuat ad calum oculos & manus, quas extendit, & iungit, caputq; Cruci inclinans, dicit voce intelligibili, ^x Benedicat vos omnipotens Deus, & iunctis manibus, ac demissis ad terram oculis, vertens se ad populum à sinistro latere ad dextrum, extensa manu dextra, iunctisq; digitis, & manu sinistra infra pectus posita, ^y semel benedicit populo, dicens, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. *Re. Amen.* & ^z circulum perficiens accedit ad cornu Euangelij, ubi dicto, Dominus vobiscum, & *Re. Et cum spiritu tuo*, pollice dextro signans primum signo crucis Altare seu librum in principio Euangelij, deinde frontem, os, & pectus, dicit, *Initium sancti Euangelij secundum Ioannem, vel, Sequentia sancti Euangelij, ut dictum est in Rubricis generalibus, & Re. Gloria tibi Domine, iunctis manibus legit Euangelium, In principio, vel aliud, ut conuenit. Cum dicit, ^a Et Verbum caro factum est, genuflectit versus cornu Euangelij, & surgens prosequitur ut prius: quo finito, minister stans à parte Epistolæ respondet, Deo gratias.**

^t *Placeat tibi sancta Trinitas.*] Hanc Orationem habet *Microl. cap. 22.* sed post datam benedictionem populo; qui ritus à *Durando cap. 59.* tamquam adhuc vltatus commendatur. Sed noua Oratione decet prius petere à Deo efficaciam proximæ futuræ benedictionis; quod nos facimus.

^u *Osculatur.*] Habet *Microl. c. 22.* osculum Altaris, sed ante *Placeat, Durandus* verò *cap. 59.* finito *Placeat.* Missa enim incipit ab osculo Altaris, & finire debet cum eodem osculo.

Decies igitur in Missa Sacerdos osculatur Altare, si pacem dat astan-

tibus; alioquin nouies. Quis non videat in hoc numero mysterium?

Item iungit manus super Altare septies, ut benè numeranti patet: & eleuat oculos in calum nouies, inclusa benedictione ad populum, de qua mox dicemus.

^x *Benedicat vos omnipotens Deus, &c.*] Indicat *Liturgia citata S. Petri* hanc benedictionem. de eadem *Amalar. lib. 3. cap. 36.* viderur loqui, sed verè de Oratione post Communionem loquitur ille, quam collocat ante verbum *Ite missa est*; & sequenti capite vocat vltiorem vltimam benedictionem.

dictionem eam Orationem, quæ in Quadragesima dicitur super populum humiliatum Deo. *Microl.* autem *cap.* 22. apertè de hac benedictione populi enarrat, citato sancto Hieronymo ad Rusticum Narbonen. Episcopum, qui de Romana consuetudine testatur, quòd Sacerdos benedicat populo. vide citatos *Can. hac de re supra* 1. *part. tit.* 13. *num.* 2. *pag.* 46. Docet *Innocen. III. lib.* 6. *cap.* 14. per verbum oris & signum Crucis hanc fieri, tum in nomine Trinitatis. Tradit *Isid. lib.* 2. *de Eccles. Offic. cap.* 17. originem habere à Moysè *Num.* 6. Sic benedices populum meum, & benedicam illos: Benedicat te Dominus, &c. ubi trina est à Trinitate periodus benedictionis. Eleuatio denique manuum ad benedicendum habetur *Ecclesiastici* 50. *ex Iansenio ibid. m.*, & à Christo ascendente, *Luc. ult.*

y *Semel.*] Vnicum producitur signum Crucis, semelque benedicitur, ad differentiam Episcopi, qui ter benedicir. Quòd si ante se & à tergo circumstantes habeat, puta Clerum in Choro, seu Moniales, & populum ante Altare; nihilominus tamen semel tantum benedicere debet, manu conuersa ad eos qui sunt ante Altare, intentione directà ad omnes. idemque fiat infra, quando Prælatus est in medio Cappellæ, vt tantum astantes à latere Euangelij actu benedicat.

Sacerdos igitur, qui inuitauit populum ad benedicendum Deo ijs verbis, *Benedicamus Domino*, vel certè prouocauit astantes ad agendas Deo gratias (quæ verba semper dicuntur nomine populi) optat, & precatur à Deo eidem populo benedici. Communis autem laicorū vltus est, vt ad hanc benedictionem manu sibi pingant Crucem à

fronte ad pectus; quòd laudatur à *Durando lib.* 5. *cap.* 2. & placet (quidquid alij dicant) vt initio & in fine Missæ eluceat signum Crucis, quòd in omni negotio est opportunum, *ex Cyrillo Ierosolymitano Catech.* 4.

z *Circulum persciens.*] Eo namque modo breuiori via transit ad illud cornu, in quo legitur vltimum Euangelium; quòd legitur iisdem ritibus quibus primum Euangelium post Epistolam, osculo excepto in fine; tum verò etiam omnes circumstantes integre benedicat hoc circulo.

a *Et Verbum caro factum est, genuflectit.*] Tum vt adoret Incarnationis mysterium; tum vt exemplo Filij Dei humiliet semetipsum. Vide *supra tit.* 13. *pag.* 46.

Si libro non vtatur Sacerdos, neque folio, in quo scriptum sit Euangelium sancti Ioannis, signet Altare, quòd vltimum fuisse apud eos qui hoc Euangelium in fine Missæ volebant legere, scribit *Durand. lib.* 4. *cap.* 24. Quòd si vtatur libro, aut folio, signet in eo initium Euangelij, & eo casu (præsertim si Euangelium est aliud à communi) Minister deferat librum cum cussino ad cornu Euangelij, dum Celebrans dicit, *Placeat*, eo planè modo quo dictum est de primo Euangelio. Dicitur in fine *Deo gratias*, vt actione gratiarum tamquam sigillo Liturgiæ sit obsignata, & ad differentiam primi Euangelij, quòd prædicationem Christi significat, vltimum autem Apostolorum prædicationem, *ex Rubr. in suo Cerimoniali.*

Non osculatur Sacerdos Euangelium, sicuti nec antè petit benedictionem, nec aliam solemnitatem adhibet: vnde etiam in Missa solemni secretò legitur, quòd adnotauit *Petrus Lopt.*

de Ritu Missæ, & rectè. Si vsus est libro, eum claudit manu dextra, ita ut pars aperta libri respiciat cornu Euangelij, non Calicem. Nullum autem est mysterium in libro clauso; sed attenditur tantum decentior gestus claudentis dextræ, tam in hoc loco quàm in superiori, ante benedictionem.

2. Si Celebrans in Altari vertit faciem ad populum, non vertit se, sed stans ut erat, benedicit populo, ut supra, in medio Altaris: deinde accedit ad cornu Euangelij, & dicit Euangelium sancti Ioannis.

Quando nempe altare est ad Orientem versus populum. de quo supra tit. 5. num. 3.

3. Si celebravit coram Summo Pontifice, Cardinale, ^b & Legato Sedis Apostolicæ, vel Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo in prouincia, ciuitate, vel diœcesi sua existente, Celebrans dicto Placeat tibi sancta Trinitas, &c. dicit, Benedicat vos omnipotens Deus, & conuertens se ad Summum Pontificem genus flexus, ad Cardinalem verò, & Legatum, vel alium ex supradictis Prælati, capite inclinato ^c quasi licentiam benedicendi petens prosequitur, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, benedicens astantes à parte ubi non adest Pontifex, Cardinalis, Legatus, aut Prælatus prædicti. Si autem celebravit coram Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo, extra eorum prouinciam, ciuitatem, vel diœcesim constitutis, eis absque alio respectu, ut ceteris qui intersunt, more consueto benedicit.

^b Et Legato.] Et pro vel; ut in hac eadem Rubrica, Archiepiscopo & Episcopo, id est, vel Episcopo. sente interdicitur. vult autè cap. 22. inclinari Sacerdotem cū populo versus Episcopum, pro vltima benedictione.

^c Quasi licentiam.] Notat Microl. Regula ergo sit, Confessio, osculū Euangelij, & benedictio, se inuicem consequuntur, respectu Prælatorum.

4. Si autem celebravit pro Defunctis, dicto Placeat tibi sancta Trinitas, ut supra, & osculato Altari accedit ad cornu Euangelij, & dicit Euangelium S. Ioannis, ^d prætermissa benedictione, qua in Missis Defunctorum non datur.

^d Prætermissa benedictione.] Ita Durand. lib. 4. cap. 51. quia solemnitatem habet benedictio.

5. Finito Euangelio in fine Missæ, si celebravit coram Summo Pontifice, Cardinale & Legato Sedis Apostolicæ, vel Patriarcha, Archiepiscopo,

& Episcopo, conuertit se ad illum coram quo ex prædictis celebravit, & facit reuerentiam conuenientem. Si non celebravit coram aliquo prædictorum, huiusmodi reuerentiam prætermittit.

e *Facit reuerentiam.*] Vult Durandus lib. 4. cap. 59. vt exutus vestibus Sacerdotalibus adeat Episcopum, & genuflexus manum eius osculetur; sed ratione vestium, quas adhuc habet, soli Papæ, & non alijs, genuflectit, neque manum osculatur. Minister quoque debitam facit reuerentiam.

6 *Quibus omnibus absolutis, f extinguuntur per ministrum candelæ: interim Sacerdos g accipit sinistra Calicem, dextram ponens super Bursam, ne aliquid cadat, descendit ante infimum gradum Altaris; & ibi in medio vertens se ad illud, h caput inclinat, vel, si in eo est Tabernaculum sanctissimi Sacramenti, genuflectit, & facta reuerentia, accipit birretum à ministro, caput cooperit, ac præcedente eodem ministro, eodem modo quo venerat, redit ad Sacristiam, interim dicens Antiphonam, i Trium puerorum, & Canticum Benedicite. Si vero dimissurus sit paramenta apud Altare ubi celebravit, finito Euangelio prædicto, ibidem l illis se exiit, & dicit Antiphonam, Trium puerorum, cum Cantico, & alijs Orationibus, vt suo loco ponuntur.*

Hæc Rubrica habetur in recognito Missali, licet fuerit tãtum edita in ultimo Missali Vaticano anni M. D. C. IX. quam idè retinendam esse omnino, decreuit sacra Rituum Congregatio die 28. Augusti 1627.

f *Extinguuntur candelæ.*] Primò in cornu Euangelij, deinde in cornu Epistolæ, vt statim minister possit Missale accipere cum birreto Sacerdotis: sed neque tamen debent extinguï, antequam finitum fuerit totum vltimum Euangelium.

g *Accipit sinistra Calicem.*] Reuoluta super eum decenter anteriori parte veli.

h *Caput inclinat.*] Hoc est apertum, sicuti initio Missæ in eodem loco veneratus est Altare & Crucem capite discooperto. eadem enim est ratio, & decet, vt vbi deposuit, ibi etiam reci-

piat birretum. Quòd autem hîc dicitur, & facta reuerentia, non aliam de nouo intellige, quàm capitis inclinationem, seu genuflexionem, de qua proximè dictum fuit. neque enim duplex fit reuerentia, quod perperam nonnullus scripsit.

i *Trium puerorum, & Canticum.*] Debent dici etiam post Missam Defunctorum, tum Hymnus trium puerorum, tum Psalmus, *Laudate Dominum in sanctis eius*, cum Antiphona, & ea duplicata, quando, vt supra dictum est, Antiphona *Ne reminiscaris* duplicatur: & Hymnus quidem dicitur, ex Concil. Toletano IV. cap. 13. vbi hoc iubetur sub pœna excommunicationis, ex Radulpho Propos. 23. quæ tamen hodie non ligat; Psalmus autem, ex Microl. cap. 22. qui & addit Verfus sequentes, *Confiteantur*, &c. cum vna

vnica Oratione, *Deus qui tribus*, &c. quam puto à Sacerdote recitari post celebrationem, eadem ratione qua eadem dicitur in Sabbatis Quatuor Temporum ante Sacerdotum consecrationem, ex *Rupert. lib. 3. cap. 10.* vt scilicet vincatur ab eis flamma vitiorum, & per fornacem illæsi transeant Sacerdotes memores sui muneris, & suæ consecrationis. In *Missali M. S. Vatican. Volum. 4743.* habetur hæc eadem Oratio cum altera, *Actiōnes. Radulph. loco cit.* duas legit.

Tertiam de S. Laurentio ego legi in *Missali M. S. Vatican. Volum. 3808. & 4771.* scriptis ante 360. annos. fortasse addita est, quia ille Romæ Patronus est, post SS. Apostolos Petrum & Paulum, Apostolorum suppar, ex *santo Maximo Serm. 1. de eodem S. Laurentio*; vel quia tanti Sacrificij inter Latinos fuit minister egregius S. Sixti Archidiaconus; vel quia concordat cum prima Oratione, ad impetrandam gratiam cōtra flammam vitiorum. Impressa legitur in *Missali edito Venetijs 1499. & deinceps in alijs Missalibus*; non tamen tunc temporis vbi que recepta fuit, cū non legatur in *Sacerdotali Rom. edito 1567.*

7 In Missa solemnī Celebrans eadem voce & modo quo in Missis priuatis, semel tantum benedicit populo, nisi sit Episcopus: & dicto Euangelio secundum Ioannem, vel alio vt supra, ^m ministrante Subdiacono librum, si opus est, ⁿ discedit cum ministris ordine & modo quo venerat.

Ad Benedictionem Celebratis, Ministri æqualiter distantes supra secundum gradū, Diaconus à dextris Subdiaconi, genuflectant versus Altare, eodem ratione, qua post Epistolam & ante Euangelium genuflexi benedictionem receperunt ab eodem Cele-

1 *Illis se exiit.* Ordine retrogrado quo se induit; nimirum prius Stulam exuat quàm Manipulum; & quæ à principio osculatus est, nunc eadem exuendo se osculetur in medio, Stulam, Manipulum, & Amictum.

Neque omittat in Sacristia debitam reuerentiam imagini, eodem modo quo ante Missam est dictum.

Lauet etiam manus, vt de quibusdam cum laude narrat *Durand. lib. 1. cap. 55.* non quòd quidquam immundum ex ipso contactu Sacramenti contraxerit, sed vt potius suam commemoret indignitatem, qui se iudicat tantis Sacramentis celebrandis indignum, iuxta illud *Luca 17. Cū hæc omnia feceritis, dicite, Serui inutilis sumus.*

Ablutionis autem aqua debet in locum mundum diffundi honestè, vt altitudo Sacramenti reuerentiùs honoretur, *Innocen. III. lib. 6. cap. 8.* vbi de ablutione manuum Episcopi scribit post sumptionem Eucharistiæ. Quo loco non possum non laudare Regulares illos, qui in Sacristia duo manutergia distincta habere solent; alterum ad abstergendas Sacerdotum manus ante Missam, alterum post Missam.

brante, vt supra dictum est, nisi sint Caonici, & manu pingant sibi Crucem à fronte ad pectus, vt solent laici: nam quamuis post Epistolam, & ante Euangeliū, ad Sacerdotis benedictionem id non faciāt, in pediti à libro quem tunc manibus tenent; hoc loco

tamen se signare debent ob rationem allatam supra *num.* 1. Ceteri quoque inferiores ministri genuflexi manent vsque ad finem benedictionis.

m Ministrante Subdiacono librum.] Quem defert eo modo quo dictum est supra post Epistolam. Diaconus autem stat quasi medius inter Celebrantem & Subdiaconum, aliquantò post Celebrantem, ne impediatur à lectione. Ad, *Et Verbum caro factum*

est, vel quid simile, genuflectunt predicti tres versus librum.

n Discedi cum Ministris.] Acolythi praeuntibus cum candelabris, procedunt cooperto capite Ministri, post debitam reuerentiam Altari factam, vt initio Missae, vnus post alium manibus iunctis: in Sacristia verò, reuerentia facta imagini ab omnibus, & Celebranti à Ministris, deponunt omnes paramenta.

8 *Episcopus autem ter benedicit populo, etiam in Missis priuatis, vt in Pontificali & Cerimoniali habetur.*

Auctor benedictionis Episcopalis in Missa fertur esse Martialis Apostolorum discipulus, ex magisterio Apostolatus, *Radulph. Propos.* 23. sed dabatur tantum ante Communionem. Solus autem Papa finita Missa eam dabat, *ex eodem Radulpho ibid.* abrogata verò est illa ante Communionem, & nunc *ex Innocentio III. lib. 6. cap. 14.* datur ab omnibus vltimo loco, nimirum

per verba, *Sit nomen Domini, &c. ex Durando cap. 59.* quo teste, *ibidem,* bis dabant aliqui Episcopi benedictionem solemnem, semel ante *Agnus Dei,* & iterum in fine Missae; quos ille ipse monuit, ne in fine benedicerent. Ritus autem & modus benedictionis huius Episcopalis habetur fuscè in *Cerimon. Episcop. lib. 1. cap. 25.* non amplius in Pontificali.

De his quae omittuntur in Missa pro Defunctis. XIII.

1 **I**N Missa pro Defunctis ante Confessionem non dicitur Psalmus, *Iudica me Deus:* sed pronuntiata Antiphona, *Introibo ad Altare Dei,* & responso à ministro, *Ad Deum qui letificat, &c.* dicitur *Adiutorium nostrum, & Confessio,* cum reliquis vt supra. Cum Celebrans ad Altare incipit Introitum, P non signat se, sed manu dextra extensa, facit signum Crucis super librum, quasi aliquem benedicens. ¶ Non dicitur Gloria Patri, sed post Psalmum repetitur, *Requiem aeternam. nec dicitur Gloria in excelsis, nec Alleluia, nec Iube Domine benedicere, nec Dominus sit in corde meo,* nec osculatur librum in fine. Non dicitur Credo, non benedicitur aqua in Calicem fundenda, dicitur tamen Oratio, *Deus qui humanae substantiae, &c.* Cum lauat manus, in fine Psalmi, *Lauabo inter innocentes,* non dicitur Gloria Patri. Ad *Agnus Dei* non dicitur, *Miserere nobis,* cuius loco dicitur, *Dona eis requiem, nec tertio, Dona nobis pacem,* cuius loco dicitur, *Dona eis requiem sempiternam,* neque percutitur pectus. Non dicitur prima Oratio

Oratio ante Communionem, scilicet, Domine Iesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis, &c. ^r nec datur pax. In fine non dicitur Item missa est, nec Benedicamus Domino, sed, Requiescant in pace. Et ^u non datur benedictio; sed dicto Placeat, & osculato Altari, dicitur ut supra, In principio erat Verbum, &c. Alia omnia ut in alijs Missis.

S. Hieronymus Epist. ad Alcatium scribit de vitato Alcatium in funere Defunctorum: Alcuinus autem cap. de Exequijs mortuorum, quem sequitur Amalar. lib. 3. cap. 44. excludit à mortuorum Missa omnem lætitiæ & suavitatis significationem, docetque fieri ad imitationem Officiorum quæ aguntur in morte Domini. Hugo Victor. de Spec. Miss. obser. lib. 3. cap. 37. Cantica lætitiæ, ait, de proximi transitu dolentibus non conveniunt. Durandus addit lib. 7. cap. 35. solemnitates & benedictiones quasilibet à Missa Defunctorum subtrahi; ex quibus patet quæ sequuntur.

Psalmi cum precibus dici solitis pro preparatione Sacerdotis ante Missam omitti quidem possunt, sicuti prohibentur dici ab Episcopo ante Missam Defunctorum, in Carim. Pap. lib. 2. sect. 2. cap. 26. & 28. non autem omitti debent oscula Crucis in Amictu, Manipulo, & Stola induendis. qua de re dubitauerunt quidam, eò quòd prohiberent oscula rerum in Missa solemnibus.

o Non dicitur Psalmus, Iudicame Deus.] Quia nec dicitur tempore Passionis Domini, ex regula prædicta.

p Non signat se.] Facit Crucis signum quali versus Defunctum, seu

Defunctos, pro quibus celebrat: sinistra verò super librum ponitur.

q Non dicitur Gloria Patri, &c.] Quia nec tempore Passionis: & quia solemnitate sonant hæc, & suavitate.

r Nec osculatur librum.] Osculum Evangelij negat Durand. lib. 4. cap. 24. neque dicendum erit, per Evangelica dicta, ut tit. 6. num. 2. pag. 124. in simili casu expressè notatur. Minister non osculatur ampullas quas Celebranti porrigit, eadem de causa quæ modò dicta est.

s Dona eis requiæ sempiternam.] Habet Durand. ibid. cap. 52. id est, animæ & corporis gloriam; quia animæ solius sine corpore non est quies sempiterna.

t Nec datur pax.] Vnde omittitur Oratio de pace, Domine Iesu Christe, Durand. lib. 7. c. 35. quia, inquit, omittitur in triduo ante Pascha mortis Christi; vel idèd non datur, quia non sunt in turbatione huius mundi, idem lib. 4. cap. 53. Vide aliam causam supra tit. 10. num. 4. pag. 163.

u Non datur benedictio.] Vide titulo præcedenti num. 4. Quid si fiat Communio populi intra Missam? nulla tamen dari debet benedictio, quæ intra Missam non datur, nisi ab Episcopo, ubi moris est.

2 In Missa solemnibus non incensatur Altare ad Introitum, & Subdiaconus finita Epistola non osculatur manum Celebrantis, nec benedicitur; Diaconus non petit benedictionem, nec osculatur Celebrantis manum: non tenentur luminaria ad Evangelium, nec portatur incensum,

ensum, sed duo tantum Acolyths sine candelabris stant unus à dextris & alter à sinistris Subdiaconi tenentis librum Euangeliorum. Non incensatur liber, nec in fine Celebrans; nec defertur liber Euangeliorum osculandus. ^z Oblata & Altare incensantur ut supra: incensatur solus Celebrans, & non incensantur alij. Subdiaconus non tenet Patenam post Celebrantem; sed tempore eleuationis Sacramenti genuflexus in cornu Epistolæ ^a illud incensat. Ministri cum aliquid porrigunt Celebranti, in hac Missa ^b non osculantur eius manum, neque rem que porrigitur.

Credentia vel nulla, vel simplex cum linteo breui; & candelis tamen accensis.

x Non incensatur Altare.] Tradit Durand lib. 7. cap. 34. Quia in veteri lege, inquit, prohibitum fuit oleum & thus pro peccato offerri; mors autem est pœna peccati. Parcius igitur in hac Missa thus adhibetur, dum semel tantum incensatur Altare post oblata, & solus Celebrans, non alij.

y Nec benedicitur, &c.] Octo hæc manifestè indicant solemnitatem & lætitiã, quando fiunt in Missa.

z Oblata, &c.] Incensantur oblata, vt præparentur ad consecrationem, &

cum ijs Altare; quod etiam obseruatur in Parasceue. Subdiaconus ministrat à sinistris Celebranti, & in oblatorum incensatione, & in ablutione manuum cum Diacono ministrat mappam ad tergendas Celebrantis manus.

a Illud incensat.] Cum non teneat Subdiaconus Patenam, quæ solemnitatis indicium est, debet incensare Sacramentum in eiusdem eleuatione, vt à digniore ministro non impedito id fiat, & statim surgit stans in medio, vt aliàs.

b Non osculantur, &c.] Oscula omnia, quæ suauitatem denotant, omitti debent, ex prædicta *Aloum* Regula.

3 Si distribuende sunt ^c candelæ, distribuantur post Epistolam, & accendantur ^d ad Euangelium, ad eleuationem Sacramenti, & post Missam, dum fit Absolutio. ^e Si habendus est Sermo, habeatur finita Missa ante Absolutionem.

c Candela.] Faces in exequijs Defunctorum in vsu fuere, etiam in exequijs beatæ Virginis Deiparæ, ex *Nicephoro lib. 2. c. 22.* in funere Cypr. ex *Actis Ponty*, & circa funus Constantini, testatur *Euseb. l. 4. in eius Vita c. 66.* ad significandum, animas viuere, & defunctos filios lucis esse. lege *Duran. lib. 1. de Rit. cap. 23.* Ex cera communi deberent esse, ex *Carimon. Episc. lib. 2. cap. 11.* quæ luctum indicare videtur.

d Ad Euangelium, &c.] Ritè ardent ad Euangelium, quo geniti sunt Defuncti; item ad eleuationem Sacramenti, quo enutriti fuerunt; & ad Absolutionem, qua in cælos euehi eosdè desideramus. Qui autem ferunt intorticia ad Eleuationem, non discedant, nisi peracta Communionem; quia nõ est eo celandum ab aliquo, vt supra diximus in Missa festiua: & eodem modo candelæ à Clero accensæ ardeant. vsque ad Com-

Communionem; argumento à simili sumpto in Purificatione, Festo B. Mariæ. nam varia Rubricæ se inuicem declarant, & eadem est ratio utrobique in venerationem Sacramenti.
e Si habendus est Sermo, &c.] Ora-

tiones habebantur funebres, ex Theodoro lib. 2. Hist. Eccles. cap. 14. & Niceph. lib. 12. cap. 11. & alijs apud Durandum loco citat. sed extra Missam, quia non sunt Homiliæ Euangelij post ipsum habendæ.

4 Finita Missa, si facienda est ^f Absolutio, Celebrans retrahit se ad cornu Epistolæ, ubi exiit Casula, & deposito Manipulo, ^g accipit Pluuiiale nigrum. Subdiaconus medius inter duos Acolythos ^h cum candelabris accensis, ⁱ defert Crucem sicut in Processionibus, ^l precedentibus duobus alijs Acolythis, vno cum Thuribulo & nauicula incensi, alio cum vase Aquæ benedictæ & aspersorio: sequitur Celebrans, facta prius Altari reuerentia, & Diaconus à sinistris eius. Subdiaconus cum Cruce sistit se ad pedes tumuli, seu lecticæ mortuorum contra Altare, medius inter dictos Acolythos tenentes luminaria: ^m Celebrans verò ex alia parte in capite loci inter Altare & tumulum, ⁿ aliquantum versus cornu Epistolæ, ita ut Crucem Subdiaconi respiciat: à sinistris eius Diaconus, & prope eum alij duo Acolythi deferentes Thuribulum, & vas Aquæ benedictæ. Interim cantatur Resp. Libera me Domine. & circa illius finem Celebrans ponit incensum in Thuribulum, benedicens illud more solito, ministrante Diacono nauiculam: & finito Kyrie eleison, incipit intelligibili voce, Pater noster, & secretè prosequendo reliqua, accipit aspersorium de manu Diaconi, & facta Altari reuerentia, comitante eodem Diacono à dextris, & tenente simbriam anteriorem Pluuiialis, circuitens tumulum, aspergit illum Aquæ benedictæ, ter à parte dextra, & ter à sinistra. cum transit ante Crucem, profundè inclinatur, Diaconus verò genuflectit: postea de manu eiusdem Diaconi accipit Thuribulum, & eodem modo quo asperferat, incensat. Et rediens ad pristinum locum, Diacono tenente librum, ^o iunctis manibus dicit.

^f Absolutio.] Orabatur post Missam circa Defuncti cadaver, teste sancto Dion. de Eccles. Hierarch. & Victore Vricen. lib. 2. de Persecut. Vandalica. & hæc solemnitas ita dicta à Victore, à nostris dicitur Absolutio. vtraque enim locum habet post Missam.

^g Accipit Pluuiiale nigrum.] Ante Sermonem accipit, si habendus est, Carim. Episc. lib. 2. cap. 11. quo deficiente, maneat in Alba, & Stola in modum Crucis ante pectus, part. 1. tit. 19. num. 4. pag. 66. deponant & ministri Manipulum, vt in simili casu Carim. Episc. tradit lib. 2. cap. 17.

^h Cum

h *Cum candelabris accensis.*] Ad honorem Crucifixi afferuntur candelabra cum cereis.

i *Defert Crucem sicut in Processionibus.*] A Subdiacono defertur, sicut de Cruce Papali scribit *Anastas.* in *Leone IV.* ubi significat, ritum esse antiquiorem. Facies autem Crucifixi versa sit ante Subdiaconum ita, ut terga vertat eidem Subdiacono, ut diximus *locò nunc citato num. 3. & causa allata pag. 65.* Imò verò ex hac Rubrica apertissimè ritus hic colligitur: nam Celebrans Crucem & faciem Subdiaconi eam gestantis respicit, & consequenter Crucifixi imaginè idem Celebrans conspiciat, cui dum transit inclinatur: & imago Crucifixi terga vertit Subdiacono.

l *Præcedentibus duobus alijs Acolithis, &c.*] Thuriferarij locus est ante Crucem semper, quasi sternens odorem Crucifixo sequenti. Hinc etiam collige, faciem Crucifixi respicere terga præeuntis Thuriferarij.

Alter cum Aqua benedicta pariter cum eo procedit, quia in exequijs Defunctorum Thus & Aqua benedicta sunt correlatiua.

Incenso Thure Defunctos honorari debere, probat *Baron. anno 34. nu. 312. ex Actis Synodi Chalcedonen.* Aqua verò benedicta aspergi, docet *Durand. sup. cap. 35.* non ad tollenda peccata venialia, sed ut omnis immundorum spirituum præsentia arceatur: fiunt etiam incensationes ad eosdem expellendos, ex *Innoc. III. lib. 2. de Myst. Missæ cap. 17.* & ad pellendum odorem malum Defunctorum, ex *Beltho cap. 161.* & ut ostendatur, quòd Defunctus Deo obtulit se in odorem bonorum operum; seu, quòd Defunctis prosit oratio, quæ est veluti in-

centum, *Psal. 140.* Denique tam incensatio quàm aspergio adhibentur, in signum societatis & communionis Sacramentorum, quam nobiscum habuerunt Defuncti dum vixerunt, unde & *Dionys.* tradit, quòd antiquitus viui mortuos osculabantur, in signum unitatis quam cum ipsis habuerunt, vel in ordine ad Deum, per hæc talia Deo in Defunctis reuerentiam exhibemus, quorum membra credimus fuisse templa Spiritus sancti, *Durand. loco citato.*

Dubitarunt aliqui, an benedicatur incensum, quo immediatè adolentur Defuncti: nam in antiquioribus Missalibus nihil præscribitur, neque in modernis Cerimoniali Episcoporum, & Rituali Parochorum; at in Missali recognito apertè iubetur hoc loco, *ijs verbis, benedicens illud more solito.* quod triplici decretum est fundamento. Primò, auctoritate *Cerim. Pap. li. 1. sec. 15. cap. 1.* ubi expressè iubetur benedici incensum pro adolendis Defunctis, & adduntur verba, *Ab illo benedicaris, &c.* Deinde ex *Innoc. III. sup. cit.* incensatio hæc fit præcipuè ad expellendos dæmones: quæ ratio connotat benedictionem Thuris & Thuribuli, ex *Durando lib. 1. de Rit. cap. 9. num. 9.* Demum non aqua simpliciter, sed benedicta Defunctos aspergimus: ergo etiam Thure benedicto erant incensandi. libri verò in oppositum citati non negant, sed vel omitunt, vel supponunt tamquam vsitatum.

m *Celebrans ex alia parte.*] Dum descendit, habeat birretum in capite, ex *Cerim. Episcop. lib. 2. cap. 111.* ubi agitur de Canonicis ad lecticam motorum. Deinde capite detecto se sistit, ut in Rubrica, ex *Cerim. Pap. lib. 1. sec. 15. cap. 1.* non ad caput lecticæ imagi-

imaginarium Defuncti, quod vallari contingit in Sacerdotibus, & alijs: nam Sacerdotis caput versus Altare esse debet, aliorum verò pedes versus Altare, vt dicitur in *Rituale Romano, de Exequijs*. Sed Celebrans debet esse semper inter Altare & tumulum, seu lecticam mortuorum, absente corpore; Subdiaconus contra Altare, ad pedes lecticæ, seu tumuli: præsentem verò corpore seruat Rituale citatum.

n *Aliquantum versus cornu Epistola.*] Neteiga directè vertat Altari, & vt orans Sacerdos vicinior sit Altari.

o *Iunctis manibus dicit.*] Extra Missam dicuntur semper Orationes manibus iunctis: ille namque ritus est Missarum proprius, extendendi scilicet manus, vt supra diximus, initio Missæ. Oratio verò *Absolue* com-

munitur dicitur; vnde & Absolutio vocatur: sed potest etiam dici Oratio Missæ, vt in *Rituale Romano* præscribitur. quod conuenit præsertim in die Commemorationis omnium Defunctorum, & quando fiunt exequiæ Prælatorum. *Marcellus* tamen in *suo Carimon. Papali lib. 2. cap. 35.* constanter habet in Absolutione Prælatorum Orationem *Absolue*: quod mihi magis placet, addito dignitatis titulo, quam habebat Defunctus, nomini eiusdem.

Dum fit Absolutio, si eleuetur Sacramentum in aliquo Altari, neque Celebrans, neque Ministri debent genuflectere, ne sacra interrumpatur actio: & rectiùs fieret, si in ea eleuatione pulsatio campanulæ omittetur à ministro.

5 Deinde Celebrans faciens Crucem manu dextra super tumulum, dicit: *Requiem aternam, &c.*

Et reliqua, vt in Missali. Cantores Absolutio. & præcedene Cruce redicunt, *Requiescant*; licet pro vno fiat tur in Sacristiam.

De his quæ addenda sunt in Missa, quæ celebratur ad Altare, in quo expositum est sanctissimum Sacramentum. XIV.

1 **D**esideratur hic titulus in Rubricis Missalibus à multis; de quo hoc loco, ne desideretur ampliùs in hisce Commentarijs: sed in *Carim. Episc. lib. 1. cap. 12.* optimè monemur ex antiquorum documentis, vt abstinemus à Missa celebranda coram Sacramento, etiam in suo Tabernaculo ocluso. Quòd si ferat necessitas, vel suadeat alia iusta causa, puta, infra Octauam Corporis Christi, & Romæ in fine Publicæ Orationis 40. Hora-

rum; eo casu genuflexiones omnes, & actus reuerentiales debiti diligenter sunt obseruandi: quos varijs in libris Ritualibus præscriptos, & sparsim, hoc loco collegimus.

2 In primis igitur illud est notandum, quòd pro exponendo Sacramento in Altari pro initio 40. Horarum, vel spiritualium exercitationum, cantari debet Missa Votiuæ de Sacramento, quæ habetur circa finem Missalis, non autem festiuæ Corporis Christi

Christi (nisi infra Octauam eiusdem Festi casus accideret) & tempore Paschali addendum erit *Alleluia*, vt fit in alijs Votiuis Missis.

3 Dicitur vna tantum Oratio, cum *Gloria*, *Credo*, & Præfatione de Natiuitate, quia solet esse publica causa: non autem priuatis Missis hæc conueniunt.

4 Si verò accidat in Festo primæ vel secundæ classis, siue in Dominica priuilegiata primæ vel secundæ classis, tunc in Collegiatis, vel duæ cantentur Missæ, altera de Festo, seu Dominica post Tertiam, altera Votiuæ de Sacramento post Nonam, vel vna cantetur de die cum commemoratione sanctissimi Sacramenti; quod Romæ fit in Cappella Papæ in prima Dominica Aduentus, & in alijs diebus Festis solemnibus in Ecclesijs maioribus Vrbs.

5 In ingressu Celebrantis & Ministrorum ad Altare, in quo patet Sacramentum, omnes debent genuflectere in plano Cappellæ utroque genu. Facta verò confessione, ascendant ad Altare, vbi deinceps genuflectunt vnico genu, vt expeditiores sint; & Celebrans dicit, *Oramus te Domine*, vt aliàs.

6 Incensatio Altaris fit de more stante Sacerdote, dum benedicit incensum; quod item de more benedicuntur, ex *Cerimon. Episcop. lib. 1. cap. 23*, quia Altare & Celebrans etiam thurificari debent. Pro Cruce, quæ adesse non debet, incensatur Sacramentum à Celebrante super altiorem Altaris gradum cum Ministris genuflexo. Neque Diaconus osculari quidquam debet in hac Missa, quod tradi debeat Celebranti; neque manus item Celebrantis in traditione rerum, ob apertam præsentiam sanctissimi Sacramenti:

quod expressè dicitur in *Cerimonial. Episcop. lib. 27. cap. 33*. *Absque osculo*, inquit, *cochlearis, & manus*: quidquid contrà scripserit recentior. Inclinat autem Celebrans genuflexus caput suum profundè, ante & post incensationem Sacramenti.

7 Cum incensandus est Celebrans, reddito Thuribulo in cornu Epistolæ, vt moris est, descendit, & sistit se apud idem cornu, facie versa ad populum, aduertens, ne, dum mouet se, terga vertat Sacramento, & ibi à Diacono econtrà stante in plano Cappellæ incensatur. quod erit quoque obseruandum in altera incensatione ad Offertorium, & ibidem lauabit manus. Eadem enim est ratio exeundi extra Altare, tam pro incensatione quàm pro ablutione manuum Celebrantis: & vtrumque seruetur in Vrbe.

8 Accedens ad medium Altaris, & recedens à medio, vel transiens ante medium toties quoties, semper genuflectit Celebrans vnico genu: quod & Ministri obseruant.

9 Conuertens se ad populum dicturus, *Dominus vobiscum*, seu alia, facta genuflexione post osculum Altaris, sistit se renibus versis ad Euangelij cornu; tum facta iterum genuflexione in medio, redit ad librum, seu Altare.

10 Diaconus & Subdiaconus non omittunt tamen osculum manus Celebrantis in fine Epistolæ, & ante Euangelium, quod aliàs fit de more.

11 Si concionandù est à Celebrante, fiat ab eo stante in cornu Euangelij, & aperto capite. Ministri ad eius dextram stabunt extra cornu Euangelij.

12 In incensatione oblatorum benedicit incensum de more, & sine genuflexio-

inflexione incensat oblata: tum genuflexus super altiorem gradum, ut supra, incensat Sacramentum ut initio Missæ. Diaconus non amouet Calicem de medio, quia nullum est periculum effusionis eius.

13 Dicitur *Orate fratres* à Celebrante, ubi *Dominus vobiscum*: sed non perficitur circulus, ut habetur in *Missali Fer. 6. Parasceues*. rursumque genuflectitur, quia reditur ad medium.

14 Reliqua vsque ad Communionem inclusivè fiunt ut in alijs Missis: à Communionem ad finem Missæ fiunt genuflexiones & conuersiones ad populum, ut *num. 8. & 9.* dictum est.

15 In benedictione populo danda, dicitur, *Omnipotens Deus*, genuflectit Celebrans, & in latere Euangelij benedicit. non perficit circulum, neque in medio genuflectit, sed in eodem latere conuersus statim ad Altare signat librum, seu Tabellam Euangelij ultimi, non Altare, quamuis Sacramentum esset altius Altari: est enim, ac si esset in Altari.

16 Recedit cum Ministris ab Altari, cù genuflexione in plano Cappelle utroque genu facta: vel, si facienda

est Processio, pro fine Orationis publicæ, facta prope Altare genuflexione in medio, descendit extra cornu Epistolæ, ubi, depositis Manipulis à se & à Ministris cum Casula, induit Celebrans Pluuiiale, & cetera facit quæ ad Processionem spectant, de qua nos *infra par. 4. tit. 12. a num. 3. & seqq.* quibus illud hoc loco adde, incensandum esse prius Sacramentum quam deponatur de loco suo super Altare, si imponendus est orationi finis.

17 In Missa priuata, quæ tamen quàm parcissimè celebranda erit in Altari, in quo sacra Eucharistia est exposita, eadem obseruari debent quæ supra diximus, demptis ijs quæ sunt propria solemnem Missæ.

18 Neque illud omitatur, quod præscriptum de manuum ablutione extra Altare. Quidam sumunt ablutionem digitorum, antequam redeant ad medium Altaris, ad maiorem erga Sacramentum reuerentiam; sed non video irreuerentiam in sumenda purificatione Calicis in medio Altaris, ergo neque digitorum. quare placet ex communiori vsu ritus communis omnibus Missis.

Ordo Missæ, & partium eiusdem additio, iuxta ordinem temporum. XV.

HActenus ordinem totius Missæ examinauimus, secundum quem Missa celebratur: nunc quàm breuissimè videamus, quo ordine aucta sit eadem Missa ab initio nascentis Ecclesiæ ad hodiernum vsque diem, ordine temporum seruato; si de Liturgia sancti Petri fortasse dubites, quam Lindanus defendit (quo casu tota esset à sancto Petro) Successores autem Decretis firmarunt eandem per

partes. Præterea eiusdem Missæ mysticam expositionem ex antiquis Interpretibus hauriamus, eam nimirum, quæ aptius Domini nostri Iesu Christi vitam, actiones & passionem ordinatè representat. Postremò Canonis literalem sensum in quibusdam verbis non ita facilem aperiamus.

1 Ex dictis igitur, initio Ecclesiæ Missa constabat Consecratione tantum

tum & Oratione Dominica, vt probauimus ex sancto Gregorio. pag. 158.

2 Ab Apostolis & successoribus Apostolorum addita sunt Epistola, & Euangelium. pag. 31. 35.

3 Tum principium Canonis à Clemente fuit additum, qui & dici iussit, *Dominus vobiscum*. pag. 143. 19.

4 *Communicantes*, à Lino, vel Siricio. pag. 147.

5 *Qui pridie*, vsque ad verba consecrationis, *Vnde & memores*, &c. aquam item cum vino adhiberi iussit Alexander. pag. 148. 133.

6 *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, à Sixto. pag. 41.

7 Hymnus Angelicus à Telesphoro; item & Tractus. pag. 22. 34.

8 *Orate Fratres*, ante Soterum; alij Leoni id tribuant. pag. 137.

9 Confessio ante Missam à Pontiano, alij à Damaso. pag. 110.

10 Symbolum post Euangelium à sancto Marco; sed, quod hodie legitur, Damasus decreuit legi, qui & *Gloria Patri* in Missa addidit. pag. 36. 21.

11 *Pax Domini sit semper*, &c. ab Innocentio I. pag. 161.

12 Introitus Missæ ex Psalmis, à Cælestino; item Tractus, & Graduale. pag. 20. 32. 34.

13 Præfationes, *Hanc igitur oblationem*, &c. in Canone, *Sanctum Sacrificium*, &c. *Ite missa est, Benedicamus Domino*, à Leone I. pag. 41. 148. 154. 45.

14 Canonem ordinasse dicitur, Gradualia, & Præfationes addidisse Gelasius. pag. 44. 32. 41.

15 *Kyrie eleison*, Orationes, Alleluia, Offertorium, Communio; in Canone, *Diesque nostros in tua pace dispo-*

nas, &c. *Preceptis salutaribus, Libera nos*, &c. & tota Missa melius ordinata fuit à Gregorio I.

16 *Agnus Dei*, à Sergio. pag. 161.

17 *Sequentiæ* à Nicolao. pag. 33. Secuti verò sumus in hac re Chronologiam Bellarmini.

Alij sancti Patres addidere alia, approbata deinde à Summis Pontificibus, vti par est credere, hoc ordine temporum.

1 *Benedictus qui venit in nomine Domini*, à sancto Ignatio. pag. 42.

2 *Domine non sum dignus*, &c. tempore Origenis. pag. 164.

3 Finis Hymni Angelici ab Hilario Pietrauiensi. pag. 22.

4 *Benedictio populi in fine*, ætate sancti Hieronymi. pag. 46.

5 *Quod ore sumpsimus Domine*, &c. ante Ordinem Romanum. pag. 165.

6 *Domine Iesu Christe Fili Dei vivi*, &c. *Placeat*, &c. ante Micrologium. pag. 163. 175.

Reliqua tandem Pij V. auctoritate sunt communita.

Græcorum autem Missa fuit longior quàm Latina: hæc ipsa tempore sancti Augustini longior erat quàm hodie; vel quia in Introitu totum Psalterium diceretur; vel quia Epistola & Euangelij lectio esset longior; vel quia in Festis cantarentur singulæ. certum est, quòd ob querimoniam populorum breuior est facta, vt colligit Baronius anno 418. ex eodem Augustino Ser. 251. de Tempore. Breuior est etiam Romana Missa quàm Ambrosiana; quia Mediolanenses prisca Græcorum vestigijs firmitus inhæserunt. quod notat Lindanus ad Liturgiam S. Petri.

Myſtica expoſitio Miſſæ ſecundùm ordinem totius vitæ Chriſti, quam repræſentat. XVI.

EXpoſuerunt quamplurimi myſteria Miſſæ, & ſuo quiſque iudicio & arbitrato, ita vt nondum inuenirerim auctorem, quem omnino ſequar, ab initio Miſſæ uſque ad finem eiufdem, certa, & ordinata ſerie, vel Paſſionis, vel totius vitæ Chriſti: quare à pluribus excerpam, quæ in vnum coacta, & exquiſitè ordinata Eccleſiaſticum Lectorem fortaffe delectabunt; non tamen minutiffima quæque perſequar, quæ tædio eſſe poſſent; neque ſingula omnia myſticum habent ſenſum.

1 Procedit igitur, tam in Miſſa priuata quàm in ſolemni, Sacerdos ad Altare de Sacriſtia. Hic admirare Verbum diuinum paſſioni deſtinatum, quod egreditur de ſinu Patris. Thuriferarius cum thuribulo fumigante ſignificat naturam humanam orantem Deum pro redemptione mundi; duo Acolythi, Legem & Prophetas; Subdiaconus & Diaconus, ſanctos Patres vicini Natiuitati Chriſti, qui parant viam Domino. *Hæc Hugo Viçt. in Specul. cap. 7.*

2 Inclinat ſe ante Altare Sacerdos, & facit *confeſſionem*. O exinanitio diuini Verbi, quod formam ſerui accepit in ſimilitudinem carnis peccati! *Durand. lib. 4. cap. 7.*

3 In *Introitu* cum Verſu geminato, laude Trinitatis, & oſculo primo Altaris, audi iterata deſideria, & voces ſanctorum Patrum antiquiorum, *Oſculetur me oſculo oris ſui*; &, *Veni Domine*, &c. *ex S. Germano in Theoria*. Et cum incenſatur Altare, memento incenſi, hoc eſt, orationis Chriſti pro

nobis in vtero materno. Thuribulum enim Chriſtum denotat, *ex Auguſtino Homil. 6. in Apocal.* & nos ſuprà pag. 115. *diximus cum Innocen. III.*

4 Inculcatur *Kyrie eleiſon*, id eſt, Domine miſerere, vt *Iſai. 33. Domine, miſerere noſtri*; te enim *expectauimus*, *Innoc. lib. 3. cap. 19.* contra nouem genera peccatorum, Originale, Mortale, Veniale, Cordis, Oris, Operis, Infirmiſſimæ, Ignorantiæ, Malitiæ; & ideò dicitur nouies.

5 *Gloria in excelsis Deo*, &c. Ecce Chriſtus natus, & gaudentes Angeli cantant, *Innoc. cap. 20.* Signum Crucis in fine Hymni ſignificare Circumciſionem Chriſti, docet *Melchior Huelamus. Dominus vobiscum* hoc loco indicat apparitionem Magis factam, *ex Praxi ſpirituſuali Principiſſæ Parmenſis.*

6 In cornu Epistolæ fit initium Miſſæ, vbi & *Orationes* dicuntur. Cerne Chriſtum primò ad Iudæos miſſum, quorum reliquiæ in fine mundi ſaluantur; vnde & Miſſæ finis ibidem habetur, vbi & initium, *Durand. libro 4. cap. 15.* Oratio ſignificat Præſentationem Chriſti in Templo, *ex Praxi præfata ſpirituſuali*. Orat autem Chriſtus, & in precibus eſt totus ab infantia, *ex Hugone de Quibusdam ad Miſſam ſpect. lib. 2. cap. 16.* uſque ad prædicationem Ioannis, quæ ſignificatur in Epistoſa, vt mox dicitur.

7 Ad *Epistolam* cantandam à Subdiacono, vnus eum comitatur Acolythus, quia Ioannem pauci ſunt ſecuri, *Innocen. III. lib. 2. cap. 29.* modò legitur de antiquo, modò de Teſtamento nouo; quia Ioannes ad vtrumque

spectat, ex *Ruper. lib. 1. cap. 32.* Finita Epistola, osculatur Subdiaconus manum Celebrantis, quia Ioannes ad Christum discipulos tandem destinavit; & sicut Christus laudavit Ioannem, ita Sacerdos benedicit Subdiacono, *Innocent. iud. cap. 30.* Clauso libro accedit Subdiaconus, quia in lege, quam prædicabat Ioannes, clauderetur adhuc Christus, quem respicit, dum contra Altare cantat Epistolam, *Durand. cap. 16. & seq.*

8 *Graduale* ad penitentiam respicit lamentum, *Ruper. lib. 1. cap. 34.* & conuersi ad penitentiam à Ioanne prædicatam gemunt. Dicitur à gradibus *Graduale*, quo significatur ascensio discipulorum Christi vocatorum per gradus post Ioannis prædicationem. *Alleluia* consolationis est post luctum penitentiam: gaudebant autem discipuli in noua conuersatione Christi. *Tractus* eiusdem rationis est cum *Graduali*: & *Sequentia*, seu iubilatio, est idem cum *Alleluia*, ut aliàs docuimus. *Hæc habet Innocentius III. supra cap. 31.*

9 Succedit *Euangelium* in parte Altaris altera, quia Gentibus fit communis Christi doctrina. Liber de Altari sumitur, quia de Sion exiit lex noua, & verbum Christi de Ierusalem. Quoniam autem misit Apostolos etiam tunc temporis prædicare regnum Dei, ideò benedictio, missio, & osculum manus præcedunt. Thuriferarius cum Thuribulo bonum odorem virtutum Christi euangelizantis, & Acolythi cum cereis accensis fulgentissimum lumen doctrinæ Christi designant, siue lumina miraculorum eiusdem Christi; siue quia binos mittebat ante faciem suam, quò erat ipse venturus. Subdiaconus ut minister, vel auditor, benè doctus

tandem refert librum Euangelij ad Celebrantem, ut ad Christum, cuius est colligere fructus prædicationis suæ; cui & in gratiarum actionem Thus adoletur à Diacono. Quæ omnia fusiùs *Innocentius III. a cap. 35. ad cap. 48. lib. 2.*

10 In *Symbolo* fidei professio manifesta est, & doctrina sequela, quæ in discipulis Christi, præsertim ad eundem prædicationem, effulsit. nam multi crediderunt in eum, *Durand. cap. 24.* & Gentiles per Philippum & Andream ducti sunt ad Christum, appropinquante iam Passione, in *Offertorio*, *Innocent. cap. 52.*

11 *Offertorium* significat votum fidei à Gentilibus oblatum Christo inter prædicationem & Passionem, quod admiratus est in Centurione & Chananæa, *Innocent. III. cap. 52.* quo cantato, ecce silentium, in quo appropinquante Passione significatur labulum Christi, qui in palam non ambulabat, *idem cap. 54.* *Velum* amouetur à Calice, ut Calix videatur à populo, quia nunc manifestè in Missa Passio Christi representatur: unde, & finita eiusdem representatione, quæ accidit, ut dicemus, circa Communionem, Velo rursus velatur Calix, ut videatur ut priùs, sed vndequaque occultetur. Ministri præparant oblata, & circa eadem Crucis signa fiunt, quæ Concilium fecerunt Hebraei, ut eum morti traderent. *Patena* partim abconditur sub Corporali, seu velatur in manu Subdiaconi; quia patentes corda discipulorum in fide titubant, & deficiunt, *idem cap. 59.* Exprimite *incensatio oblatorum* effusionem vnguenti ante sex dies Paschæ, cuius odore repleta est domus; & ideò incensantur omnes, *idem cap. 57.*

12 *Præfatio* quid aliud designat, nisi triumphū Christi in die Palmarum? in quo tum Angeli, tum Hebræorum pueri cantabant *Hosanna: Benedictus qui venit*, &c. *Innoc. lib. 2. cap. 61.*

13 *Canon*, inquit *Microl. de Eccles. obseru. cap. 16.* Dominicæ Passionis potissimum est commemoratio. & Primò quidem seretò dicitur, ad indicandum, Deum verè esse absconditum in hoc mysterio; tum postremis diebus Christum cum solis discipulis conuersantem. Latibulum Christi à Iudæis hoc loco significari, ait *Innoc. III. lib. 3. cap. 1.* Tres cruces, quæ primò fiunt super oblata, denotant tres traditiones Christi ad mortem, à Deo Patre, à Iuda, & à Iudæis, qui Pilato eum tradiderunt, *idem cap. 3.* In alijs quinque crucibus post *Hanc igitur oblationem*, &c. Venditio Christi exprimitur: in primis tribus, Venditionis pretium, quod ter decem denarijs constat, vel tres emptores intellige, Sacerdotes, Scribas, Phariseos: in alijs duabus, Venditorem, & Venditum, *idem cap. 12.* Vel in his quinque crucibus latet Historia à die Palmarum ad mortem Christi per dies quinque, *Titelman. cap. 43.*

14 *Consecratio* repræsentat Cœnam Dominicam, *Innocent. lib. 4. cap. 6.* vbi benedictiones Hostiæ & Calicis significant, & repræsentant, non crucifixionem, sed præsignationem Passionis Christi factam in ipsa Cœna, *S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 6.* vel quod pro duobus populis sit passurus, *ex Amalar. lib. 3. cap. 24.* vel quia redimenda sunt anima & corpus nostrum per Passionem Christi, *Alexand. Alen. 4. par. quest. 33.* ideoque duplex fit signum crucis, semel super Hostiam, semel super Calicem.

15 *Elevation* verò Hostiæ & Calicis, anticipatam Crucis & Christi in ea Crucifixi elevationem significat, *ex S. Germano in Theoria rerum Ecclesiast.* non actionē crucifixionis Christi, de qua infra suo loco, sed memoriā Passionis Christi & mortis eiusdem in hoc Sacramento statim esse faciendam. *Hæc*, inquit, *quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis*, hoc est, *mortem Domini annuntiabitis.* Quam elevationē in hoc anticipato sensu (quod benè nota) comitantur ferè statim quinque cruces ad ea verba, *Hostiam puram*, &c. ad memoranda quinque Vulnera Christi in Cruce accepta, *Stephan. Eduens. de Sacr. Alt. cap. 17.*

16 Ceterum prosequendo Historiam, peracta Cœna & Consecratione, Christus procidit in horto ad orandum Patrem, & Sacerdos inclinatus dicit, *Supplices te rogamus*, &c. affuit confortans Angelus; & nos addimus, *Iube hæc preferri per manus sancti Angeli, Walden. Tom. 3. tit. 4. cap. 29. num. 5.* Osculum quod sequitur Altaris hoc loco, opponitur osculo Iudæ in horto. Tres cruces adduntur, vel ad notandas tres illusiones Christi, à Pontificibus, Herode, Pilato factas, *ex Alber. Mag. vel Vincula, Flagella, Coronam spineam, ex Innocent. sup. cap. 5.*

17 Dicto, *Nobis quoque peccatoribus*, pectus percutitur. Dicerem hoc loco illud designari (per antiphrasim) vt nobis fiat in salutem, quod Hebræi impij in suam perniciem exclamauerunt; *Sanguis eius super nos, & super filios nostros*: verum *Innocentius*, & alij, explicant de Latrone & Centurione confitentibus Christum verum Deum. sed hoc perturbat ordinem Historiæ, vt patet.

18 In sequentibus tribus crucibus, *Sancti-*

Sanctificas, vinificas, &c. recole crucifixionem Christi, qui hora tertia apud Marcum linguis Iudæorum Cruci est affixus, *Tolle, tolle, &c.* Innocent. lib. 5. cap. 9. in alijs autem tribus, ad ea, *Per ipsum, cum ipso, & in ipso*, attende crucifixionem hora sexta manibus Gentium; & in duabus sequentibus, *est tibi Deo Patri*, &c. diuisionem animæ à corpore Christi, Innocentius III. *ibidem*. Fiunt autem hæc duæ cruces extra Calicem, quia hæc separatio facta est, non ex violentia passionis, & Calicis, sed ex potestate propriæ voluntatis Christi, Rub. lib. 2. cap. 75. idem ferè docet Innocent. III. loco citato. Item in primis tribus, *Per ipsum*, &c. memorare trinam orationem Christi in Cruce. Primam, *Pater ignosce illis*, &c. Alteram, *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Tertiam, *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*. quam trinam orationem obseruat *Sanctus Thom.* vbi supra.

19 His valdè consona *Titelm.* addit cap. 48. in primis tribus crucibus notari tres horas quibus vixit in Cruce: in alijs tribus, Calice detecto, tres alias quibus mortuus pepedit: in duabus extra Calicem, emissionem Sanguinis & aquæ è latere. & inter has cruces Velum Templi scissum significatur, cum amouetur de Calice Palla; & quadrant historico ordini.

20 *Elenatur Calix cum Hostia*, & statim deponitur in ijs verbis, *Omnis honor, & gloria*; ad denotandam depositionem Christi de Cruce, & eiusdem Sepulturam, *Stephan. Eduens. loco citato*. Et sicuti, omnium sententia, Calix hoc loco operitur Palla, non, ut hactenus, ad cautelam, sed ad mysterium; ita in Palla designatur lapis ad ostium monumenti; *Innocent. lib. 5.*

cap. 10. vel Corpus Christi inuolutum sindone à Iosepho, ut contemplatur *Durand. cap. 46.* Celebrans enim & Diaconus hic tangunt Calicem simul, innuètes ministerium duorum; Nicodemi quidem Celebrans, Iosephi verò Diaconus: quia Ioseph inuoluit sindone Corpus, & Diaconus tangens Calicem eundem Palla cooperit, *Rubeus lib. 2. cap. 66.*

21 Recedit Diaconus à facie Celebrantis, ut à monumento recesserunt Nicodemus & Ioseph. Dicitur alta voce, *Per omnia secula seculorum*; quia clamauit Centurio, & clamor factus est à mulieribus, ex *Stephan. Eduens. loco citato cap. 17.* quos clamores continuari dicit vsque ad finem Orationis Dominicæ *Titelm. cap. 51.* Vel, ut colligamus vltima Christi verba, statim additur *Oratio Dominica*, quæ constat septem petitionibus, in honorem septem verborum Christi in Cruce, *Durand. cap. 35. & 47.*

22 Subdiaconus & Diaconus ministrant patenam apertam; & ecce mulieres cordibus patentibus valdè mane ad monumentum pergunt, *Innocent. lib. 6. cap. 1.* Additur sub silentio, *Libera nos quaesumus*, ut videas liberatos SS. Patres à Limbo, ad quem lecto descendit anima Christi, *Durand. cap. 49.* vbi notat etiam, nominati tres tantum Apostolos, ob triduum mortis indicandum: & sub silentio dicitur, de quo *Luc. 23. Sabbato*, inquit, *siuerunt*, *Innocent. III. lib. 5. cap. vlt.*

23 *Osculum patenæ* significat, quod Christus impleturus erat ferè statim desiderium mulierum, *idem lib. 6. c. 1.* vnde statim amouetur Palla à Calice, sicuti lapis ab Angelo ab ostio monumenti: ergo resurrexit Dominus inuisibiliter, *Innocent. ibidem cap. 2.*

24 *Frax.*

24 *Frangitur Hostia*; quia in fractione panis cognitus fuit Christus resuscitatus, *Innocent. lib. 6. cap. 2.* & in tribus Hostiæ partibus agnosce cum *S. Thoma 3. par. quæst. 83. art. 5.* distinctionem Corporis mystici Christi, vel distributionem gratiarum eius post resurrectionem. Corpus enim mysticum Christi tres partes habet, Caput, id est Christum ipsum gloriosum, in dextra Sacerdotis, nec sinistri quidquam amplius habet: Sanctos iam ab ipso beatificatos, qui in altera manu, quæ extra Calicem est, denotantur, *Innoc. ibid. c. 3.* reliqua membra, passionibus adhuc obnoxia in Ecclesia militante, adumbrantur in particula in Calicem dimissa, *Steph. Eduens. de Sacramen. Alt. cap. 18.* Alij multa alia sunt meditati hoc loco: sed hæc ad rem nostram magis.

25 Itaque *immissio particule* in Calicem cum commixtione significat Resurrectionem Christi, *ex Amalar. lib. 3. cap. 31.* vel est confessio Resurrectionis Dominicæ, in qua Corpus, & Sanguis, & anima vnita sunt, *Microl. cap. 20.* Tres cruces cum particula supra Calicem, vel admonent de triduo mortis, *S. Thom. loco citato artic. 6.* vel trium mulierum aduentum indicant ad ostium monumenti quærentium Crucifixum, *Innoc. sup. cap. 2.* vel, ex eodem, virtutem totius Trinitatis demonstrant in Christi miraculosa Resurrectione. Item cruces fiunt ad quatuor labia Calicis, quia ad quatuor mundi partes pertingit Resurrectio Christi, *S. Germ. ubi supra.*

26 Eleuetur hoc loco vox, & dicitur, *Pax Domini sit semper vobiscum*: nam *Pax vobis* dictum est à Christo resuscitato discipulis suis, *Microl. c. 20.* & bñum significat Resurrectio-

nis nuntium, *Rupert. lib. 2. c. 16.* Hinc fit, vt in Missa, etiam de luctu, omnes ad hæc verba surgant, ob mysterium scilicet Resurrectionis Christi, quæ significatur in hoc ritu, & verbis præcis. & est communis expositio.

27 Quid verò *Agnus Dei*? aperto Calice cum Palla dicitur ter, ad tollenda peccata. & nonne vides, ianuis clausis ingressum ad Apostolos Christum, eisdem dicentem: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remisistis peccata, remittuntur eis?* *Innocentius ibid. cap. 4. cum Durando cap. 51.* qui de Calice tecto ianuisque clausis edisserit in hunc sensum.

28 Fit *Communio* & Cleri, & populi; quia Christus comedens cum Apostolis, sumens reliquias dedit eis, *Microl. supra.* Dicitur Versus *Communio*, qui lætitiæ, vt docuimus, est symbolum; quia gauisi sunt discipuli viso Domino, *Innocent. cap. 10.*

29 Postea dicitur *Oratio* extensis manibus, quæ ab *Amalario* vocatur etiam benedictio, vt supra retulimus; vt hîc obserues, Christum eleuatis manibus iam ascendentem ad pro nobis orandum Patrem, & benedicentem nobis. *Eleuatis manibus*, ait Lucas, *benedixit eis.* Cum duplici *Dominus vobiscum*, & salutatione in discessu, quia discipulis sæpius eo tempore dixit, *Pax vobis*, *Innoc. cap. 11.* vel in vltimo *Dominus vobiscum* memento dicentis: *Ecce ego vobiscum sum usque, &c. Matth. 28.* vt notat *Valden. tit. 4. cit. cap. 44. num. 5.*

30 *Ite missa est*, cum *Deo gratias*, in mentem reuocat quæ dixerunt Angeli: *Viri Galilæe, quid statis aspicientes in celum?* *Ite*, & reuersi sunt cum gratiarum actione, *Microl. supra.*

31 Orabant Apostoli vsque ad Pen-

tecosten secretò; quod ego puto significari in Oratione cum inclinatione Sacerdotis ad Altare, *Placeat tibi, &c.* & orabant ij vnanimiter. quod in osculo Altaris designatur.

32 Vltima benedictio missionem Spiritus sancti in Pentecoste in nomine Trinitatis exprimit, *Innocent. cap. 14.*

33 Quid aliud restat, quàm vltimum *S. Ioannis Euangelium*? de hoc mysticè nemo ex antiquioribus quem legerim. Dicam ergo cum *Principissa Parmensi in eiusdem Praxi citata*, Prædicationem Apostolorum hîc demonstrari, tum Diuinitatis, tum Incarna-

tionis Christi, qua Gêtes magis quàm Hebraei (vnde in cornu legitur *Euangelij*) ad Deum deuenerunt post Pentecosten. *Ecce conuertimur ad Gentes*, ait Paulus *Act. 13.*

34 Regressus in Sacristiam est ad necessitatem, non ad mysterium, nisi velis dicere, post prædicationem, & opera bona, tandem ad Deum in caelum nos quoque peruenturos, vnde exiuit à principio Dominus Iesus, qui vixit in mundo annis circiter triginta quatuor, & nunc in caelo vivit & regnat Deus in sæcula sæculorum, Amen.

Canonis expositio litteralis, eorum nempe verborum quæ sunt difficilioris intelligentiæ. XVII.

FVsè, neque confusè, post *Bielum* & alios *Io. Steph. Duran. lib. 2. de Ritib. à cap. 33. vsque ad 45.* sacrum Canonem explicat, allatis Antiquorum interpretationibus, vt nihil certè, nisi breuitas, ab eo desiderari videatur: breuius ego, & apertioribus omissis, obscuriora propono, & expono.

1 *Te igitur, clementissime Pater.*] Ad Patrem docente Christo dirigitur omnis oratio, *Florus in Expositione Missæ.*

2 *Sacrificia ilibata.*] Id est incontaminata, *Alcuin. cap. de Celebrat. Missæ. sine macula offerentis, Innoc. III. lib. 3. cap. 3. sine labè, Durand. lib. 4. cap. 36.*

3 *Pro Ecclesia tua sancta.*] Tua habet emphasim ad mouendum Deum, *Duran. loc. cit. Orthodoxis*, hoc est, rectæ gloriæ hominibus nullo errore deprauatis, *Alcuin. Florus, & Biel. lect. 24.*

4 *Vel qui tibi offerunt.*] Non modò Sacerdotes, sed etiam qui votis & oratione cooperantur, *Innocent. supra;* & qui eleëmofynam pro Missa dederunt,

aut alio modo celebrari curarunt, *Azor. lib. 10. cap. 36. quest. 13.*

5 *Et incolumitatis suæ.*] Pro corporali sanitate precamur, *Alcuin. & Innocent.*

6 *Reddunt vota suæ.*] Vota sua fidei & deuotionis, quæ sunt in libertate arbitrij, & idèd sua, *Innocent.*

7 *Communicantes.*] In Communionem Sanctorum valet Sacrificium, *Innoc. sed Microl. cap. 12.* ex interpretatione verborum, quæ fit in Festis quibusdam, colligit, non significari hanc communionem Sanctorum qui sunt in caelo, sed communionem Catholicorum fidelium.

8 *Oblationem seruitutis nostræ.*] Id est Cleri; & est patriæ, quæ soli Deo debetur, *Odo Camer.*

9 *Et cuncta familia.*] Id est totius assistentiæ collectæ, *idem Odo. totius Ecclesiæ, Florus.*

10 *In electorum tuorum inbeas gregem numerari.*] Vt annumeretur cum electis secundum præsentem iustitiam, vt habeat

habeat gratiam : nam alioquin certus est electorum numerus, *Biel. lect. 33.*

11 *Adscriptam.*] In numerum placitorum sibi receptam esse velit Deus, *Alcuin.* Adscribat & numeret inter grata, *Azor. supra cap. 37.*

12 *Ratam.*] Certam, permanentem; mutata substantia corruptibili in incorruptam, *Odo.*

13 *Rationabilem.*] Ut hominem verum pro hominibus offeramus, *Odo.*

14 *Acceptabilem.*] Quæ omnino placeat Deo, *idem.*

15 *Venerabiles manus suas.*] Venerationis mentione attentior fit Sacerdos ad opus futurum, *Card. Puccius Homil. 5. de Sacrific. Corporis Christi.*

16 *Elevatis oculis in calum.*] Omitunt Evangelistæ, sed Apostoli tradiderunt, *S. Thom. 3. par. quest. 83.*

17 *Gratias agens.*] Inde Eucharistia dicta, id est gratiarum actio.

18 *Benedixit.*] Ac deinde fregit, deditque discipulis : non enim fregit, & postea dixit, *Hoc est Corpus meum;* hæc enim est sententia communior Theologorum, *S. Thom. 3. par. quest. 78. artic. 1. ad 1. Biel. lect. 36.* & ita intelligendi sunt etiam Evangelistæ per postpositionem verborum locuti; & nos consecramus, frangimus, distribuimus, ait *Bessarion Card.*

19 *Ex hoc omnes.*] Tradidisse hæc verba Apostolos credimus, quamvis Evangelistæ omiserint; ut omnes vnum sint.

20 *Et hunc præclarum Calicem.*] Fit allusio ad Psalm. 22. *Calix meus inebrians quàm præclarus est!* *Florus sup.*

21 *Hic est enim Calix sanguinis mei, &c.*] Omnia verba huius formæ sunt de substantia Sacramenti, *S. Thom. 3. par. quest. 78. artic. 3. sed Magister Sententiarum 4. dist. 8. cum Bonavent.*

& alijs docet, prima tantum verba quæ posuimus, esse de substantia formæ. *Idem habet Concil. Floren.*

22 *Novi & æterni testamenti.*] Simple confirmatio, quia per mortem Christi, & effusionem Sanguinis eiusdem novum confirmatur Testamentum; & consequenter fit immutabile, & æternum, *Durand. cap. 42.* Testamentum autem hoc loco est idem ac promissio. *Qui manducat meam carnem, &c. idem ibidem.*

23 *Mysterium fidei.*] Hoc est, Sacramentum fidei occultum, quod sola cernitur fide, *Odo Camer. interiecit Ecclesia, ut moneat, aliud esse in specie, aliud in fide, Ivo Carnot. cap. 264.*

24 *Hæc quotiescumque feceritis.*] Id sacrificaueritis. facere enim est sacrificare, *Exod. 29. Leu. 23.*

25 *In mei memoriam facietis.*] Præcisè Paulus: *Mortem Domini annuntiabitis, 1. Cor. 11.*

26 *Supra quæ propitio ac sereno vultu.*] Id est, propitio nobis, *Durand. lib. 4. cap. 43.* nam Deus est propitius Filio suo, qui est in Hostia, & Calice. Verba hæc ad offerentem referuntur, ut nimirum cum utilitate nostra offeratur, *Alexand. de Ales 4. parte quest. 37. de Offic. Missæ mem. 3. artic. 2.* Nominantur autem hîc Abel puer, à puritate, *Florus sup. Abraham, & Melchisedech, quorum fuerunt Sacrificia & nobiliora, & in hoc præsignando magè propria, Durand. d. cap. 43.*

27 *Iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui.*] Id est ministrari. Non enim petimus, ut Angeli perferat Corpus & Sanguinem in cælum; sed fidem, memoriam Passionis, vota fidelium, eo modo quo Angelus dicitur obtulisse orationem Tobix, *cap. 12. Altare*

in cælo est spirituale, *vt in Apoc. dicitur. & ex hoc loco S. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 58. colligit, Angelorum Choros adesse Sacrificio.*

28 *Nobis quoque peccatoribus.*] Plañe pro seiplo orat Sacerdos, *Alber. Mag.* Debet enim quemadmodum pro alijs, ita & pro seipso offerre, *Hebr. 5. numero plurali vtitur, quia Sacrificium non est vnus personæ, sed militantis Ecclesiæ: gemendo ergo illud dicat, Amalar. lib. 3. cap. 26.*

29 *Partem aliquam & societatem.*] Partem, quia licet Deus totus detur, non tamen totaliter in cælo datur Beatis. vnde Dauid: *Dominus pars hereditatis meæ, Psal. 15. & item, quia datur secundum differentiam meritorum, ex Innocent. III. lib. 5. cap. 8.*

30 *Cum tuis sanctis Apostolis, &c.*] Ante consecrationem postulatur Sanctorum suffragium, post consecrationem eorum consortium. Bis nominantur Sancti, quia sicut Sacerdos indutus sit superhumerali, in quo erant no-

mina Patrum, *Stepha. Euen. ait, vt orent pro nobis, cap. 18.*

31 *Non estimator meriti.*] Estimat merita Deus, contra Iouiniani errorem; sed precamur, vt ex sua liberalitate superaddat plura. Meritum etiam hoc loco significare potest peccatum.

32 *Semper bona creas.*] Vidit Deus quæ fecerat, & erant valde bona; eadem nunc semper creat bona, *Alcum.*

33 *Sanctificas.*] Vt, quæ erant simplex creatura, sacra fiant, *idem.*

34 *Vniificas.*] Vt sint mysteria vitæ, *idem.*

35 *Benedicis.*] Omni benedictione cælesti, *idem.*

36 *Et præstas nobis.*] Ad fruendum, *Amalar. lib. 3. cap. 26.*

37 *Per ipsum.*] Vti per mediatorem, *Florus.*

38 *Cum ipso.*] Tamquã æquali, *idem.*

39 *In ipso.*] Tamquam consubstantiali, *Florus in Exposit. Missæ. Et hic finis Canonis esto.*

